

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SURİYE İÇ SAVAŞI ESNASINDA TÜRKİYE’NİN SURİYELİLERE
YÖNELİK GÖÇMEN POLİTİKALARI: ENTEGRASYON MU,
GERİ DÖNÜŞ MÜ?**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HAKAN ÖZDEMİR

HAZIRLAYAN
VOLKAN GÖÇMEZ

MALATYA 2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SURİYE İÇ SAVAŞI ESNASINDA TÜRKİYE’NİN SURİYELİLERE
YÖNELİK GÖÇMEN POLİTİKALARI: ENTEGRASYON MU,
GERİ DÖNÜŞ MÜ?**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Volkan GÖÇMEZ

**Danışman
Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR**

MALATYA 2022

ONUR SÖZÜ

Bu tez çalışması, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmış olup; tezimin akademik ve etik kurallara uygun olarak hazırlandığını, kullanılan kaynakların kaynakçada belirtilenlerden oluştuğunu ve bu eserlerin hepsine de atıfta bulunduğumu belirtir, aksi bir durum halinde aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Volkan GÖÇMEZ

ÖNSÖZ

Hiçbir zaman biteceğine inanmadığım ve hayatımın en zor tecrübelerinden birisi olan bu tezi farkında olmadan yaptığı ufak dokunuşlarla bitirmemi sağlayan danışmanım Sayın Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR'e çok teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte iç savaşa sürüklenen Suriye'den Türkiye'ye kaçmak zorunda kalan 4 milyona yakın Suriyeli'nin Türkiye'de kalıcı olup olmadıklarına dair bir veri yaratmaktır. Çalışma hazırlanırken ulusal ve uluslararası literatürden, sivil toplum kuruluşlarının saha raporlarından ve Türkiye'nin ulusal mevzuatından faydalanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle göçe dair kavramsal çerçeve açıklanmıştır. Daha sonra göçmenlerin haklarını düzenleyen mevzuat ve Türkiye ile Suriye'nin geçmişten günümüze siyasi ilişkileri incelenmiştir. Son olarak Suriye İç Savaşı sonrasında Türkiye'ye kaçmak zorunda kalan Suriyelilerin Türkiye'de yaşamaları için Türkiye'nin yapmış olduğu uyum çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Suriye İç Savaşı sonucu milyonlarca insan komşu ülkelere sığınmış ve Suriyelilerin tercih ettiği ülkelere birisi de Türkiye olmuştur. Suriye'deki durumun kısa süreceği hesaplanırken Suriyeliler için de misafir yakıştırmaları yapılmıştır. Ne yazık ki süreç tahmin edildiği gibi olmamış ve bu sefer toplumda Suriyelilerin kalıcı olup olmadığına dair tartışmalar ortaya çıkmıştır. Yapılan bu çalışma Suriyelilerin mevcut mevzuat çerçevesinde Türkiye'de misafir olduklarını ortaya koymaktadır. Geçici Koruma Statüsü Suriyelilerin Türkiye'de vatandaşlık almalarının ve tamamen yerleşik bir şekilde ülkede kalmalarının önüne geçmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de doğup büyüyen veya artık Türkiye'ye neredeyse tamamen yerleşmiş olan Suriyelilerin ülkelerine nasıl dönecekleri veya döndüklerinde tekrar kendi ülkelerine uyum sağlayıp sağlayamayacakları ayrı bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Göç, Vatandaşlık, Sığınmacı, Göçmen

ABSTRACT

The aim of this study is to create data on whether nearly 4 million Syrians who had to flee to Turkey from Syria, which was dragged into civil war in the process called Arab Spring, are permanent in Turkey. While preparing the study, national and international literature, field reports of non-governmental organizations and Turkey's legal legislation were used. In this context, firstly, the conceptual framework of migration is explained. Then, the legal legislation regulating the rights of immigrants and the political relations between Turkey and Syria from past to present were examined. Finally, information was given about the harmonization efforts of Turkey for the Syrians who had to flee to Turkey after the Syrian Civil War to live in Turkey.

As a result of the Syrian Civil War, millions of people took refuge in neighboring countries and Turkey became one of the countries preferred by the Syrians. While it was calculated that the situation in Syria would last for a short time, the Syrians were also described as guests. Unfortunately, the process was not as predicted and this time, discussions emerged in the society about whether the Syrians are permanent or not. This study reveals that Syrians are guests in Turkey within the framework of current legislation. The Temporary Protection Status prevents Syrians from obtaining citizenship in Turkey and staying in the country completely. However, how Syrians who were born and raised in Turkey or who have now settled in Turkey almost completely will return to their country or whether they will be able to adapt to their own country when they return is a separate research topic.

Keywords: Syria, Immigration, Citizenship, Asylum Seeker, Immigrant

**Suriye İç Savaşı Esnasında Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göçmen Politikaları:
Entegrasyon mu, Geri Dönüş mü?**

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Göç ve İlişkili Kavramlar	3
1.2. Göçe Sebep Olan Faktörler	7
1.3. Göç Çeşitleri	10
1.3.1. İç ve Dış/Uluslararası Göç	12
1.3.2. Zorunlu ve Gönüllü Göç	12
1.3.3. Kalıcı ve Geçici/Mevsimlik Göç.....	14
1.3.4. Yasal ve Yasadışı Göç	14
1.3.5. Düzenli ve Düzensiz Göç	15
1.4. Göç Kuramları.....	15
1.4.1. Ravenstein'in Göç Kuramı.....	18
1.4.2. İtme-Çekme Kuramı	19
1.4.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı	21
1.4.4. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	21
1.4.5. Merkez Çevre Kuramı	22
1.4.6. Petersen'in Göç Kuramı	23
1.4.7. Neo Klasik Ekonomi Kuramı	24
1.5. Toplumsal Uyum Modelleri	25
1.5.1. Entegrasyon	25

1.5.2. Asimilasyon.....	26
1.5.3. Çok Kültürcülük.....	29
İKİNCİ BÖLÜM: MÜLTECİ-SIĞINMACI KAVRAMLARI İLE MÜLTECİ VE SIĞINMACILARIN HAKLARINA YÖNELİK HUKUKİ DÜZENLEMELER	30
2.1. Mülteci Kavramının İncelenmesi.....	31
2.2. Sığınmacı Kavramının İncelenmesi.....	34
2.3. Mülteci veya Sığınmacı Statüsü Kazanmanın Şartları ve Bireyleri Mülteci-Sığınmacı Olmaya İten Faktörler	35
2.4. Mülteci ve Sığınmacıların Haklarına Yönelik Düzenlemeler.....	41
2.4.1. Mülteci ve Sığınmacıların Haklarını Düzenleyen Uluslararası Düzenlemeler.....	41
2.4.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	41
2.4.1.2. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü.....	43
2.4.2. Mülteci ve Sığınmacıların Haklarını Düzenleyen Bölgesel Düzenlemeler	45
2.4.2.1. Afrika Bölgesel Mülteci Sözleşmesi	45
2.4.2.2. Cartagena Mülteciler Bildirgesi	46
2.4.2.3. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi ..	47
2.4.2.4. Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve Göçe İlişkin Hukuki Düzenlemeleri ..	47
2.4.3. Türkiye'de Mülteci ve Sığınmacıların Haklarını Düzenleyen Ulusal Düzenlemeler	52
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SURİYE'NİN SİYASİ TARİHİ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ	53
3.1. Suriye'nin Siyasi Tarihi	53
3.2. 1923-2011 Arası Türkiye-Suriye İlişkisi	56
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SURİYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE'YE YANSIMASI	62
4.1. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı	62
4.2. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye-Suriye İlişkisi.....	65
4.3. Suriye İç Savaşı Sonucu Türkiye'ye Sığınan Suriyelilerin Statü Sorunu	69
4.4. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilere Yaklaşımı ..	72
4.5. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi Güvenlik Yönlerinden Etkileri	78
BEŞİNCİ BÖLÜM: SURİYE İÇ SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE'NİN GÖÇ MEVZUATI VE KURUMLARI.....	82
5.1. Suriye İç Savaşı Öncesi Türkiye'nin Göç Mevzuatı.....	84
5.1.1. 34/2510 sayılı İskân Kanunu	85
5.1.2. Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun.....	86

5.1.3. 5682 sayılı Pasaport Kanunu	87
5.1.4. 64/403 sayılı ve 5901 Türk Vatandaşlık Kanunu	87
5.1.5. İltica Yönetmeliği	89
5.1.6. 5543 Numaralı İskân Kanunu	90
5.2. Türkiye'nin Suriye İç Savaşı Sonrasında Güncellenen Göç Mevzuatı	92
5.2.1. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	92
5.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliği	94
5.3. Türkiye'de Göç Yönetiminin Aktörleri ve Kurumsallaşma Süreci	95
5.3.1. Suriye Krizi Öncesi Göç Konusunda Yetkili Kurumlar	95
5.3.2. Suriye Krizi Sonrası Göç Konusunda Yetkili Kurumlar	96
5.3.2.1. Türk Kızılayı	96
5.3.2.2. Göç İdaresi Başkanlığı	102
ALTINCI BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN SURİYELİ SİĞİNMACILARA YÖNELİK TOPLUMSAL UYUM	
POLİTİKASI	106
6.1. Barınma ve İşgücü Piyasasına Katılım	106
6.2. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişim	110
6.3. Hukuki Haklar	115
6.4. Türkiye'nin Uyum Politikasının Değerlendirilmesi	118
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	126

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1 Göç Kategorileri.....	10
Tablo-2 Zanker'in Seviyesel Göç Kuramları Sınıflandırması.....	17
Tablo-3 Zanker'in Zamansal Göç Kuramları Sınıflandırması.....	18
Tablo-4 Fairchild'ın Göç Tipolojisi.....	23
Tablo-5 Gordon'un Asimilasyon Değişkenleri Tablosu.....	28
Tablo-6 Arap Baharı'nın Etkilediği Ülkeler.....	63
Tablo-7 Kayıtlı Suriyeli Sığınmacı Dağılımı.....	70
Tablo-8 Suriyeli Sığınmacıların Bulunduğu Ülkeler.....	71
Tablo-9 Göç İdaresi Tarafından Kayıt Altına Alınan Suriyeli Sayısı.....	74
Tablo-10 Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Suriyeli Göçmen Miktarı.....	74
Tablo-11 Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Şehirlere Göre Dağılımı...	75
Tablo-12 Geçici Koruma Kapsamına Alınan Suriyeli Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	76
Tablo-13 Gönüllü Geri Dönüş Başvuru Sayıları.....	98
Tablo-14 Yardım Dağılımı.....	99
Tablo-15 Gelir Dağılımı.....	100
Tablo-16 Çocuklara Yönelik Programlar.....	102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1 Göç Kararı Süreci.....	9
Şekil-2 Devlet Merkezli Bakış Açısıyla Göçün Sınıflandırılması.....	11
Şekil-3 Zorunlu Göç Modeli.....	13
Şekil-4 Bijak'ın Göç Teorileri Sınıflandırması.....	16
Şekil-5 Lee'nin İtme Çekme Şeması.....	20
Şekil-6 Göç Direktörlüğü Organizasyon Şeması.....	97
Şekil-7 Aile Birleşim İşlemleri.....	98
Şekil-8 Göç İdaresi Başkanlığı Teşkilat Şeması.....	104
Şekil-9 Suriyelilerin Karşılaştığı Zorluklar.....	109

HARİTALAR LİSTESİ

Harita-1 Fransa Yönetiminde Suriye Eyalet Manda Yönetimi.....	55
Harita-2 Suriye Genel Durum Haritası.....	69

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	:	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
ASHB	:	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AİHM	:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
ARCP	:	Arab Regional Consultative Process on Migration and Refugee Affairs (Göç ve Mülteci İşlerinde Arap Bölgesel Danışma Süreci)
AT	:	Avrupa Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
IOM	:	International Migration Organisation (Uluslararası Göç Örgütü)
ILO	:	International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
ECHO	:	European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations (Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Ofisi)
GİGM	:	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
İHEB	:	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TEPAV	:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
UNCHR	:	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
YUKK	:	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski ve bir o kadar da hayatın doğal akışı ile uyumlu olan göç olayı, günümüzde yaratmış olduğu etkiler itibarıyla ülkeler tarafından istenmeyen bir olgu haline gelmiştir. Özellikle ulus devletler tarafından kendi egemenliklerine tehdit olarak görülen göç eylemi geçmişte kimi zaman teşvik edilmişse de günümüzde ülkelere alınan çeşitli tedbirlerle engellenmeye çalışılmaktadır. Ne var ki dünyanın birçok ülkesinde yaşanan iç çatışmalar ve aynı şekilde dünya genelinde yaşanan gelir adaletsizliği neticesinde daha rahat bir yaşam peşinde koşan insanlar, kendi ülkelerinden özellikle gelişmiş ülkelere doğru yoğun bir göç trafiği oluşturmaktadır. Türkiye de komşusu olan Suriye’de Arap Baharı sürecinde yaşanan iç savaş neticesinde bu göçlerden nasibini almış ve 4 milyona yaklaşan kayıtlı göçmen sayısı ile dünyada en fazla göçmen ağırlayan ülke haline gelmiştir.

Bu çalışmanın maksadı Suriye nüfusunun neredeyse %25’ini barındıran Türkiye’de önemli bir tartışma konusu olan Suriyeli göçmenlerin ülkelere dönüp dönmeyecekleri konusunda bir veri oluşturmaktır. Suriye İç Savaşı boyunca Suriyelilerin göç etmeyi tercih ettiği ülkelerden birisi olan Türkiye, açık kapı politikası ile 4 milyona yakın Suriyeliyi ülkeye kabul etmiş ve Suriye’de yaşanan sürecin iktidar değişikliği ile sonuçlanıp Suriyelilerin hemen ülkelere döneceği inancıyla gelenleri misafir olarak görmüştür. Türkiye’nin planları sahadaki pratikle uyuşmamış ve Suriye’deki iktidar değişmek bir yana daha da güçlü hale gelmiştir. Mevcut durum, Türkiye’deki Suriyelilerin durumunu da tartışmalı hale sokmuştur. Suriyeliler gerçekten de misafir midir yoksa Türkiye’nin yeni vatandaşları mı olacaktır? Akıllara sıkça gelen bu soruya çalışmada cevap verilmeye çalışılacaktır.

Çalışma hazırlanırken ulusal ve uluslararası literatürden, sivil toplum kuruluşlarının saha raporlarından ve Türkiye’nin ulusal mevzuatından faydalanılarak sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikli olarak Türkiye’nin Suriyeli göçmenlere vermiş olduğu hukuki statü daha sonra ise göçmenlerin ülkeye entegrasyonu için harcadığı çaba ve göçmenlere yönelik hukuki düzenlemeleri incelenmiştir. Entegrasyon çabaları incelenirken sadece merkezi idarenin gayretleri değerlendirilmiş, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının bu kapsamdaki çabaları değerlendirmeye alınmamıştır.

Toplamda altı bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde göçe dair kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Öncelikli olarak göç kavramı incelenmiş ve göçü açıklamaya çalışan kuramlar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise mülteci ve sığınmacı kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin ulusal mevzuatı, bölgesel mevzuat ve uluslararası mevzuat incelenmiştir. Mevzuat çerçevesinde hangi şartlarda mülteci statüsüne sahip olunacağı bu bölümde üzerinde durulan bir diğer konu olmuştur. Üçüncü bölümde Suriye'nin siyasi tarihi ve Türkiye ile olan ilişkileri üzerinde durulurken dördüncü bölümde Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'ye olan etkileri üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde Suriye İç Savaşı öncesi ve sonrası göç mevzuatları üzerinde durulurken aynı zamanda bu dönemde göçü yöneten aktörler hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı bölümde ise Türkiye'ye göçen Suriyeli göçmenlere yönelik toplumsal uyum politikaları incelenerek çalışma sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde göç tanımına, göç konularında sıklıkla kullanılan terimlerin açıklamalarına, göçün sebepleri ve çeşitlerine, göçü açıklayabilmek maksadıyla ortaya konan kuramlara ve göç yönetim modellerine değinilecektir. Öncelikle göçe dair sık sık karşılaşılan kavramlar açıklanacaktır. Göç konusunda çalışmalar yapan kurum ve kuruluşların göç ile ilgili kavramları nasıl açıkladığı, göçün sebepleri ve göç çeşitleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra göç olayının neden gerçekleştiğini sorgulayan ve bir temele oturtmaya çalışan önemli göç kuramları hakkında bilgi verilecektir. Son olarak ise devletlerin göçü yönetebilmek ve kontrol edebilmek maksadıyla uygulamaya çalıştıkları asimilasyon, entegrasyon ve çok kültürlülük kavramları açıklanacaktır.

1.1. Göç ve İlişkili Kavramlar

İnsanların göç yolculuğu neredeyse yaratılışından itibaren yani Âdem ile Havva'nın cennetten kovulması ile başlamış, günümüze kadar devam etmiştir. Göç olgusu insanlık tarihinde o kadar önemli yer tutmaktadır ki Yahudilik tarihi kendisini Hz. Musa'nın göçü ile karakterize etmekte, Müslümanlar takvimlerini Hz. Muhammed zamanında ilk Müslümanların Mekke'de karşılaştıkları olumsuz tutumlardan kaçıp Medine'ye göç ettikleri yıl ile başlatmaktadır. Hunların batıya göçü ise Kavimler Göçü'ne sebep olmuş, Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüş, Avrupa'nın etnik yapısı değişmiştir. Coğrafi keşifler neticesinde Amerika'nın keşfi ise dünya tarihini derinden etkilemiştir (Yaman, 2019: 14). Göç olarak adlandırılan yer değiştirme eylemi yıllar boyunca olumlu veya olumsuz bir şekilde tüm hayatı etkilerken günümüzde ulaştığı boyutlar sebebiyle çokça tartışılan bir kavram haline gelmiştir.

Uluslararası Göç Örgütü'ne göre 2020 yılında 25,6 milyonu kayıtlı sığınmacı olmak üzere toplam 281 milyon insan doğdukları ülkelerin dışında göçmen olarak yaşamaktayken (IOM, 2021), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de 2020 yıl sonu itibarıyla 82,4 milyon insanın zorla yerinden edilmiş durumda olduğunu ifade etmektedir (UNCHR, 2021).

Her ne kadar dünya tarihinde Kavimler Göçü gibi önemli göç hareketleri yaşanmış olsa da göç kavramı Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın bir neticesi olarak devletlerin ilgi alanına girmiş ve BM'nin gündemine taşınarak göçü daha da önemlisi o dönemde

büyük problem oluşturan mülteci problemini yönetebilmek maksadıyla Uluslararası Mülteci Örgütü'nün kurulması sağlanmıştır. 1950 yılında ise Uluslararası Mülteci Örgütü Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği olarak yeniden teşkilatlanmıştır (UN, 2021). 1951 yılına gelindiğinde Avrupa Kıtasında da göç ile ilgili inisiyatif almak maksadıyla Avrupa'dan Göçmen Hareketi için Geçici Hükümetlerarası Komite (Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe) örgütü kurulmuş, 1952 yılında söz konusu örgüt Intergovernmental Committee for European Migration (Avrupalı Mülteciler İçin Hükümetlerarası Komite) olarak isim değişikliğine gitmiş, 1989 yılında ise bugün International Migration Organisation (IOM) olarak bilinen Uluslararası Göç Örgütü halini almıştır. Uluslararası Göç Örgütü 2016 yılında Birleşmiş Milletler çatısı altına girmiştir.

Göç konusu insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen günümüzde ulaşım ve iletişim imkanlarının artması ve ulus devletlerin daha tutucu politikaları ile sonuçları ve etkileri açısından daha fazla endişe verici olmaktadır. Göçün günümüzde çok fazla göz önünde olması sebebiyle göçe dair kavramlar da insanların günlük yaşantısı dahil olmak üzere sık sık karşısına çıkmakta ve gündelik hayatta kavram kargaşasına yol açmaktadır. Göçü kontrol etmek ve yönetebilmek isteyen her kurum ve kuruluş göçe dair kavramları kendi anlayışları çerçevesinde anlamlandırılmaya çalışmaktadır. Göç nedir, göçmen kimdir, hangi şartlarda mülteci veya sığınmacı olunur gibi sorulara cevap verilebilmesi için bu kavramların anlaşılması gerekmektedir. Ne var ki günümüzde göç üzerine uzlaşılabilmiş ortak bir (tanım) bulunmamakta, her ülke kendi siyasi bakış açısıyla konuyu değerlendirmekte ve göç konusunda zaman zaman kavram karmaşası yaşanmaktadır. Göçe dair yapılan bazı tanımlar aşağıdaki şekildedir:

“Göç bireysel, ekolojik, siyasi veya ekonomik sebepler sonucu insanların hayatlarını devam ettirdikleri yerden başka bir yere gerçekleştirilen süresi kısa veya uzun olarak değişebilen coğrafi, toplumsal ve kültürel değişimi içeren bir nüfus hareketidir (Yaman, 2019: 20).”

Göçü coğrafi bir olgu olarak gören bir diğer tanıma göre “göç, kişilerin uzaktaki bir yere şimdi ikamet ettikleri yerden taşınması veya yeniden yerleşmesidir” (Bartram vd., 2019: 13).

Sosyolojik açıdan “göç, kalabalık veya az olmalarına bakılmaksızın bireylerin ya da grupların herhangi bir sınırın ötesine, hayatlarını idame ettirecekleri yeni yerleşim

yerlerine ve toplumlara doğru uzun süreli hareketini içerir” şeklinde ifade edilmiştir (Marshall, 2020: 685). Benzer bir yaklaşımda ise “Bireylerin ya da grupların yerleşmek ve o yerde yaşamak üzere bulundukları yerden başka bir yere gitmeleri” olarak ifade edilmiştir (Ozankaya, 1975: 46).

Bu tanımı daha da ileri götüren bir diğer tanıma göre “Göç, insanların mevcut şartlarından daha özgür, güzel ve geniş imkânlarla sahip olarak aynı zamanda daha güvenli bir ortamda hayatlarını sürdürme gayesi ile mevcut konumlarından başka bir yere bireysel veya kitlesel olarak gitme eylemidir (Battır, 2020: 10).”

Göçe sosyolojik açıdan yaklaşan bir başka yaklaşım için “Göç; insanların maddi şartlar, politik sebepler veya doğal olaylar sonucu coğrafi olarak yer değiştirmesidir (Adıgüzel, 2020: 3).”

Tüm bu tanımlar göz önüne alındığında göçün birçok bilimsel çalışmanın kapsamına girmesi ve bu çalışmaların beslendiği bilim dallarının söz konusu kavrama kendilerini ilgilendiren açılardan yaklaşması sebebiyle göçü tanımlamak güçleşmekte ve belirgin bir tanım üzerinde uzlaşılamadığı dikkat çekmektedir (Başel, 2003: 6).

Uluslararası açıdan imzalayıcıları üzerinde bağlayıcılığı olan 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanımlar bile ülkelerin siyasi çekinceleri neticesinde farklı açılardan değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte bazı ülkeler de 1951 Sözleşmesi’ndeki coğrafi kısıtlamaya atıf yaparak bu sözleşmedeki kavramların Batı gözüyle yazıldığını ifade ederek bölgesel tanımlamalara gitme ihtiyacı hissetmiştir. Bu bölümde göçe dair kavramların müşterek tanımlamalar ile daha iyi anlaşılabilmesi için göç üzerine çalışmalar yapan uluslararası kuruluşların ve Türkiye açısından ulusal mevzuatın yer vermiş olduğu tanımlamalar üzerinde durulacaktır.

Göçü yönetmek ve göçmenlerin haklarını savunmak maksadıyla çalışmalar yapan Uluslararası Göç Örgütü, yayınlamış olduğu sözlükte göç için “Süresi, yapısı ve sebebi fark etmeksizin, bir kişi veya bir grup şeklinde insanların uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirdiği nüfus hareketleridir” ifadesini kullanmaktadır. Bu tanımın içerisine mültecileri, ülke içerisinde yerinden edilmiş kişileri, ekonomik sebeplerle göçenleri ve aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişileri de dahil etmiştir (IOM: 2004, 35). Göç konusunda çekim merkezi olan Avrupa ülkeleri adına Avrupa Komisyonu ise göç terimi için “AB açısından, AB üyesi olmayan bir ülkeden bir kişinin, bir AB ülkesinin topraklarında ikametgahını en az on iki ay olan veya olması

beklenen bir süre boyunca kurma eylemi” (European Commission, 2021) tanımını yaparken, Türk Dil Kurumu da “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (TDK, 2021) ifadesini kullanmaktadır.

Göçmen, mülteci ve sığınmacı gibi sık sık karşılaşılan terimler incelendiğinde ise Uluslararası Göç Örgütü’nce;

- “Göç eden kişi”nin göçmen,
- “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”nin mülteci,
- “Ülkesinde karşılaşılabileceği zulüm veya ciddi zarardan korunmak maksadıyla başka bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ulusal ya da uluslararası mevzuat kapsamında mültecilik statüsü elde etmek için yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi”nin ise sığınmacı olarak tanımlandığı görülmektedir. (IOM: 2004, 65).

Türk Dil Kurumu “Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk) (TDK, 1998: 864)” tanımlamasıyla göçmen kavramını açıklamaya çalışırken mülteci için “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık” (TDK, 1998: 1607) ifadesi kullanılmıştır. Sığınmacı için ise “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci.” ve “Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse.” tanımlarını kullanmıştır (TDK, 1998: 1962).

Türkiye Cumhuriyeti’nin göç mevzuatı incelendiğinde de 26 Eylül 2006 tarihli İskân Kanunu ile göçmen için “Türk soylu olan ve yerleşmek maksadıyla bireysel veya topluca Türkiye’ye gelip Kanun gereğince kabul olunanlar” şeklinde bir tanımlama yapıldığı görülmektedir (5543 Sayılı İskân Kanunu, md 3).

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs” mülteci olarak tanımlanmıştır (UN,

2021). Hem coğrafi hem de zaman ile ilgili sınırlandırmalar 1967 New York Protokolü ile kaldırılmış fakat Türkiye coğrafi kısıtlamada ısrarcı olarak bu konuda çekince koymuştur. Bu bakış açısıyla hazırlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.” denilerek mülteci tanımında bölgesel sınırlandırmaya gidilmiştir 6458 Sayılı YUKK, md 61). Avrupa kıtasından farklı bölgelerden gelenlerin ise Türkiye’den üçüncü bir ülkeye gönderileceği güne kadar geçen zaman içerisinde şartlı mülteci sayılacağı ifade edilmiştir (6458 Sayılı YUKK, md 62)

Göç kavramı elbette sadece göçmen, mülteci veya sığınmacı kavramları üzerinden açıklanabilecek kadar basit bir olgu değildir. Yukarıda ifade edilen tüm tanımlamalarda bir yerden başka bir yere çeşitli amaçlarla mesafe kat etme ve gidilen yerde bir süre boyunca ikamet etme unsurlarının yer aldığı görülmektedir. Göç uzun süreli olduğu gibi kısa süreli de gerçekleşebilmektedir. Yine göç olayı bireysel bir eylem olabildiği gibi topluca gerçekleşen bir eylem de olabilmektedir. Bu şartlar altında göç kavramını daha iyi anlayabilmek maksadıyla hem göçün sebeplerini hem de çeşitlerini incelemek gerekecektir.

1.2. Göçe Sebep Olan Faktörler

İnsanlar tarih boyunca çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerden başka bir yere taşınma ihtiyacı hissetmiş ve hala hissetmektedir. İnsanları göçe yöneltten motivasyonlarını kimi zaman doğal sebepler oluştururken kimi zaman da siyasi-sosyal veya ekonomik sebepler oluşturmaktadır. İnsanların birçoğu kendine göre farklı sebeplerle göçe yönelmiş olsa da en temel sebep insanın daima daha iyiyi ve daha güzeli arama arzusu olmaktadır (Duran, 2018: 130). Daha iyiyi veya daha güzeli her konuya uyarlamak mümkündür. Birey belki ekonomik anlamda daha iyiyi arzulamakta ve bu sebeple işçi olarak göç etmekte, belki de iç savaştan kaçarak daha huzurlu ve güvenli bir ortamda hayatını sürdürmek maksadıyla başka bir ülkeye sığınmaktadır.

İnsanların neden göç ettiğini anlayabilmek maksadıyla çeşitli çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar neticesinde insanları göç etmeye motive eden sebepleri açıklayabilecek çeşitli kuramlar ortaya konmuştur. Bu konuda ilk çalışmaları yapan Ravenstein göçü ekonomik göstergeler üzerinden anlamlandırmaya ve sebeplerini ortaya koymaya çalışırken bu çalışmaları daha da ileri götüren Lee İtme-Çekme Kuramı ile göçü tetikleyen olumsuz yönleri ve göçü teşvik eden olumlu sebepleri açıklamaya çalışmıştır (Öngel vd., 2021: 22). Kuramını yaşanan yere dair etkenler, gidilmesi tasarlanan yere dair etkenler, işe karışan engeller ve kişisel etkenler olmak üzere dört ana başlığa oturtan Lee'ye göre hem yaşanılan yerde hem de göç için hedeflenen yerde birçok faktör göçü yönlendirmektedir (Çağlayan, 2006: 72). Buna göre yaşanılan yerden gitmeyi motive eden ve 'iten' faktörler olarak ele alınan hususları doğal afet, iç savaş, çatışma, fakirlik, işsizlik, zulüm, siyasal baskı, insan hakkı ihlalleri, alt yapı sorunları, kamu hizmetlerinin eksikliği veya aksaması gibi durumlar oluştururken; kalmayı motive eden dolayısı ile 'çeken' faktörler olarak ele alınan hususlar da aile, akraba ve arkadaş bağları, ortama bağlılık, bürokratik sisteme vâkıf olmak, dil bilgisi ve kültür gibi konulardır. Aynı şekilde hedeflenen ikamet yerine göç etmeyi motive eden 'çekici' faktörleri de güvenlik, iyi yaşam standartları, iş imkanları, yüksek gelir, siyasi özgürlük, iyi eğitim standartları gibi konular oluştururken, 'iten' faktörleri ise belirsizlik ve bilgisizlik gibi konular oluşturmaktadır (Eren ve Çakran, 2017: 9).

Lee'nin kuramını inceleyen Petersen hem itici hem de çekici faktörlerin insanın hayatı boyunca çeşitli sebeplerle farklılıklar gösterebileceğini ileri sürerek göçün altında yatan sebepleri beş ana başlıkta incelemiştir. Bunlar doğal sebeplerden ortaya çıkan kuraklık, aşırı yağmurlarla ortaya çıkan sel gibi kötü çevresel faktörler nedeniyle gerçekleşen ilkel göç; dış baskı ve zorlamalarla göç kararının alındığı zoraki ve yönlendirilen göç; kararın tamamen göç eden tarafından verildiği serbest göç; ulaşımın kolaylaşmasıyla daha kolektif bir hal alan kitlesel göç ve son olarak doğal ya da sosyal olaylar neticesinde bireylerin tercih yapabilme imkanlarının olduğu yönlendirilmiş göçlerdir (Öngel vd., 2021: 32).

Kesişen Fırsatlar Kuramını ortaya koyan Stoufer da yapmış olduğu çalışmada göç edilecek yerdeki iş imkânlarının ve göç mesafesi arasında bağ kurmuş ve en kısa mesafede ne kadar fazla iş olursa göç etmek isteyenlerin de o kadar çok cesaretleneceğini ifade etmiştir (Çağlayan, 2006: 77)

Neo Klasik Kuram coğrafi bölgeler arasındaki ücret farklılıklarının az olandan yüksek olana doğru göçü teşvik ettiğini savunurken; Mikro Kuram ise sadece ücretin değil iş bulabilme ihtimalinin de göçü yönlendirdiğini dolayısıyla göç edilecek ülkenin özelliklerinin ön plana çıktığını ifade etmektedir (Asar, 2016: 26).

Kapitalist piyasa sistemini uluslararası göçün ana sebebi sayan Dünya Sistemleri Kuramı da göçün sömürgeci devletler ile sömürgeleri arasında gerçekleştiğini, merkez ülkelerin sermayeyi elinde tuttuğunu ve kenar ülkelerden merkez ülkelere doğru göç akımının gerçekleştiğini ifade etmektedir (Abadan-Unat, 2017: 63).

Göç karar verme sürecini Şekil-1’de gösterildiği haliyle kişisel faktörler, göçü engelleyen faktörler, gidilecek yer ve yaşanılan yer üzerinden inceleyen Eren ve Çakran hem göçmenlerin hem de mültecilerin karar alma ve karar verme süreçlerinin farklılıklar içerdiğini ifade etmiştir. Bu değerlendirmeye göre “Karar alma” yani kendi isteği ile elindeki seçeneklerin yararlı ve faydasız yönlerini inceleyerek göç etmeye dair karar alma süreci göçmenlerin durumu ile uyumlu olmaktadır. “Karar verme” sürecinin ise yaşadıkları ülkedeki siyasal baskı, çatışma, zulüm, ölüm tehdidi gibi negatif faktörlerden dolayı özgürce göç kararı alamayan ve mecburiyetten buna karar veren mülteciler için uyumlu olduğunu ifade etmişlerdir (Eren ve Çakran, 2017: 12).

Şekil-1 Göç Kararı Süreci

Kaynak: Eren ve Çakran (2017)

1.3. Göç Çeşitleri

İnsanları göç etmeye yönlendiren ekonomik, siyasal veya doğal birçok sebep bulunmakta ve sebep sonuç ilişkisi aynı zamanda göçü sınıflandırmaya yardımcı olmaktadır. Doğal afet belki bireyin zorunlu göç etmesine sebep olurken ekonomik koşullar gönüllü göç etmesini sağlamaktadır. Göçün tüm boyutlarını göz önüne alarak göçleri inceleyen Tablo-1’de göçün amacı, alanı, süresi ve son yerleşim yeri gibi kriterler üzerinden bir sınıflandırmaya gidilmiştir (Adıgüzel, 2020: 22).

Tablo-1 Göç Kategorileri

Göç Kriteri		
Amaç	Ekonomik	Ekonomik Değil
Alanı	İç Göç	Dış Göç
Göçü Tetikleyen Unsur	Zorunlu	Gönüllü
Süre	Geçici	Sürekli
Son Yerleşim Yeri	Transit	Yerleşik
Yasal Statü	Yasal	Yasa Dışı
Göçmen Özelliği	Vasıflı	Vasıfsız
Boyutu	Bireysel	Kitlel

Kaynak: Adıgüzel (2020: 22)

En yaygın göçmen tiplerini sırasıyla kalıcı yerleşimciler, geçici sözleşmeli işçiler, geçici profesyoneller, gizli veya yasadışı işçiler, sığınmacılar ve mülteciler olarak sıralayan Faist’e göre göç kategorileri:

- (1) Bölge: Yurtiçi-uluslararası,
- (2) Zaman: Geçici-kalıcı,
- (3) Akışın boyutu: Bireysel, grup, kitlel göç,
- (4) Neden: Gönüllü emek göçü–gönülsüz veya zorunlu mülteci kaışı
- (5) Yasal durum: Yasadışı-yasal olmak üzere beş farklı şekilde ortaya konmuştur (Faist, 2000:16).

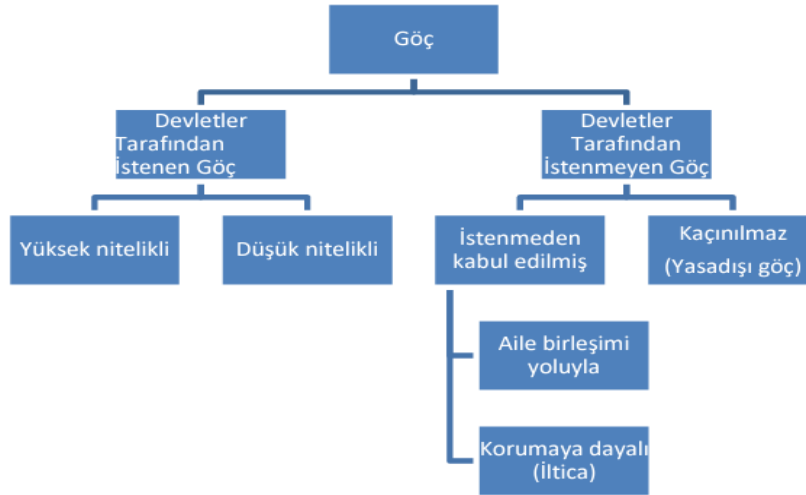
Göç tiplerini inceleyen bir diğr yaklaşım ise Petersen’in ilkel göç, zorlama göç, serbest göç ve kitlel göç sınıflandırmasından faydalanmıştır. Bu tipolojileri daha da açan bu yaklaşım göçü varoluşu açısından gönüllü-zorunlu, kat edilen mesafe üzerinden iç göç-dış göç, biçim yönünden bireysel-kitlel-zincirleme ve yerleşme süreci açısından geçici-sürekli göçler şeklinde sınıflandırmaya gitmiştir (Yaman, 2019: 21).

Göç nedenlerinin göç türlerini de çeşitlendireceğini savunan yaklaşıma göre ise göç:

1. Göç edenlerin sayısı bakımından: Bireysel ve Kitlesele göçler
2. Göçmenlerin bireysel tercihleri üzerinden: İradi (Gönüllü) ve Zorunlu Göçler
3. Gidilen yerde kalma süresi açısından: Kısa Süreli (Geçici) ve Uzun Süreli (Kalıcı-Yarı Kalıcı) Göçler
4. Varılmak istenen noktanın yaşanılan ülkenin içinde olması veya dışında olması bakımından: İç Göç-Dış/Uluslararası Göç
5. Hukuki şartlar açısından: Legal-İllegal ve Düzenli-Düzensiz Göç
6. Göçeden kişilerin niteliği açısından da Beyin Göçü olacak şekilde sınıflandırılabilir (Battır ,2020: 78)

Şemşit ise Carling'ten aktardığı ve Şekil-2'de gösterildiği haliyle göçü istenen ve istenmeyen göçler olacak şekilde devlet merkezli bakış açısıyla ikiye ayırmıştır (Şemşit, 2018: 278).

Şekil-2 Devlet Merkezli Bakış Açısıyla Göçün Sınıflandırılması

Kaynak: Carling'ten aktaran Şemşit (2018: 278)

1.3.1 İç ve Dış/Uluslararası Göç

Göç etme iradesine başvuran insanlar daha sonra nereye göç edeceklerine karar verirler. Göçleri sınırları aşmayacak şekilde ülke içerisinde mi gerçekleşecektir yoksa başka bir ülkeye mi göç edeceklerdir. Ülke içerisinde gerçekleşen göçler iç göç, ülke dışına gerçekleşen göçler ise bazı kaynaklarda dış göç bazı kaynaklarda ise uluslararası göç olarak tanımlanmıştır. IOM için “Yeni bir yere yerleşmek maksadıyla insanların yaşadıkları ülke içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmeleri” iç göç olarak; “Kişilerin süresini kendileri belirleyecekleri şekilde başka bir ülkeye yerleşmek maksadıyla yaşadıkları ülkeden ayrılmaları” ise uluslararası göç olarak tanımlanmaktadır (2013: 43). Bir diğer tanımlamaya göre göçmenlerin bir köy, kasaba veya şehirden çıkarak aynı ülke içerisindeki başka bir şehir veya bölgeye yerleşmesi iç göç olarak tanımlarken; ülke sınırlarını aşan nüfus hareketini ise dış göç olarak ifade edilmiştir (Yaman, 2019: 22). Bu tanıma bireyin ülke içerisinde bir yıldan az olmamak kaydı ile yer değiştirme eylemi şeklinde bir ekleme yapılarak bu tanım biraz daha geliştirilmiştir (Özyakışır, 2013: 7). İç göçün de dış göçün de doğası daha kötüden daha iyiye gitmek maksadıyla yer değiştirmek olsa da iç göç ülke içerisinde gerçekleşmesi sebebiyle daha kolay bir eylem iken; dış göçte işin içerisine pasaport ve vize gibi başka unsurlar girdiği için dışarıya göç etmek daha zor bir eylem haline gelmektedir (Battır, 2020: 85). Genelde iç göç için kırsaldan kentlere doğru bir yönelim beklense de bazen şartlara bağlı olarak geri dönüşlerin yaşandığı kentten kırsala şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Türkiye’de terör sebebi ile Güney Doğu Bölgesi’nde yaşayan insanların metropol şehirlere gerçekleştirmiş olduğu göçler ve ekonomik sebeplerle daha iyi iş imkânı sebebi ile diğer illerden İstanbul’a gerçekleşen göçler iç göçlere örnektir. Suriye’de gerçekleşen iç savaş sonrası Suriyelilerin diğer ülkelere sığınmak maksadıyla yaptığı göç ise dış göçlere bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.2 Zorunlu ve Gönüllü Göç

İnsanlar göç etmeye dair karar verirken bazen kendi özgür iradeleri ile bu sonuca ulaşırken bazen mecburiyetten dolayı göç etmek zorunda kalırlar. Buna göre göç kararında zorlayıcı herhangi bir dışsal müdahale olmadan gerçekleşen göçler gönüllü; şiddet içeren anlaşmazlıklar veya ekonomik zorluklar neticesinde gerçekleşen göçler ise zorunlu göç olarak ifade edilmektedir. Gönüllü göçlerde bireyler göç aşamasında her türlü

kontrole sahipken zorunlu göçlerde süreç üzerinde müdahale şansı bulunmamaktadır (Battır, 2020: 8) Bir başka tanımlama ise hem gönüllü göçün hem de zorunlu göçün zorlayıcı sebeplerle doğduğunu; fakat gönüllü göçte nihai göç kararında yine bireyin iradesinin etkileyici olduğunu ifade etmektedir (Yaman, 2019: 21). Gönüllü göçü kendi irade ve arzularıyla olmak kaydıyla insanların çeşitli sebeplerle bulundukları yeri beğenmeyerek ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan kendileri için daha uygun olduğuna inandıkları başka yerlere yaptıkları hareket olarak değerlendiren bir başka tanım ise bu süreç içerisinde işsizlik, düşük gelir imkânları, kötü eğitim koşulları gibi itici faktörlerin yer alması sonucu gerçekleşen nüfus hareketlerinin zorunlu göç kapsamında sayılamayacağını ifade etmektedir. Bununla birlikte zorunlu göç ise insanların çoğunlukla savaş, politik baskı/şiddet, çatışmalar gibi kişinin yaşadığı yerde güvenlik problemi yaşaması veya hayatına devam edebilme noktasında korkular yaşaması gibi nedenlerle gerçekleştirilmekte ve daha çok sığınmacıları, yerinden edilmişleri ve mültecileri konu edinmektedir (Aydın, 2021: 25). Bu konuda en canlı örnek Suriye olmakla beraber geçmişte Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne gerçekleşen göçler, Bosna Savaşı sonrasında Bosna'dan Türkiye'ye veya Bulgaristan'da yönetimin zorla Türkiye'ye göç etmek zorunda bıraktığı insanlar zorunlu göçler için birer örnektir. Zorunlu göçün arka planında politik sebeplerin yattığından hareketle ortaya konan Şekil-3 mültecilerin karşı karşıya kaldığı süreci aktarmaya çalışmıştır. Buna göre savaş, politik istikrarsızlık, etnik kabile çatışmaları veya ekonomik gerileme gibi sebeplerle zorla yerinden edilen insanlar uluslararası düzeyde mülteci, sığınmacı, yasadışı göçmen veya yasal göçmenler şeklinde tanımlanmaktadır (Özyakışır, 2013: 13).

Şekil-3 Zorunlu Göç Modeli

Kaynak: Wood'tan aktaran Özyakışır (2013: 13)

1.3.3 Kalıcı ve Geçici/Mevsimlik Göç

İnsanların göç ettikleri yerde kaldıkları süre de göç türlerinin tanımlanmasında yer tutmaktadır. Bazen göçler dönemsel olmakta bazen ise tamamen kalıcı bir şekilde gerçekleşmektedir. Geçici göç genel olarak belirli bir işte sınırlı bir süre zarfında ve net bir amaçla çalışmak üzere bir ülkeye göç etmeye ilişkin bir uluslararası göç çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası şirketler veya örgütlerce istihdam edilen göçmenleri, diplomatik personeli, herhangi bir işi uzmanı olarak yerine getirenleri ve hatta öğrencileri bu kategoriye dahil etmek mümkündür. Her ne kadar geçici göçün sadece işçi göçü olarak görülemeyeceği belirtilmişse de bu kategoriye girenlerin çoğunlukla iş maksadıyla yer değiştirdiği görülmektedir (Naz, 2015: 20). Geri dönmek üzere yapılan göçler ise sürekli göç olarak tanımlanmış fakat günümüzde ulaşım imkanlarının gelişmesi yaşadığı ülkeden bir başka ülkeye göç edip o ülkede ölene kadar yaşayan insan sayısının geçmişle kıyaslandığında daha az olduğu savunulmaktadır (Şemşit, 2018: 279). Bir başka tanımda ise seyahat, tatil, ziyaret veya tedavi amacı ile gerçekleşen yer değiştirmelerin geçici göç olarak tanımlanamayacağı ve bu tür yer değiştirmelerin göçün konusu olabilmek için yerleşme amacıyla gerçekleşmesi gerektiği ifade edilmektedir (Yaman, 2019: 23).

1.3.4 Yasal ve Yasadışı Göç

Özellikle günümüzde modern ulus devlet anlayışı ile devletler sınırları içerisinde kimlerin bulunup kimlerin bulunamayacağını kanunlar ve yasalar ile düzenlemişlerdir. Vatandaşlık bağına sahip olanlar kendi ülkeleri içerisinde rahatlıkla yer değiştirebilirken farklı ülkelerden gelenlerin vize ve pasaport gibi gerekli şartları sağlayarak o ülkeye giriş yapabilmeleri mümkün olmaktadır. Bu şartları taşıyanlar ülkelerin izin verdiği şekilde o ülkede “yasal” olarak bulunabilirken bu şartlara sahip olmayanlar “yasadışı” bir şekilde o ülkede bulunmaktadır. Gittikleri ülkenin koymuş olduğu hukuki normlara uygun bir şekilde o ülkeye giriş yapmış ve gerekli izinleri alarak ikamet edenler yasal göçmen olarak; ülkeye yasal olarak giriş çıkış şartlarını sağlamadan ülkede bulunanlar yasadışı göçmen olarak tanımlanırken bir ülkeye yasal olarak giriş yapmanın ise izinsiz ikamet veya yasal bulunma süresini aştığı durumlarda yasal göçmen olarak bulunmaya yetmeyeceği ifade edilmiştir (Battır, 2020: 87). Vatandaşı oldukları ülke dışında herhangi bir ülkenin kabul edilmiş sınırlarından hukuki şekilde giriş yaparak o ülkede mevcut kanunlara uygun şekilde ikamet edilen durumlarda göçü yasal göç olarak adlandıran

Aydın, kişilerin yasal göçmen statülerini devam ettirebilmeleri için göç ettikleri ülkelerin dikte ettiği çeşitli sorumlulukları yerine getirmeleri gerektiğini ve herhangi bir şekilde bu mevzuata uygun hareket etmemesi halinde yasa dışı göçmen durumuna düşmesinin mümkün olabildiğini belirtmiştir (Aydın, 2021: 30).

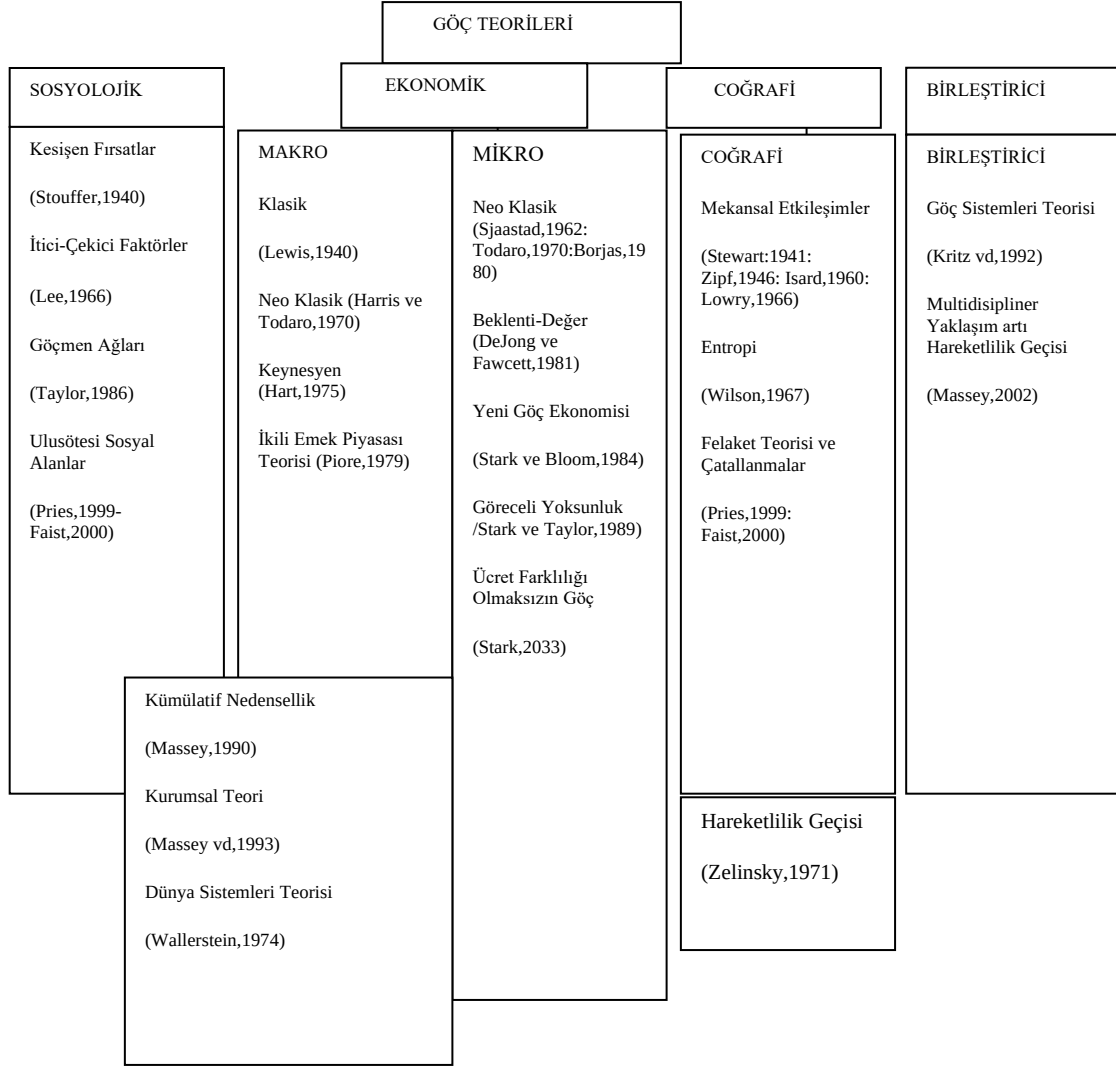
1.3.5 Düzenli ve Düzensiz Göç

IOM için “Kaynak ülke, transit ülke ve hedef olarak kabul edilen ülkelerin ulusal mevzuatının dışında gerçekleşen hareketlilikler” düzensiz göç, “Kaynak ülkeden çıkışı ve hedef ülkeye ulaşımını düzenleyen ulusal mevzuata uygun olarak insanların yaşadıkları yerden yeni bir ikamet yerine gitmeleri” ise düzenli göç olarak tanımlanmıştır (IOM, 2013: 26). Hukuki normlar içerisinde gerçekleşen göçler düzenli göç olarak tanımlanırken söz konusu normlar dışında gerçekleşen göçler ise düzensiz göç olarak görülmektedir (Battır, 2020: 88) Bir diğer tanımlamada düzensiz göç; bireyin herhangi bir suç örgütü olmadan kendi isteği ile gerçekleşen göç, suç örgütlerinin kontrolünde insan kaçakçılığı şeklinde göç ve yine suç örgütlerinin kontrolünde insan ticareti şeklinde gerçekleşen göç olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Naz, 2015: 27).

1.4. Göç Kuramları

Göç konusu bilimsel olarak birçok alanın ilgisini çekmekte ve bu konu üzerine çalışılmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi göçe sebep olan birçok etmen vardır. Göçün aynı zamanda göç veren ülkeye ve göç alan ülkeye de çeşitli sonuçları olmaktadır. Çeşitli sosyal bilimler disiplinleri göçün sebep ve sonuçlarına ulaşmaya çalışmışlar ve göçü anlamlandırabilmek için çeşitli kuramlar ortaya koymuşlardır. Göçü açıklayan tek bir kuram olmamakla birlikte çoğu kuram birbirinden farklı konuları işlemektedir. Bu kuramlar çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Uluslararası göç konusunda tahmin modelleri oluşturmak için göç teorilerini inceleyen Bijak göç teorilerini Şekil-4’te görüldüğü üzere sosyolojik, ekonomik, coğrafi ve birleştirici olmak üzere dört ana başlıkta toplamıştır. Bu çalışma incelendiğinde göçün daha çok ekonomik sebepleri üzerinde durulduğu ve bu konuda daha fazla çalışma yapıldığı görülmektedir (Bijak, 2006: 5).

Şekil-4 Bijak'ın Göç Teorileri Sınıflandırması

Kaynak: Bijak, (2006: 5)

Massey ve arkadaşlarının göç kuramları analizini daha da ileriye taşımaya çalışan Hagen Zanker ise göç kuramlarını analiz seviyeleri üzerinden mikro seviye, orta seviye ve makro seviye olacak şekilde tanımlanmış aynı zamanda başlangıç ve süreklilik olarak da ayrı sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Buna göre mikro seviyede göçün sebepleri kişisel değerler olurken, orta seviyede topluluklar ve makro seviyede de makro seviye fırsatlar göçe sebep olmaktadır. Aynı şekilde göç zamansal sınıflandırılırken göçün başlangıcı ve sürekliliği üzerinden değerlendirilmiştir (Hagen Zanker, 2008: 6). Zanker'in yapmış olduğu bu sınıflandırmalar Tablo-2'de ve Tablo-3'te ayrıntıları ile sunulmuştur.

Tablo-2 Zanker’ın Seviyesel Göç Kuramları Sınıflandırması

Mikro Seviye	Orta Seviye	Makro Seviye
Göçün Sebebi: Kişisel Değerler/Arzular/Beklentiler Örnek: Hayatı iyileştirme, Refah	Göçün Sebebi/Sürekliliği: Topluluklar/Sosyal Ağlar Örnek: Sosyal bağlar	Göçün Sebebi/Sürekliliği: Makro seviye fırsat yapısı Örnek: Ekonomik yapı (Gelir ve iş fırsatı farklılıkları)
Temel Teoriler Lee’nin İtme-Çekme Kuramı Neoklasik Mikro Göç Kuramı Davranışsal Modeller Sosyal Sistemler Kuramı	Temel Teoriler Sosyal Sermaye Kuramı Kurumsal Kuram Ağ Kuramı Kümülatif Nedensellik Yeni Emek Göçü Kuramı	Temel Teoriler Neoklasik Makro Göç Kuramı Göç Sistemi İkili Emek Piyasası Kuramı Dünya Sistemleri Kuramı Hareketlilik Geçisi

Kaynak: Hagen Zanker, (2008: 6)

Tablo-3 Zanker’ın Zamansal Göç Kuramları Sınıflandırması

Göçün Başlangıcı	Göçün Sürekliliği
Neoklasik Makro Göç Kuramı	Göç Sistemi
Göç Sistemi	Dünya Sistemleri Kuramı
İkili Emek Piyasası Kuramı	Sosyal Sermaye Kuramı
Dünya Sistemleri Kuramı	Kurumsal Kuram
Hareketlilik Geçisi	Ağ Kuramı
Lee’nin İtme-Çekme Faktörleri	Kümülatif Nedensellik
Neoklasik Mikro Göç Kuramı	
Davranışsal Modeller	
Sosyal Sistemler Kuramı	
Yeni Emek Göçü Kuramı	

Kaynak: Hagen Zanker, (2008: 5)

Göç kavramının birçok disiplinin ilgi alanına girmesi ile ortaya çıkan kuramlar sosyolojik, ekonomik veya coğrafi gibi disiplinler altında sınıflandırıldığı gibi göç etme sebebine dayalı mikro ve makro şeklinde de sınıflandırılmışlardır. Bu bölümde bazı önemli göç kuramları hakkında bilgi verilecektir.

1.4.1. Ravenstein’in Göç Kuramı

Göç üzerine ilk çalışan ve kurallar ortaya koymaya çalışan kişi Ernst Georg Ravenstein isimli bir coğrafyacıdır. 1871-1881 yılları arasında Sanayi Devrimi sonrasında öncelikli İngiltere’de olmak üzere birçok ülkede gerçekleşen iç göçleri incelemiş ve göçe dair ilk temel yaklaşımı “Laws of Migration (Göç Kanunları)” adlı eseriyle ortaya koymuştur. Ravenstein’in ortaya koymuş olduğu kuram, her ne kadar derin analizden yoksun olsa da kendisinden sonra gelen kuramların öncüsü olmuştur (Çağlayan, 2006: 69). Kişisel hakları kısıtlayan kanunlar, ekonomik baskı yaratan vergiler, kötü iklim koşulları gibi insanların hayatını zora sokan şartlar göç hareketine sebep olmakta, özellikle ekonomik olarak yaşam koşullarını iyileştirme isteğinde olan bireyler göç etmektedir (Uslu, 2021: 1753). Ravenstein’e göre (1885: 199):

1. Göç kısa mesafelere ve sanayi merkezlerine doğru gerçekleşmektedir.
2. Göç dalga dalga ilerlemektedir. Öncelikle büyük sanayi merkezlerinin çekiciliğine kapılan halk kırsaldan buralara, boşalan kırsal bölgelere ise daha uzak bölgelerden gelen göçmenler yerleşmektedir. Bu şekilde göç tüm ülkeye yayılacaktır.
3. Yayılma ve emme süreci birbirine tamamen zıt bir şekildedir ve benzer özellikler gösterir.
4. Her göç hareketinin aynı zamanda karşı hareketi vardır.
5. Uzun mesafeli göç akımında göçmenler daha çok büyük sanayi tesislerinin olduğu ve ticaretin hareketli olduğu merkezleri tercih ederler.
6. Şehirlerde yaşayanlar kırsalda yaşayanlara kıyasla daha az göçe eğilimli olurlar.
7. Kadınlar erkeklerden daha fazla göçe eğilimlidir.

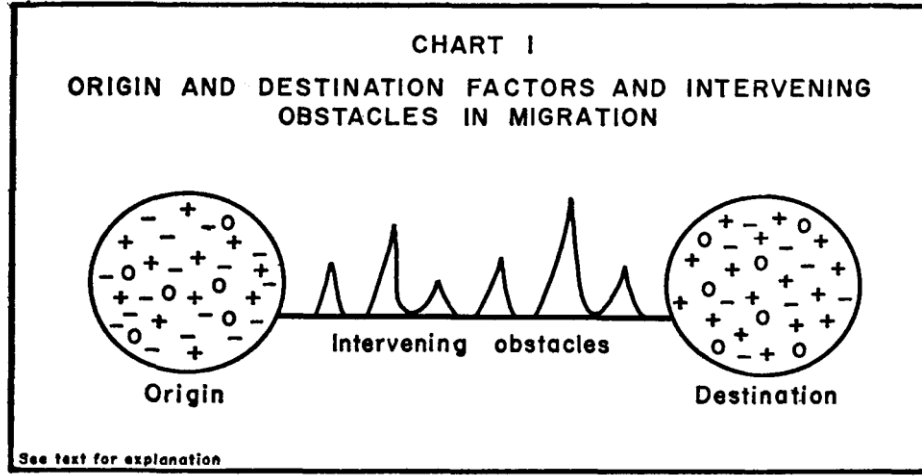
Ravenstein'in çalışması kendi yaşadığı döneme özgü ekonomik göstergeleri ve sosyal yaşamı ön plana alması sebebiyle günümüzün karmaşık şartlarında gerçekleşen göçleri açıklamada yetersiz kalmaktadır (Aydemir ve Şahin: 2017, 363).

1.4.2. İtme-Çekme Kuramı

Everett Lee tarafından esasları ortaya konan bu kuram, Ravenstein'in kuramına atıfta bulunmaktadır. Ravenstein'in kuramına karşı getirilen eleştirilerden yola çıkan Lee o döneme kadar ortaya konan göç kuramlarının göç, mesafe ve gelişmiş matematik formüllerinden oluştuğunu ifade etmiş ve göçün hacmine yönelik çalışma yapılmadığından şikâyet etmiştir (Lee, 1966: 48). Göç etmeye karar verme ve göç sürecinde dört etkenin yer aldığını öne süren İtme-Çekme kuramı ile bu etkenleri:

1. Bulunulan yere dair etkenler
2. Varılacak yere dair etkenler
3. Varılacak yer ile bulunulan yer arasında kalan engeller
4. Bireysel etkenler olarak ifade etmiştir (Lee, 1966: 50).

Şekil-5 Lee'nin İtme Çekme Şeması

Kaynak: Lee (1966:50)

İlk üç maddenin birbiri ile ilişkisini Şekil-5'te gösterilen şema ile açıklamaya çalışan Lee, yaşanılan yer ile varış veya hedef olarak seçilen yerlerin + ve - olarak değerlendirilen unsurlarının ve her iki nokta arasında yer alan engellerin göç kararına etki ettiğini ifade etmiştir.

Bu kuram ana fikir olarak herkes için belirli bir + veya - bulunmadığını, örnek vermek gerekirse bekar birisi için çocuklarına iyi eğitim imkanının + yaratmadığını; fakat evli bireyler için önemli bir + olduğunu ortaya koymuş ve bu itici ve çekici unsurların zamanla değişikliğe de uğrayabileceğinden, bugün çekici olan unsurların yarın cazibesini yitirebileceğinden bahsetmiştir (Lee ,1966: 50). Aynı şekilde araya giren engellerin de herkes için aynı oranda engel yaratmadığını ifade etmiştir. Ekonomik gelişmenin ve gelirin yüksek olduğu yerler, yüksek güvenlik düzeyi ve işgücü piyasasına kolay ulaşım çekici faktörlere; işsizliğin yüksek olduğu yerler, gelir imkanlarının düşük olması, baskıcı vergiler, maddi açıdan imkansızlıklar, ayrımcılık, düşünce ya da dini özgürlükler ile ilgili kısıtlamaları içeren sosyal ve politik sebepler, itici faktörlere; araya giren engeller, mesafenin uzaklığı, ulaşım imkanlarının eksikliği, tehlikeli yolcular ve devletlerin katı göç politikalarını ile hukuki engellemeler de engelleyici unsurlara örnek verilebilmektedir (Akyıldız, 2016: 142). Yine Lee'ye göre kişisel özellikler de göçü etkileyen bir unsurdur. Kişinin zekâ seviyesi, durumsal farkındalığı gibi özellikleri göç sürecine etki etmektedir. Değişime direnç gösteren birisi ile değişimi kolaylıkla kabullenen birisinin göç süreci arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Lee bu çalışmasında her göç kararının arkasında rasyonel bir karar olamayacağını ve bu sebeple göç konusunda genellemelerin arasında farklılıkların da beklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu çalışmada değinilen konulardan birisi de hayat döngüsü içerisinde bir konunun göç için daha önce belirleyici değilken daha sonra belirleyici olabileceği hususudur. İnsanlar okumak için, iş için veya evlilik için göç edebilmektedir (Lee, 1966: 51).

Lee'nin İtme-Çekme Kuramı, göç teorileri içerisinde önemli kuramlardan birisi olmasına rağmen sığınmacılık ve mültecilik kavramlarıyla ifade edilen süreçlerden daha ziyade, serbest göçleri açıklama konusunda daha işlevsel bir teori olarak değerlendirilebilmektedir (Aydemir ve Şahin, 2017: 365).

1.4.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı

1940 yılında Stouffer tarafından ortaya konan bu kurama göre aynı itme-çekme kuramında olduğu gibi göç olgusunda önemli faktörler gidilecek yerin mesafesi, gidilecek yerdeki imkanlar ve bu imkanların miktarıdır. Bununla birlikte gidilecek yerin mesafesi diğer ikisine kıyasla daha önemli olmaktadır (Çağlayan, 2006: 77). Göç konusunu sosyolojik açıdan incelemek isteyen bu kuramda itme ve çekme kuramları kullanılırken mesafenin de hesaba katılması önerilmiş ve yapılan çalışmanın sonucunda mesafe ve göç arasında bir ilişki bulunmadığı fakat bunun yerine kesişen fırsatların yer aldığı ortaya koyulmuştur (Stouffer, 1940: 846).

Kesişen Fırsatlar Kuramına göre çoğu insan kısa mesafelere göç ederken çok az insan daha uzun mesafelere göç etmektedir. Yine uzun mesafe göçlerinde varılacak hedefle yaşanılan yer arasına daha fazla şehir veya daha fazla ülke girecek, yol boyunca göç etmek isteyenlerin karşısına daha fazla engel çıkacaktır. Buna göre göç kararı verilirken gidilecek ülkenin sunduğu imkanlar ve gidilecek mesafe değerlendirilmekte ve bunlarının kesişiminin en iyi olduğu yer göç için tercih edilmektedir (Çağlayan, 2006: 77).

1.4.4. İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Daha çok göç edilecek ülkedeki insanlar ile göç etmeye karar vermiş insanlar arasındaki ikili ilişkiler üzerine eğilen bir kuramdır. Her iki grup arasındaki kültürel bağ, soydaşlık veya hemşerilik gibi unsurlar bu kuramın temelini oluşturmaktadır. İlişkiler Ağı Kuramına göre bu bağlar göçün risk ve maliyetini düşürüp beklenen net verimi arttırarak

uluslararası göçe eğilimi arttırmaktadır (Massey vd., 1993: 448). Her göç göçmen ağıının daha fazla büyümesini sağlayacak, maliyetler daha da azalacak ve maliyet azaldıkça göç de daha fazla artacaktır. Buna göre göç süreci diğer süreçlerden farklı sonuçlar ortaya koyacaktır:

1. Uluslararası göç, göç veren bölgede göç etmek isteyen herkesin kolaylıkla göç edebilmesi için ağ bağlantıları geniş bir alana yayılana kadar artma eğilimi gösterir ve daha sonra azalır.

2. İki ülke arasındaki göç akışı iş imkanları ve iş ücretlerinden bağımsız olarak ilerleyecektir, çünkü ağ bağlantıları sayesinde göçün riski ve maliyeti azalmıştır.

3. Uluslararası göç, ağların oluşumu ve detaylandırılması yoluyla kurumsallaştıkça ister yapısal ister bireysel olsun, başlangıçta buna neden olan faktörlerden aşamalı olarak bağımsız hale gelecektir.

4. Ağ genişleyip göçün maliyeti ve riski azaldıkça göç akışı sosyoekonomik şartlar açısından daha az seçici ve gönderen topluluğu daha fazla temsil edici hale gelecektir.

5. Göç akımı başladıktan sonra hükümetlerin bu akışı kontrol etmesi zor olabilir.

6. Aile birleşmesi gibi bazı göç politikaları göç ağlarını güçlendirdikleri için göç kontrol politikaları ile çatışabilir (Massey vd., 1993: 450).

İlişkiler Ağı Kuramı, göç olgusunu açıklarken bireyi ön plana alarak daha geniş bir bakış açısı kazandırmakta ve göç olgusunu anlamada daha açıklayıcı olmaktadır (Çağlayan, 2006: 88).

1.4.5. Merkez Çevre Kuramı

Dünya Sistemleri Kuramı olarak da bilinen Merkez Çevre Kuramı'nın esasları, Wallerstein tarafından ortaya konmuş ve diğer teorisyenler tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre göçün sebebi, ulusal ekonomideki değişikliklerden ziyade dünya piyasasının genişlemesi ve gelişmesidir (Massey vd, 1993: 444). Buna göre dünyada merkez ülke ve çevre ülke olarak iki farklı anlayış bulunmaktadır. Merkez ülkelerde sermaye bulunurken çevre ülkelerde ise işgücü bulunmaktadır (Akyıldız, 2016: 154). Merkez ülkeler çevre ülkelerin işgücüne ihtiyaç duyarken ürettiklerini de yüksek kar ile çevre ülkelere satmaktadır. Birbirine bu şekilde bağımlı olan merkez ve çevre ülkelerin birbirleri ile olan

bağları kolonyal döneme dayanmakta, günümüzde ise kapitalist sistemle devam etmektedir (Akyıldız, 2016: 154).

1.4.6. Petersen'in Göç Kuramı

Hem iç göç hem de uluslararası göçü açıklamaya çalışan Petersen, Fairchild'in sunmuş olduğu göç tipolojisini inceleyerek Tablo-4'te gösterildiği şekliyle şematik olarak ortaya koymuştur. Bu tipolojiye göre düşük kültür seviyesine sahip topluluklar yüksek kültür seviyesini istila ederek göç etmekte, tam tersi şekilde yüksek kültür seviyesine sahip topluluklar ise ya kolonileştirerek ya da fethederek göç etmektedir (Petersen, 1958: 257)

Tablo-4 Fairchild'in Göç Tipolojisi

Göçün Geldiği Yer	Göç İstikameti	Barışçıl Göç	Savaşçı Göç
Düşük Kültür	Yüksek Kültür		İstila
Yüksek Kültür	Düşük Kültür	Kolonileştirme	Fetih
Kültür Seviyeleri		Göç	

Kaynak: Petersen(1958: 257)

Bazı varsayımları ele alan Petersen herkesin doğası gereği göçmeye meyilli iken neden bazılarının göç edip bazılarının ise göç etmediğini sorgulamıştır. İtme ve çekme faktörlerinin tüm göçleri açıklamada yetersiz olduğunu savunan Petersen, bazen itici faktörlerin yer değiştirerek çekici faktörler olabileceğini savunmuştur (Petersen, 1958: 258). Tablo-4'deki tipolojiyi daha da geliştiren Petersen beş tip göç hareketi ortaya koymuştur (Yaman, 2019: 44). Bu beş göç tipi:

1. İlkel Göçler: Verimsiz topraklar, hayatı etkileyen mevsim anomalileri gibi çevrenin yarattığı fiziksel zorluklardan kaynaklanan itme etkisiyle oluşan göçlerdir. Petersen'a göre göçebe toplulukların belirli dönemler içerisinde gerçekleştirdikleri göçler de bu göç tipi içerisinde yer almaktadır.

2. Zorlama Göçler: Göçmenlerin göç kararını kendi inisiyatifleri ile alamadığı göç tipidir. Petersen'in önemseydiği husus, sosyal şartların zorlaması sebebiyle kişilerin mevcut karar mekanizmasını kullanamamalarıdır.

3. Yönlendirilmiş Göçler: Zorlama göçten farklı olarak her ne kadar şartlar kötü olsa da bireyler göç edip etmeme kararına kendi inisiyatifleri ile karar verebilmektedir.

4. Serbest Göç: Daha çok bireysel göçleri temel alan bu göç tipinde bireyler tamamen kendi özgür iradeleri ile serbest bir şekilde göç kararı alabilmektedir.

5. Kitlesele Göç: Petersen'a göre dünyadaki ulaşım imkânlarının gelişmesiyle, göç bireysellikten çıkıp kitlesele bir hale gelmiştir. Özellikle öncü serbest göçmenler, gittikleri yere uyum sağlamış ve bu kazanımlarını diğer takipçilerine aktararak oluşan göçmen ağları sayesinde yeni göçmenler göçe cesaretlenmiş ve kitlesele göç ortaya çıkmıştır (Çağlayan, 2006: 75).

1.4.7. Neo Klasik Ekonomi Kuramı

Harris, Todaro ve Lewis tarafından geliştirilen Neo Klasik teoriye göre göç, pazarlar arasında işgücünün getiri farklılıkları yaratması doğrultusunda ortaya çıkmaktadır (Özcan, 2017: 195). Bu kurama göre elinde fazla iş gücü bulunduran ülkeler aynı zamanda düşük ücret piyasasına sahip olmakta bununla birlikte iş gücü az olan ülkelere ise yüksek ücret piyasası bulunmaktadır. Aynı şekilde sermayesi yüksek ülkelere de sermayesi düşük ülkelere sermaye akışı gerçekleşmektedir. Sermaye aktarımı neticesinde nitelikli işçiler beşerî sermayesi de düşük olan bu ülkelere göç ederek emeklerinin karşılığında yüksek getiri sağlamaya çalışırlar (Battır, 2020: 26). Bununla birlikte bu göç kararı alelade alınmış bir karar olmamakta ve bireyler göç kararı alırken salt ücrete bakmadan, fayda maliyet analizi yapıp maksimal faydayı göz önüne alarak göç etmektedir (Yaman, 2019: 46). Aynı zamanda maliyetlerin de bireylerin göç etme imkanını etkilediği ve düşünölenin aksine en yoksul ülkelerin en çok göçü vermediği ifade edilmektedir. Buna göre ülkenin refah düzeyindeki artış, bireylerin göçü finanse etme yeteneklerini arttırmakta ve bu sayede göç oranı da yükselmekte daha sonrasında ise ülkenin gelişme seviyesi arttıkça göç azalmaktadır (Özcan, 2017: 196).

1.5. Toplumsal Uyum Modelleri

Her ne kadar insanlık tarihinin başından bu yana göç kavramı hayatımızda olsa da son yıllarda insanlar daha yoğun bir şekilde göç etme halinde hareket etmektedir. Bu göçler düzenli veya düzensiz bir şekilde gerçekleşmekte ve özellikle sonuçları itibari ile göç alan ülkede önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Ülkeler toplumsal düzenlerini koruyabilmek maksadıyla göçü yönetme ihtiyacı duymakta ve göçe karşı sıkı tedbirler almakta, göçü kendi istedikleri şekilde yönlendirebilmeye çalışmaktadırlar. IOM için göç yönetimi “Özellikle, hem mülteciler ve korunma ihtiyacı bulunanlar dâhil olmak üzere devlet sınırları içerisinde yabancılara dair işlemleri hem de sınır ötesi göçleri düzenli ve insani bir şekilde yönetmek maksadıyla devletler tarafından oluşturulan ve çeşitli kurumların yer aldığı bir yönetimi tanımlayan terimdir. Göç yönetimi, göç ile ilişkili önemli konuları ele alacak politikalar ile hem hukuki hem de idari düzenlemelerin geliştirilmesine yönelik sistematik bir yaklaşım” anlamına gelmektedir (IOM, 2013: 36). Dromgold-Sermen ise göç yönetiminin sadece devletin sorumluluğu olmadığını ve özel, kamu, yerel, ulusal ve uluslararası kuruluşların da göç yönetimine önemli katkıda bulunduğunu ifade etmiştir (Dromgold-Sermen, 2020: 28). Göç yönetimi göçmenlerin sınırdan daha girmeden alınan tedbirlerden ülke içine girdikten sonraya kadar devam eden bir süreç olmakla birlikte bu bölümde sürecin daha çok sosyo-kültürel kısmı olan göçmenlerin topluma uyum sağlaması kavramlar incelenecektir. Bu kapsamda aşağıda uyum politikalarına yönelik kavramların tanımları yer almaktadır.

1.5.1 Entegrasyon

Göçmenlerin ve göçmenleri kabul eden toplulukların birlikte sorumluluğunu ifade eden entegrasyon Yaman tarafından “bir taraftan sistemin bozulmasını kolektif biçimde önleyen, diğer taraftan uyumlu bir işleyişin sağlanması adına iş birliği yapan bir sistemin ilişki tarzı” olarak anlamlandırılmıştır (Yaman, 2019: 28). IOM için entegrasyon “göçmenlerin birey veya grup olarak yaşadıkları toplumun bir parçası kabul edildiği süreç olarak tanımlanabilir. Bu süreç göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında karşılıklı olacak şekilde iki yönlü olarak gelişmektedir.” demektir ve ülkeden ülkeye kabul koşullarının farklılık gösterdiğine dikkat çekilmiştir (IOM, 2013: 30).

Göçmenlerin köklerinde yer alan öz kültürlerini devam ettirerek kendilerini kabul eden toplum ile kaynaşarak bütünleşmesini ifade eden kavram şeklinde entegrasyon

kavramını açıklayan Adıgüzel ilk göçmen kuşakların kültürlerine daha düşkün olduğunu fakat ikinci veya üçüncü nesil itibariyle entegrasyonun tam anlamıyla gerçekleştiğini ve maddi olarak çalışan, vergi veren, bir şekilde ekonomiye katkı sağlayan bireylerin ekonomik olarak entegrasyonu sağlamışken kültürel olarak entegrasyonun daha uzun sürdüğünü ifade etmiştir (Adıgüzel, 2020: 166). Entegrasyon her ne kadar farklı bir kavram olarak görünse de asimilasyonun daha yumuşatılmış bir hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette göç sonucu göç alan ve göç edenler arasında bir etkileşim olacak ve her iki grupta da değişiklikler yaşanacaktır. Sonuç olarak ise iki grubun üzerinde uzlaştığı bir toplum oluşacak ve farklılıklar asimile edilerek uzlaşılan kültürün içerisinde kaybolacaktır.

1.5.2 Asimilasyon

Asimilasyonu “Göçmenler ile yerli halk arasındaki etnik farklılıkların azalması (ya da ortadan kalkması) ile sonuçlanan, göçmenlerin yerli halka benzemesi süreci” olarak ifade eden anlayışa göre asimilasyon süreci göçmenleri kabul eden toplumda da gerçekleşebilmektedir (Bartram vd: 2019, 42). IOM ise asimilasyonu “Bir etnik ya da sosyal grubun –genellikle azınlığın– diğer bir gruba uyumlu hale gelmesi olarak tanımlamıştır. Asimilasyon, dil, gelenek, değer ve davranışlarda ya da hatta temel hayati çıkarılarda değişiklik olması anlamına gelmektedir. Grup geleneksel kültürel uygulamalarını her ne kadar tamamen bırakmış olmasa da genelde asimilasyon bir grubun sosyal anlamda toplumun diğer fertlerinden ayırıt edilemez hale gelmesine yol açmaktadır. Asimilasyon IOM tarafından “kültürel uyumun en aşırı hali.” olarak tanımlanırken (IOM, 2013: 10), bir başka görüşe göre de sosyolojik açıdan göç eden toplumun baskın olan topluma tamamen benzeyerek özgün kimliğini kaybetmesi olarak ifade edilmektedir (Adıgüzel :2020, 164). Asimilasyon teorisi ilk nesil göçmenlerden ziyade ikinci veya üçüncü nesil göçmenlerin bulundukları ülkeye tamamen uyum sağladığını ve geçmiş kökenlerini unuttuğunu öne sürmektedir.

Toplumsal uyumda asimilasyona yönelik olarak örnek gösterilebilecek belki de en önemli ülke Amerika Birleşik Devletleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Dünya olarak kabul edilen Amerika Kıtasının keşfedilmesi ve kolonileştirilmesiyle önemli oranda insan Avrupa kıtasından gönüllü olarak, Afrika kıtasından ise gönülsüz olarak Amerika’ya göç etmiştir. Bu süreçte kıtanın ana unsurları olan yerliler yok edilmiş ve İngilizler kıtadan kovulmuş, bu olayların sonucunda ise yeni bir ülke olarak Amerika

Birleşik Devletleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni ulus kökenlerini kıtaya göç eden göçmenlerden alırken daha da büyüebilmek adına göçmenlerin ülkeye göçünü cesaretlendirmeye devam etmiştir. Yerleşmek maksadıyla ABD'ye göçecek göçmenlerin ise İngilizceyi ulusal dil olarak kabul etmek, Protestan ahlakına uygun yaşam sürmek ve Amerikan kimliklerinden gurur duyarak Amerika'nın liberal ve eşitlikçi ilkeleri doğrultusunda yaşamak gibi üç şartı yerine getirmeleri şart koşulmuştur (Şan ve Tzampaz , 2021: 67).

Gordon "Assimilation in American Life (Amerikan Hayatında Asimilasyon)" adlı eserinde asimilasyonu İngiliz Uyum Modeli, Eritme Potası ve Kültürel Çoğulculuk olmak üzere üç bölüme ayırarak ifade etmiştir. Gordon asimilasyonu incelerken hayali iki toplum yaratmış ve bu toplumların birisini ev sahibi, diğerini de göçmenler olarak tanımlayarak asimilasyon sürecini simüle etmiştir. Bunun neticesinde çıkardığı varsayımlarla bir asimilasyon değişkenleri tablosu ortaya koymuştur. Aynı çalışmada Yahudiler, Siyahiler, Porto Rikolular ve diğerleri üzerinden hangi asimilasyon tiplerine uyum sağladıklarını kontrol etmiştir. Bu çalışma neticesinde Porto Rikoluların söz konusu grup içerisinde en yeni göç edenler olmaları sebebiyle hiçbir şekilde asimilasyona maruz kalmadıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte siyahilerin ayrımcılığa uğramaları sebebiyle sadece yurttaşlık asimilasyonuna uğradıklarını ifade etmiştir. Avrupa'dan göçlerin azalması ve diğer ülkelerden yapılan göçlerin artması, farklı asimilasyon teorilerinin ortaya konmasını sağlamış ve bu çalışmalarla aslında durumun görüldüğü gibi olmadığı, ABD'de asimilasyon politikasında beyazların kollarırken Afrika ve Asya kökenli göçmenlerin ayrımcılığa maruz kaldığı ortaya konmuştur (Erder, 2020: 23). Asimilasyon üzerine yapılan çalışmalar Avrupa'dan gelen göçmenlerin hem mevcut kültüre aşina olmaları hem de ülkenin ekonomik imkanlarından yararlanmak için hevesli olmaları sebebiyle asimilasyon Avrupalı göçmenler için daha kolay olduğunu ortaya koymuştur (Şan ve Haşlak, 2012: 40). Asimilasyon sürecini anlatan ve asimilasyonun kültürel dönüşüm, evlenmeler, ayrımcılığın olmaması veya önyargıların olmaması gibi süreç ve şartlar üzerinden değerlendirildiği Gordon tarafından hazırlanmış asimilasyon değişkenleri tablosu Tablo-5'te sunulmuştur.

Tablo-5 Gordon'un Asimilasyon Değişkenleri Tablosu

Süreç ya da şart	Asimilasyon tipi veya aşaması	Özel Terim
Yerli toplumun kültürel öğelerine doğru dönüşüm	Kültürel veya davranışsal asimilasyon	Kültürleşme (Acculturation)
Birinci grup bazında, geniş çaplı yerli toplumun kulüplerine ve kurumlarına giriş	Yapısal asimilasyon	Yok
Yaygın karışık evlenmeler	Evlilikle asimilasyon	Karışım (Amalgamation)
Yerli topluma dayalı birliktelik anlayışının geliştirilmesi	Tanımlamaya dayalı asimilasyon	Yok
Önyargıların Yoksunluğu	Kabullenilmiş durum asimilasyonu	Yok
Ayrımcılığın Yoksunluğu	Kabullenilmiş davranış asimilasyonu	Yok
Değer ve Güç çatışmalarının yoksunluğu	Yurttaşlık asimilasyonu	Yok

Kaynak: Gordon (1964: 71)

Üç bölümde gerçekleştiği ifade edilen asimilasyon süreçlerinden ilki olan İngiliz Uyum Modeli yukarıda paragrafta ifade edildiği şekilde göçmenlerin İngiliz dili ve Protestan ahlakını kabul etmeleriyle ilk defa İsrail Zangwill'in tiyatro oyununda geçen bir ifade olan "melting pot (eritme potası)" kavramı ile ABD içindeki tüm etnik unsurların tek bir potada eritilmesi ve göçmenlerin başarılı bir şekilde topluma uyumunun sağlanması ifade edilmiştir (Şan ve Tzampaz, 2021: 67). Umulan her ne kadar tüm etnisitelerin tek bir kimlik kazanması olsa da sonuç olarak Proteston, Katolik ve Yahudi gibi farklı kimlikler altında topluluklar oluşmuştur (Gordon, 1964: 130). Üçüncü model olarak ise kültürel çoğulculuk "Çok Kültürcülük" olarak bir sonraki başlıkta incelenmiştir.

1.5.3 Çok Kültürcülük

Asimilasyon politikalarının göçmenlerin toplumsal uyum sağlamalarında yetersiz kaldığının düşünülmesi ve göçmenler nezdinde olumsuz bir bakışa sahip olması sebebiyle alternatif olarak çok kültürlülük teorisi ortaya konmuştur. Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle mesafeler azalmış, ulaşım imkanları artmış ve özellikle bilgi daha hızlı yayılma olanağı bulmuştur. Bu sebeple göçmenler anavatanlarından uzakta olsalar da her zaman iletişim halinde kalabilme imkanına kavuşmuştur. Bu durum göçmenlerin tek bir potada eritilerek asimile edilmelerini zorlaştırmıştır (Şan ve Haşlak, 2012: 45). Asimilasyon politikalarına ilk olarak 1915 yılında “Demokrasi Eritme Potasına Karşı” makalesiyle Amerikan Yahudisi olan Horace Kallen isimli bir filozof karşı çıkmıştır. Eritme Potasını reddeden Kallen göçmenlerin zaten iletişim dili olarak İngilizceyi öğrendiğini ve politik ve ekonomik faaliyetlere katıldığını, ABD’nin sadece coğrafi ya da yönetsel açıdan birleşmediğini kültürel farklılıkların da iş birliği içinde olan ulusal kültürlerin topluluğundan oluşan bir federasyon olduğunu savunmuştur (Gordon, 1964: 142). Sonraki dönemlerde de Kallen, kültürel çoğulculuk üzerine yazılarına devam etmiştir. Gordon kültürel çoğulcuların amacının genel Amerikan yaşamının standart sorumluluklarına karşı çıkmadan etnik kültürel geleneklerin ve etnik kimliklerin varlığının devam ettirilmesi olarak açıklamıştır (Gordon, 1964: 158). Joppke ve Morawska çok kültürlülüğü de facto ve resmi olarak ikiye ayırmış ve liberal ülkelerde de facto olarak çok kültürlülüğün zaten yaşandığını ileri sürmüştür (Joppke ve Moravska, 2003: 2). Bununla birlikte bazı ülkeler ise resmi olarak çok kültürlülüğü uygulamışlardır. Sonuç olarak tüm etnik kültürlerin birbiri ile uyum içerisinde yaşayabileceğine inanan Çok Kültürlülük Teorisi günümüzde asimilasyon politikalarının yerini almış ve göçmen politikalarında önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: MÜLTECİ-SIĞINMACI KAVRAMLARI İLE MÜLTECİ VE SIĞINMACILARIN HAKLARINA YÖNELİK HUKUKİ DÜZENLEMELER

İnsanların çeşitli sebeplerle göç ettiklerinden, göç kararını kendi özgür iradeleri ile alabilirken bazen de mecburiyetten göç etmek zorunda kaldıklarından birinci bölümde bahsedilmişti. Kendi özgür iradeleri ile göç edenler için daha çok göçmen ifadesi kullanılırken zorunluluktan göç edenler için mülteci veya sığınmacı olarak özel kavramlar ortaya konmuş ve mülteci ya da sığınmacı olmak özel şartlara bağlanmıştır. Kökenini Yunanca “*Asulia*” kelimesinden alan “*Asylum* (sığınmacı)” kelimesinin özünde dokunulmazlık yatmaktadır. Buna göre Antik Yunan’da günümüzdekine benzer bir şekilde uzun yolculuklar sonucu Antik Yunan’a varan diplomatlar, sporcular veya tacirler için *asulia* hükümleri geçerli olmaktaydı (Konyalı, 2021: 42). Aynı hükümler tapınaklar gibi bazı belli başlı yerler için de geçerli olmakta ve korunma ihtiyacı hisseden insanlar bu tapınaklara gelerek günümüzde sığınma ihtiyacı ile aynı işlevi gören *hiketeia* isimli bir geleneğe başvurmaktaydılar (Price, 2009: 26). *Asulia* geleneği ile *Hiketia* geleneği arasındaki temel fark ise süreleriyle alakalı olmaktaydı. *Asulia* daha uzun süreli bir koruma sağlarken *hiketia*’nın koruması geçici bir koruma olarak kalmaktaydı (Konyalı, 2021: 42). Bununla birlikte sığınma hakkı suçlular tarafından zamanla suiistimal edilmiş ve Yunanistan’ı ele geçiren Romalılar tarafından söz konusu tapınaklardan sığınmacıların sığınmayı hak ettiklerine dair yasal kanıtlar sunması istenmiştir. Sonuç olarak bu sığınmacıların büyük bir çoğunluğu *asulia* statülerini kaybetmiştir (Price, 2009: 27). Bununla birlikte sığınma hakkı koşulsuz olarak devam etmemiştir. Her ne kadar *hiketeia* geleneği Antik Yunan’da yer almışsa da politik konularda açabileceği sorunlar göz önüne alınarak bazen sığınma talepleri görmezden gelinirken bazen de şehrin dışında kontrol noktası kurularak istenmeyen sığınmacıların söz konusu tapınaklara ulaşmaları engellenmiştir. Roma döneminde ise sığınma hakkı daha çok kölelerin başvurduğu bir düzen olarak hayatın içinde yer alırken zamanla sadece tapınaklar değil, hastaneler ve mezarlıklar gibi yerler de sığınma için kullanılır olmuştur (Price, 2009: 34). 16. yüzyıla girildiğinde krallar suçlular için sığınak haline geldiğini değerlendirdikleri kilisenin sığınmacı koruyuculuğunu reddetmeye başlamış ve bu dönemde sığınma hakkı bir haktan ziyade politika aracı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Fransız İhtilali sonucu ortaya

konan 1793 Fransız Anayasası özgürlük mücadelesi sebebiyle ülkelerinden kaçmak zorunda kalanlara sığınma hakkı tanımıştır. Fransızların sunduğu sığınma hakkına benzer çalışmayı Belçika tarafından hazırlanan politik sebeplerle kaçan yabancıların iadesini engelleyen yasa takip etmiş ve diğer Avrupa ülkeleri de bu yasayı benimsemişlerdir (Price, 2009: 48). Sığınma hakkı önce insani hassasiyetlerle kullanılırken zamanla politik amaçlara hizmet eder hale gelmiştir.

21. yüzyıla girilirken Avrupa siyasi sistemi değişikliklere uğramış ve Sanayi Devrimi ile kaynak arayışına giren Avrupa ülkeleri birbiri ile şiddetli savaflara girmiştir. Bu savaflar zamanla bölgesel sınırlarını da aşmış ve art arda gelen iki dünya savaşının yaratmış olduğu yıkım sonrası binlerce insanın yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçler ile ortaya çıkan insanlık dramı BM'nin çözüm aramasına sebep olmuştur. Bu aramalar neticesinde önce Nansen Mülteciler Ofisi ve BM Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi kurulmuş daha sonrasında ise 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile sığınmanın bir hak olduğu ilan edilmiştir. 1949 yılında ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kurulmasına karar verilmiş, 1951 yılında Cenevre Sözleşmesi ile mültecilerin hukuki statüleri ortaya konmuş ve aynı yıl Uluslararası Göç Örgütü kurulmuştur. 1967 yılında Cenevre Sözleşmesi revize edilerek New York Protokolü imzalanmış ve bu dönemden sonra göç ile ilgili bölgesel anlaşmalar ile göç ve sığınmacılara dair yeni hukuki düzenlemelere gidilmiştir (Eren, 2018: 25).

Görüldüğü üzere, her ne kadar zaman zaman suçluların kaçmak için kullandıkları bir yöntem haline gelmiş ve bu sebeple uygulanması kesintiye uğramış olsa da sığınma hakkı Antik Yunan'dan günümüze kadar uygulanan bir hak olmuştur. Bu bölümde günümüzde sığınma hakkını düzenleyen uluslararası mevzuat incelenerek uluslararası hukuk çerçevesinde mülteci ve sığınmacı kavramları açıklanacak, sığınmacıların ve mültecilerin uluslararası hukuktan doğan hakları üzerinde durulacaktır.

2.1. Mülteci Kavramının İncelenmesi

Türk Dil Kurumu mülteci kelimesini açıklarken bu kelimeye karşılık olarak sığınmacı ifadesini kullanmaktadır (www.tdk.gov.tr, 2022). Kavramsal olarak belki iki kelimenin birbirinin yerine kullanılması doğru olsa da temelde sığınmacı ve mülteci statüleri sınırları hukuk tarafından belirlenmiş farklı anlamlardaki kelimelerdir. İngilizce “refugee” olarak kullanılan mülteci kelimesi kökeninde Fransızca “refugie”den türetilmiş ve etimolojik sözlüğe göre saklanmak veya saklanma yeri anlamına gelmektedir. 1914

yılına kadar sığınma arayan anlamına gelen kelime ilk olarak Nantes Fermanı'nın iptal olması sonucu kendi ülkelerinde zulümden kaçan Fransız Protestanlarını tanımlamak amacıyla kullanılmış, 1914 sonrası ise evinden kaçanlar anlamında kullanılmıştır (<https://www.etymonline.com/word/refugee>., 2022).

Bartram ve arkadaşları mülteci ve sığınmacıları aynı anlamda görmüş ve her iki grubu tanımlarken yaşamlarını ve güvenliklerini tehlikeye sokan işkence, savaş veya buna benzer faktörler sebebiyle yaşadıkları yeri terk edip uluslararası alanda koruma talep eden göçmenler ifadesini kullanmışlardır (Bartram vd, 2019: 229)

Mülteci kelimesini sığınmacı ile aynı anlamda kullanmayı tercih eden bir başka tanım, mülteci kelimesini bir kişinin uyruğunda bulunduğu ülkeden siyasal baskı, zulüm, işkence veya ayrımcı yasal soruşturmalar yüzünden terk ederek başka bir ülkenin korumasını araması olarak ifade etmiştir (Pazarcı, 2019: 226).

Mülteci tanımını 1950 öncesi ve 1950 sonrası olarak ikiye ayırmak da mümkündür. Buna göre 1950 öncesi tanımlarda daha çok etnik ve mekânsal kökene yer verilerek kendi ülkesinde devlet korumasından yoksun bırakılanlar tanımlama dışında tutulmuşlardır. Nazi Almanya'sının zulmünden kaçanlarla beraber bu konuda düzenlemelere gidilmesine ihtiyaç duyulmuş ve daha sonraki gelişmelerle beraber belirli grupların mülteci sayılmasından vazgeçilerek mülteci tanımında bireylere de yer verilmiştir. 1950 sonrasında ise zaman ve mekân sınırlamaları da ortadan kaldırılarak günümüzde kullanılan mülteci tanımına ulaşılmıştır (Töre, 2016: 86).

İnsanların çeşitli sebeplerle ülkelerinden uzaklaşması ve bu sebepler sonucunda da bireyin yardım görmeye ve korunmaya ihtiyacının ortaya çıkması sonucu “Kaçınılamaz olan şartlardan veya bireyle alakalı kişisel olaylardan kaçıp kurtulmak isteyen şahıs” şeklinde yapılan mülteci tanımlaması “adaletten kaçanlar” ve “ekonomik sebepler” ile ülkelerinden ayrılanların mülteci sayılamayacağını, mülteci teriminin özünde insanların ülkelerinden özgür iradeyle değil zulüm korkusu sebebiyle sorunluluktan ayrılmasının yattığını ifade etmiştir (Çiçekli, 2016: 233).

BMMYK tarafından hazırlanan ve 28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin 1/2A maddesi “1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucu ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve o ülkenin korumasından

yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut uyruğu yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu zulüm korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişilerdir.” ifadesi ile mülteci tanımını yapmıştır. Aynı sözleşme, isteyen ülkelerin sözleşmeye katıldığı sırada “1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılan ifadenin kendileri açısından kapsamını belirten beyanda bulunarak tanım üzerinde zaman ve mekân kısıtlamalarında bulunabileceğini ifade etmiştir. 1954 yılında söz konusu sözleşme yürürlüğe girmiş, 1967 yılında yapılan ek protokol ile “1951 yılından önce meydana gelen olaylar” ibaresi kaldırılarak zaman kısıtlaması olmadan bir tanımlama yapılmış; fakat aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkeler zaman ve mekân kısıtlamalarına devam etmiştir. Türkiye daha sonra zaman kısıtlamasından vazgeçmiş ve sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucunda insanların mülteci sayılacağını kabul ederek mekân kısıtlamasında ısrarcı olmuştur.

Bununla birlikte mevcut tanımlamaya da itirazlarda bulunulmuştur. Bu itirazlara göre zulümden kaçan ifadesi ile yine bir kısıtlama bulunmakta, kıtlık veya doğal afetler neticesinde ülkesini terk etmek zorunda kalanlar mülteci olarak sayılamayacaklardır. Bu itirazın en önemli dayanak noktası, mültecilik statüsünün insan hakları ihlali ve insanlık haysiyetine uygun bir hayat sürülmesini engelleyen şartlardan kaçabilmek maksadıyla tepki olarak ortaya çıkmış bir kurum olduğu üzerinedir (Saraçlı, 2019: 120).

Türkiye 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK) 61'inci maddesinde mülteci tanımını “ Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” şeklinde yapmıştır. Söz konusu durumda üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi bekleyenleri ise **Şarh Mülteci** olarak tanımlamıştır.

2.2. Sığınmacı Kavramının İncelenmesi

IOM tarafından hazırlanan Göç Sözlüğü 'ne göre “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucu bekleyen kişiler (Çiçekli, 2009: 49)” olarak tanımlanan sığınmacı kavramı, TDK tarafından da “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci.” veya “Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse.” olarak açıklanmıştır (TDK, 1998: 1962). Uluslararası kullanımı “asylum seeker” şeklindedir. Etimolojik sözlük kökeni Yunanca “asylon” kelimesi olan “asylum” kelimesini 14. yüzyılın sonu 15. yüzyılın başına tarihlendirmekte ve Yunanca aslının “sığınak, korunaklı bölge, dokunulamaz” anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Eskiden suçluların adaletten kaçmak için kullanmış olduğu sığınaklara bu betimleme yapılmıştır. 1640’a kadar güvenli bölge anlamında kullanılmış, 1712’ye kadar “dokunulamaz barınak, takip veya tutuklanmadan korunma” olarak anlamlandırılmış ve 1773 sonrası "Sosyal, zihinsel veya bedensel kusurlar çeken bazı kişileri barındırmak için hayırsever kurum" şeklinde kullanım alanı bulmuştur (<https://www.etymonline.com/search?q=ASYLUM> : 2022).

Sığınma kelimesinin sığınılan yer veya bir kişiye sağlanan korunma olmak üzere iki anlama geldiğini belirten Töre, sığınma konusunun 1950 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından bir yer mi yoksa koruma mı olduğu konusunun tartışılarak sığınmanın korunma olduğu konusunda fikir birliğine varıldığını ifade etmiştir. Bu tanımlamadan yola çıkarak sığınmacının anlamını da bir devletin kendi topraklarında veya başka yerde koruma sağladıkları kişi ya da kişiler olarak açıklamıştır. (Töre, 2016: 95).

Pazarcı, sığınmacı ve mülteci terimleri arasında herhangi bir anlam farklılığının olmadığını savunmuş; fakat uluslararası alanda kavram farklılıklarının yaşanacağını düşünülerek sığınma arayan teriminin mülteci hukukundan faydalanamayan fakat bir ülkeye girerek geçici bir süre yaşamasına imkân sağlanan şahıslar için sığınma arayan ifadesinin kullanıldığını belirtmiştir (Pazarcı, 2019: 30)

Hayatta kalma amacı olan ve ailelerinin can güvenliği için endişe eden bireyler olarak tanımlanan sığınmacıların diğer göçmenlerden ayrı tanımlanmaları gerektiği de savunulmuştur. Buna göre sığınmacı kavramı siyasi sebeplerle göç etmek zorunda

kalanları ekonomik şartlar sonucu göçenlerden ayırmak maksadıyla ortaya konulmuştur (Saraçlı, 2019: 90).

Bir başka yaklaşım ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki şartları sağlayan herkesin Uluslararası Mülteci Hukuku'nda tüm süreç boyunca mülteci kabul edildiğini ve sığınmacı kavramının “de facto mülteci” olarak ifade edilip devlet organlarının onayı sonrasında “de jure mültecilik” haline dönüştüğünü savunmuştur (Eren, 2021: 55).

Türkiye'nin uygulamakta olduğu YUKK içerisinde sığınmacılara dair herhangi bir tanımlamaya gidilmemiştir. Söz konusu kanunda yabancılar için “mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma” tanımlamalarına gidilmiş, mülteci olarak tanımlanarak üçüncü ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen bireyler için şartlı mülteci tanımlaması yapılmıştır. “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen; ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

- a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
- b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
- c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir” denilerek ikincil koruma statüsünün açıklaması yapılmıştır (6458 Sayılı YUKK, md 63).

2.3. Mülteci veya Sığınmacı Statüsü Kazanmanın Şartları ve Bireyleri Mülteci-Sığınmacı Olmaya İten Faktörler

Günümüzde herkes doğduğu yerlerde yaşamamakta, çeşitli sebeplerle kendileri için ev bildiği yerleri terk edip farklı yerlerde yaşamaktadır. Bu yaşam tarzı günümüzde kimi zaman gönüllü bir terk ediş olsa da ne yazık ki bazen şartların dayatması ile gerçekleşmektedir. Savaş, şiddet veya işkence gibi gerekçelerle ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar sırasıyla yasadışı göçmen, sığınmacı veya mülteci gibi tanımlamalarla hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bir yaklaşıma göre insanları mülteci konumuna düşüren esas sorun kaynağı, bozuk işleyen ulus devlet düzeninin yaratmış olduğu çatışmalardır (Bartram vd., 2019: 234) Dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen siyasi karışıklıklar, çatışmalar, şiddet ve terör gibi baskılar sığınmacı veya göçmen gibi yeni grupları doğurmaktadır (Battır, 2020: 96).

Weiner mülteci akımının sebeplerini incelerken mültecilere koruma sağlamaktansa mülteci akımının sebeplerini ortadan kaldırmanın alternatif bir hareket tarzı olduğunu ifade etmiştir (Weiner, 1996: 5). İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar olan mülteci akımlarını inceleyerek savaş sonucu yıkılan imparatorluklardan doğan ülkelerin kendi içlerinde gerçekleşen etnik savaşların, komünizmin yayılmasının ve bu süreçte bazı ülkelerin diğer ülkelere yaptığı baskıların insanların göç etmesine sebep olduğunu ortaya koymuştur (Weiner, 1996: 7). Kendi azınlıklarını toplumun büyük kesiminden koruyamayan ülkelerin, bundan farklı olarak kendi azınlıklarına baskı uygulayan ülkelerin veya tam tersi ülkede siyasal güç peşinde koşan ayrılıkçılar tarafından saldırıya uğrayan ülkelerin iç savaşlarının mülteci göçüne sebep olan olaylardan saymış ve sonuç olarak mülteci krizi için dört ana sebep ortaya koymuştur. Bunlar: devletler arası savaşlar (sömürgecilik karşıtı savaşlar dahil), etnik çatışmalar, etnik olmayan sivil çatışmalar ve baskıcı otoriter ve devrimci rejimlerden kaçışlardır. (Weiner, 1996: 9). Bununla birlikte kıtlık gibi doğal afetleri ise mülteci göçüne sebep saymamıştır. Ona göre bu tür doğal afetler çatışmanın sebebi değil sonucudur. Ne var ki kıtlık arttıkça silahlı milislerin halka daha fazla baskı uygulayacağını ve bunun da çatışmanın şiddetini arttıracığını ifade etmiştir (Weiner, 1996: 11).

Aynı Weiner gibi mülteci meselesinin ortaya çıkmadan önlenmesini savunan Dowty ve Loescher bu konuda biraz daha ileri giderek doğrudan iç karışıklığı olan ülkelere müdahale edilmesini savunmuşlardır. Mülteci sorununun sebeplerini de incelerken zulüm, yoksulluk ve şiddet faktörlerinden bahsederken farklı bir bakış açısı geliştirmişler ve insani yardım imkânlarının devletlerin zaten ülkede bulunmasını istemediği, kendi vatandaşlarını mülteci olarak gitmeleri için zorlamalarına sebep olduğunu ifade etmişlerdir (Dowty ve Loescher, 1996: 51).

Mülteci hareketlerinde uluslararası etkileri inceleyen Zolberg ve arkadaşları ise göçe sebep olan unsurların sadece ülkelerin iç sorunlarından değil aynı zamanda ulusötesi sorunlardan da kaynaklandığını belirtmişlerdir. Ortaya koydukları çalışmada mülteci sorunun sebepleri olarak ekonomik sıkıntıları ve çatışmaları sayarken konuya farklı açıdan bakmışlardır. Onlara göre her ne kadar iç sorun olarak görünse de tüm bu sorunların temelinde dışarıdan müdahaleler bulunmaktadır. Ekonomik ambargo gibi şiddet içermeyen şekillerde de olsa her türlü dış müdahale, kapitalist düzenden

kaynaklanan ekonomik adaletsizliğin sonucu ortaya çıkan problemler ve dış ülkeler tarafından desteklenen rejim değişikliği hedefleyen sosyal devrimleri mülteci akını sorununun kaynakları olarak değerlendirmişlerdir (Zolberg vd., 1986: 160).

Her göçmen mülteci sayılır mı veya herkesin sığınma hakkı var mıdır? Günümüzde ulus ötesi göçlerin şiddetini arttırması bu soruların cevabının bulunmasını gerekli kılmaktadır. Sığınma hakkı her ne kadar günümüze kadar sıklıkla kullanılmış olsa da bireye sığınma hakkı devletler tarafından tanınmaktadır. Devletler çeşitli kıstaslar içerisinde değerlendirme yaparak kimlere bu hakları vereceğine karar vermektedir. Sığınma hakkının teorik temelinde etnik yakınlık yaklaşımı veya kurtarma yaklaşımının yer aldığını savunan anlayışa göre etnik yaklaşım açısından toplumlar kendileri ile akraba veya yakın olarak gördükleri gruplara öncelik tanımakta ve onları sığınmacı olarak kabul etmeye daha istekli olmaktadır (Konyalı, 2021: 60). Kurtarma yaklaşımı açısından ise insanların hayatını ilgilendiren acil durumlarda toplumlar yardıma muhtaç olanlara yardımcı olmayı doğal bir görev olarak kabullenmekte ve adalet anlayışı içinde ahlaki vazifelerini yerine getirmektedir (Konyalı, 2021: 62). Egemen güç olarak devletler ülkelerinde hangi yabancıların kalıp kalamayacağı hususunda tam yetkili olmakta ve uluslararası anlaşmalar ile taahhüt altında bulunmadığı takdirde bu yetkiyi istediği gibi kullanabilmektedir (Eren, 2021: 27). Bununla birlikte devletler koruma sağlamayı kabul ettiği bireyleri ülkeye kabul etmek, ülke içerisinde kalmasına izin vermek, sınır dışı etmemek, bireyi iade etmemek ve cezalandırmamakla yükümlüdür (Eren, 2021: 28). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 13 ve 14 numaralı maddelerine göre herkes ülkesini terk edip tekrar ülkesine geri dönebilme ve aynı zamanda sığınma arayabilme haklarına sahip olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte devletlere bu konuda herhangi bir bağlayıcılık yüklememektedir (Yılmaz, 2016: 28)

1981 BMMYK İcra Komitesi Sonuç Belgesi'nde kitlesel göç halinde sığınma arayanların korunmasının kabul edilmesinin ve mülteci olarak kabul edilmeyen bu gruba en azından geçici de olsa bir korunma sağlanmasının gerekli olduğunu kabul edilmiştir (Özkan, 2018: 128). Mülteci sayılabilmek için ise 1951 Cenevre Antlaşması'na göre kişinin yabancı olması, zulme uğrama korkusu yaşaması, ülkesinin dışında bulunması, ülkesinin korumasından yoksun kalması ve bazı ülkeler için de mülteci statüsü kazanmayı gerektiren olayların Avrupa'da yaşanmış olması gerekmektedir (Arıkan, 2020: 25).

BMMYK'nın hazırlamış olduğu Mülteci Statüsüne Karar Verme Kriterleri ve Prosedürleri ve Uluslararası Koruma Yönergeleri El Kitabı'nda (Handbook On Procedures And Criteria For Determining Refugee Status And Guidelines On International Protection) mülteci statüsünün nasıl verileceğine dair ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır. Buna göre mülteci statüsüne karar verme süreci ilgili şahsın iddialarının veya davanın gerçekliğini tespit etmek ve ilgili şahsa 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nde mülteci tanımı için ortaya konan tanımlamalara uygunluğunu tespit etmek olmak üzere iki aşamalı bir süreç uygulanmaktadır (UNCHR, 2019: 17). Söz konusu el kitabında Mülteci Statüsüne karar verme kriterleri BMMYK'nın "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucu ırkı, dini, uyruğu, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve o ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut uyruğu yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu zulüm korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişilerdir." tanımına uygun olarak aşağıdaki şekilde açıklanmıştır:

a. 01 Ocak 1951 Öncesi Meydana Gelen Olaylar:

Mülteci Statüsüne dair yapılan 1951 tarihli tanımlamada söz konusu tarihten önce meydana gelen olaylar sonucu yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalanlar mülteci olarak tanımlanmış; fakat 1967 Protokolü ile tarih kısıtlaması kaldırılmıştır (UNCHR, 2019: 18).

b. Zulme Uğramaktan Haklı Olarak Korkmak:

1951 Sözleşmesi'nden önceki mülteci tanımlarında bireylerin ırk veya ülkesel olarak sınıflandırılmasından farklı bir şekilde bireylerin korkusundan bahsedilmiştir. Korku sübjektif bir değer olduğu için çeşitli araştırmalar ile bu korkunun haklı sebeplere dayanması hedeflenmiştir. İnsanların farklı motivasyonlarla ülkelerinden ayrılarak farklı ülkelere göç edebileceği değerlendirilmiş ve bu göç sebeplerinin zulme uğramaktan haklı bir şekilde korkmalarına dayanması beklenmiştir. Kıtık gibi zulme dayanmayan sebepler mültecilik statüsü için değerlendirme dışında bırakılmıştır (UNCHR, 2019: 19). Bireyin ülkesindeki geçmişi, ailesi, mal varlığı, etkisi veya açık sözlülüğü bireyin korkusunun haklı sebeplere dayanıp dayanmadığına dair fikir verebilmektedir. Bireyin korkmak için de illa ki bizzat zulüm görmesi gerekmemektedir. Bireyin arkadaşının, ailesinin veya onunla aynı etnik kökeni veya sosyal grubu paylaşan başına gelmiş olaylar bireyin de

aynı tecrübeyi yaşayabileceğine dair dayanak oluşturabilmektedir. Mülteci statüsü bu sebeple sadece bireysel olarak değil grup halindeki bireylere de verilebilmektedir. Zulüm ifadesi “bireylerin hayatına veya özgürlüğüne karşı tehdit” olarak tanımlanmış ve ayrımcılık ve cezalandırmanın da zulüm ifadesinin içeriğini oluşturduğu değerlendirilmiştir (UNCHR, 2019: 21).

c. Irkı, Dini, Milliyeti, Dahil Olduğu Sosyal Grup veya Siyasi Fikirleri Yüzünden Zulme Uğrama:

İnsanların mülteci olarak tanımlanabilmesi için ırkı, dini, milliyeti, dahil olduğu sosyal grup veya siyasi fikirleri yüzünden zulme uğramak durumlarının herhangi birinden veya birkaçından haklı sebeplerle korku duymasının gerekli olduğu ifade edilmiştir (UNCHR, 2019: 22). Etnik köken veya ırka dayalı ayrımcılığın dünyadaki insan hakları ihlallerinin önemli bir kısmına sebep olduğu ifade edilmiş; fakat tek başına farklı bir ırka mensup olmanın mülteci statüsü için yeterli olmadığı ve grubu etkileyen çeşitli koşulların oluşması halinde ancak yeterli olabileceği ifade edilmiştir. Aynı şekilde İHEB’in dini özgürlüğü desteklemesine rağmen dini inançlar konusunda bazı grupların ayrımcılık yaşamasının muhtemel olduğu; fakat ırk örneğinde olduğu gibi tek başına farklı bir dine inanmanın yeterli olmadığı ve o inanca insanlara karşı çeşitli koşulların oluşması ile mülteci statüsünün verilebileceği ifade edilmiştir. Ülke içindeki azınlıkların da zulme uğrayabileceği; fakat bazen de tam tersi bir şekilde ülke içinde çoğunluğu oluşturanların da azınlıklar tarafından ayrımcılığa uğrayabileceği değerlendirilmiştir. Belirli bir sosyal gruba dahil olmak hükümet karşıtlığı olarak değerlendirilmiş ve mülteci statüsü için yine çeşitli şartların oluşması gerektiği ifade edilmiştir. Son olarak siyasi düşünceleri yüzünden bireyin mülteci sayılabilmesi için başvurusunda başvurusunun kişiliği, siyasi görüşü, davranışının arkasındaki motivasyon, işlenen eylemin niteliği, kovuşturmanın niteliği ve gerekçeleri ve son olarak kovuşturmanın dayandığı yasanın niteliği gibi hususların değerlendirilerek kişinin eylemleri yüzünden zulme uğramaktan korktuğunun ortaya konması gerektiği belirtilmiştir (UNCHR, 2019: 25).

ç. Ülkesinin Dışında Bulunması:

Mülteci başvurusunda bulunan bireyin muhakkak bir ülkeye vatandaşlığının bulunması ve ülkesinin yargı yetkisinin dışında bir yerde bulunması gerekmektedir. Başvuran birey vatandaşı olduğu ülke ile ilgili olarak zulme uğrayacağından korktuğunu iddia ediyorsa gerçekten de o ülkenin vatandaşlığına sahip olduğu tespit edilmeli, bireyin

kendisini tanıyamaması, vatansız olduğunu iddia etmesi veya yanlış bir şekilde belirli bir vatandaşlığa sahip olduğunu öne sürmesi gibi durumlarda bireyin uyruğu olup olmadığı konusunda belirsizliklerin yaşanması durumunda yani vatandaşlığının açıkça belirlenemediği durumlarda, mülteci statüsü vatansız bir kişinininkine benzer şekilde belirlenmeli, vatandaşı olduğu ülke yerine daha önce mutat ikamet ettiği ülke dikkate alınarak işlem tesis edilmelidir (UNCHR, 2019: 25). Bireyin zulüm korkusunun muhakkak vatandaşı olduğu ülke ile ilgili olması gerekmekte yoksa diğer türlü ülkesinin korumasından faydalanabileceği düşünülmektedir.

d. Ülke Korumasından Yararlanamama ya da Korku Nedeniyle Yararlanmak İstememe:

Söz konusu durumun kişinin iradesi dışında gerçekleştiği kabul edilmiştir. Buna göre bireyin vatandaşı olduğu ülke, iç savaş gibi sebeplerle bireyi korumaktan aciz duruma düşmüş olabilir veya bireyi korumayı reddetmiş olabilir. Bireyin korunma başvurusunun reddinin başvuranın zulüm korkusunu teyit ettiren bir davranış olarak kabul göreceği ifade edilmiştir. Vatandaşı olunan ülkenin koruması mevcut olduğunda ve bunu reddetmek için haklı bir korkuya dayalı bir gerekçe yoksa, ilgili kişinin uluslararası korumaya ihtiyacının olmadığı ve mülteci statüsünün verilemeyeceği olarak değerlendirilmektedir. Mülteci tanımında geçen “yahut uyruğu yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu zulüm korkusu nedeniyle dönmek istemeyen kişiler” ifadesinde ise vatansız kişilerden bahsedildiği ve vatansız kişiler için en son ikamet ettiği ülke üzerinden işlem yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Birden fazla vatandaşlığa sahip bireyler için ise en az bir ülkenin korumasından faydalandığı müddetçe mülteci statüsünden faydalanamayacağı belirtilmiştir (UNCHR, 2019: 28).

e. Mülteci Statüsü Gerektiren Olayların Avrupa’da Yaşanmış Olması:

1951 Sözleşmesi'nin taslağının hazırlandığı sırada bazı devletlerin kapsamı önceden tahmin edilemeyen yükümlülükler üstlenmeme isteği sebebiyle 1951 Sözleşmesi'ne coğrafi sakinca konularak bazı devletlere sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini Avrupa ana karasında gerçekleşen olaylar sebebiyle mülteci olan kişilerle sınırlama imkânı da verilmiştir. 1967 Protokolü ile coğrafi kısıtlama kaldırılmış olsa da Kongo, Madagaskar, Monako ve Türkiye coğrafi kısıtlama uygulamasına devam etmiştir. Özellikle Türkiye 1967 Protokolü'ne imza atarken coğrafi kısıtlamaya devam

edeceği şerhini koymuştur (UNCHR, 2019: 28). Her ne kadar 1951 Sözleşmesi imzalayan devletler açısından bağlayıcı olsa da kimlerin mülteci olup olamayacağına esas olarak devletler karar vermektedir. Devletler BMMYK'nın usullerini uygulayabildiği gibi kendileri açısından uygun gördükleri farklı bir usulü de uygulayabilmektedir.

2.4. Mülteci ve Sığınmacıların Haklarına Yönelik Düzenlemeler

İki Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönem ve sonrasında binlerce insan çatışmalardan ve siyasi ortamdan etkilenerek yaşadıkları yerlerden göç etmişlerdir. Bu süreçte evlerinden ayrılmak zorunda kalanların haklarının korunması maksadıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuş ve bu maksatla bazı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bunlardan ilki olan 1951 Sözleşmesi mülteci ve sığınmacıların haklarını evrensel düzeyde korumak maksadıyla oluşturulmuş, daha sonra hem Avrupa'da hem Afrika'da hem de diğer bölgelerde mülteci ve sığınmacılar için bölgesel koruma maksadıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bununla birlikte devletler de uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek maksadıyla kendi iç hukuklarında ihtiyaç duyulan değişiklikleri yapmış ve yapmaya devam etmektedir.

2.4.1. Mülteci ve Sığınmacıların Haklarını Düzenleyen Uluslararası Düzenlemeler

1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde her ne kadar bireylerin sığınma hakkına ilişkin ifadeler bulunsa da mültecilerin haklarını uluslararası alanda düzenleyen 1951 Cenevre Sözleşmesi, bu konuda bağlayıcılığı olan ilk çalışma olmuştur ve 1967 yılında 1951 Sözleşmesi New York Protokolü ile güncellenmiştir. 1970 yılında ise Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi ile doğrudan mülteciler ile ilgili hükümler bulunmasa da koymuş olduğu insan haklarını esas alan düzenlemeler ile bireylerin ikamet veya işkence gibi haklarının ihlal edilmesi hallerinde uygulanacak yaptırımlar ortaya konmuştur.

Çalışmanın bu kısmında mültecilere dair uluslararası mevzuat ve Türkiye'nin göç mevzuatı incelenecektir.

2.4.1.1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Dünyada insan haklarının iyileştirilmesi üzerine yıllar boyunca çeşitli çalışmalar yapılmış, bu süreç içerisinde Magna Carta ile kral kanunlara uygun hareket etmeyi kabul etmiş, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile "Bütün insanlara, yaratıcıları tarafından hayat,

özgürlük ve mutluluğu arama hakkı gibi geri alınamaz bazı haklar verildiğine ve insanların eşit yaratıldığına inanıyoruz.” denilerek eşitliğe vurgu yapılmış, 1789 yılında Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile bütün insanların birbirine eşit olduğu, egemenliğin bir topluluğa ait olamayacağı ve egemenliğin esasının millet olduğu, insanların zulme karşı duymaya hakları oldukları ifade edilmiştir (Hekimler, 2009: 3). Bu çalışmalara rağmen dünya iki defa topyekûn savaşmış ve özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde çok ağır insan hakları ihlalleri ile bir soykırım yaşanmıştır. ABD yönetimi İkinci Dünya Savaşı’na katılmak maksadıyla kamuoyunu insan hakları ideali çerçevesinde ikna etmiş ve bu konuda dünyadan da destek bulmuştur. Bu süreç içerisinde Milletler Cemiyeti’nin yerini alması maksadıyla da 1945 yılında San Francisco Konferansı neticesinde Birleşmiş Milletler kurularak BM bünyesinde oluşturulan komisyon vasıtasıyla 10 Aralık 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) ilan edilmiştir (Birinci, 2017: 52). “İnsan haklarının bütünü” yansıttığı düşünülen beyannamenin hukuksal açıdan bağlayıcılığı olmasa da uygar uluslarca hukukun genel ilkeleri olarak görülerek dolaylı bir şekilde bağlayıcılık sağladığı değerlendirilmiştir (Sağlam, 2018: 1238).

İHEB toplamda 30 maddeden oluşmakla birlikte bu maddelerin hiçbirisi doğrudan göç veya mültecileri hedef almamaktadır. Madde 2’de “Herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din gibi herhangi bir ayrıma uğramaksızın Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabileceğini” ifade ederek herkesin beyannamede yer alan bütün haklardan ve özgürlüklerden eşit olarak faydalanabileceği belirtilmiştir. Madde 3 ile Madde 9 arasında kalan hükümlerde herkesin yaşam hakkı olduğu, kimsenin işkence veya zulüm göremeyeceği, her nerede olursun herkesin hukuksal bir kişiliğinin olduğu ve bunun tanınması gerektiği, yasaların herkese eşit uygulanması gerektiği ve son olarak kimsenin keyfi olarak tutuklanıp sürgün edilemeyeceği ifade edilmiştir. Madde 13’te “1. Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşıp oturabileceğini aynı zamanda kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılıp tekrar ülkesine dönebilme hakkına sahip olduğu” ifade edilerek bireylerin seyahat ve göç edebilme özgürlüğü ifade edilmiş ve Madde 14 “1. Herkesin zulüm görmesi durumunda kendi ülkesinden kaçarak başka ülkelere sığınabilme ve ülkelerin sığınma imkanlarından faydalanma hakkı vardır.” denilerek bireylerin sığınma hakkı korunmuştur. Madde 18’de “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olduğu ve bu özgürlüklerini açık olarak ya da özel biçimde

öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğüne sahip olduğunu.” ortaya koyarak mülteci tanımında da bahsedildiği şekilde bireylerin inancı veya siyasi görüşü yüzünden zulme uğrayamayacağını ifade etmektedir.

İHEB insan haklarını düzenlemekle birlikte bağlayıcılığı olmayan bir metindir. Bununla birlikte daha sonra hazırlanan birçok düzenleme için de referans kaynağı olmuştur.

2.4.1.2.1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü

İmparatorlukların çözülüp ulus devletlere evrilmesi göç olayına kitlesellik kazandırmaya başlamış ve göç konusunu devletler için problem sahası olarak ortaya çıkarmıştır. Bu problemin önlenmesine yönelik olarak ilk adımlar Milletler Cemiyeti döneminde atılmıştır. Sovyet Devrimi sonrası ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Ruslar ile ilgilenilmesi maksadıyla Kızıl Haç Komitesi’nin Milletler Cemiyetine çağrısı sonucu Rus Mülteciler İçin Yüksek Komiserlik kurulmasına karar verilmiştir (Hathaway, 1984: 351). Birinci Dünya Savaşı boyunca sadece Ruslar değil diğer milletlerden de mülteci durumuna düşenler olmuş ve her grup için Yüksek Komiserlik tarafından tedbir alınma ihtiyacı hissedilmiştir. Bu dönemde mülteci durumuna düşenlerin büyük bir çoğunluğu uygun pasaportu olmayan insanlardan oluşması sebebiyle dönemin Yüksek Komiseri olan Nansen bu kişilerin daha sonra kendi adı ile de anılacak olan nüfus cüzdanı ve seyahat belgeleri olarak bulundukları ülkelerde hukuki statülerinin belirginleştirilmesi için çaba harcamıştır (Uzun, 2016: 63). Yüksek Komiserliğin çalışmaları ile Mültecilerin Uluslararası Statüsüne İlişkin 1933 Sözleşmesi ve Almanya’dan Gelen Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1938 Sözleşmesi ortaya konmuştur (Lentini, 1985: 186). 1946 yılında ise Yüksek Komiserlik faaliyetlerine son vermiştir. 1930lu yıllarda Hitler Almanyası’nda yaşanan ağır insan hakları ihlalleri sonucu ülkeden ayrılmak isteyenler için kurulan uluslararası komitenin yardımları ile mültecilerin yerleştirilmesi için önemli bir çaba harcanmıştır. 1943 Nisan’ında Bermuda Konferansı ile Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda, nerede olurlarsa olsunlar, ırkları, dinleri ya da siyasi inançları nedeniyle yaşamlarına veya özgürlüklerine yönelik tehlike nedeniyle ikamet ettikleri ülkeyi terk etmek zorunda kalan veya ayrılmak zorunda kalabilecek tüm kişilere bu yardımın sağlanmasına karar verilmiştir (Goodwin-Gill ve McAdam, 2021: 117). İkinci Dünya Savaşı esnasında işlevsiz kalan Milletler Cemiyeti yerine Birleşmiş Milletler’in kurulması faaliyetlerine başlanmış ve aynı dönemde savaş sırasında yerlerinden olan

insanlara yardım etmek maksadıyla 1944 yılında İttifak Devletleri tarafından Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi'nin (United Nations Relief and Rehabilitation Administration = UNRAA) kurulması sağlanmıştır (Uzun, 2016: 65) UNRRA'yı kuran 44 devletin öncelikli maksadı mültecilere yardım sağlamaktan ziyade sağa sola dağılmış kendi vatandaşlarının ülkeye dönüşlerini koordine etmek olmuştur (Hathaway, 1984: 372). İkinci Dünya Savaşı'nın mülteci krizini arttırması ile öncelikle Uluslararası Mülteci Organizasyonu ve daha sonra 1951 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur (Goodwin-Gill ve McAdam, 2021: 118).

BMMYK'nın kuruluşu ile uluslararası mülteci hukukunun temeli olan 1951 Sözleşmesi'nin taslağı 1950 yılının Ocak ayında hazırlanmaya başlanarak Temmuz 1951'de tamamlanmıştır (Lewis, 2005: 70). Sözleşme taslağı hazırlık aşamasında birçok tartışmaya sebep olmuştur. Özellikle SSCB'nin başını çektiği Doğu Bloku ülkeleri mültecilerin kapsamlı korunmasını yanlış varsayımlara dayandığı iddiası ile protesto etmiş, mültecileri ülkelerine dönmekten korkan hainler olarak nitelemiş ve sözleşme yazım aşamasına katılmayı reddetmişlerdir (Hathaway, 1990: 145). Daha çok Batılı ülkelerin güdümünde hazırlanan sözleşme taslağında İngiltere vatansızlara da yer verilmesini savunmuş; fakat ABD ve Fransa devletleri vatansızların mülteciler kadar acil ihtiyaçlara sahip olmadığı ve sorun yaratmadığı sebebiyle bu teklifi reddetmiştir (Hathaway, 1990: 147).

1951 Sözleşmesi 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğe girmiş; fakat mülteci tanımında yer alan “yer” ve “zaman” kısıtlamaları yüzünden Avrupalı bulunarak diğer ülkelerin tepkisini çekmiştir. Bu sebeple bölgesel örgütler kendi tanımlamalarına giderken 1951 Sözleşmesi de 1967 yılında revize edilmiş ve hem coğrafi kısıtlama hem de olayların gerçekleştiği zaman kısıtlaması ortadan kaldırılmıştır (Barkın, 2014: 338). 1951 Sözleşmesi belirli alanlarda mültecilere yönelik muameleye ilişkin, her devletin kendi vatandaşlarına uyguladığı muameleye eşdeğer olacak şekilde asgari standartlar getirmiş ve mültecilere; ev sahibi ülkede ikamet eden diğer yabancılara genel olarak tanınan düzeyde mülkiyet sahibi olma, dernek kurma, mahkemelere erişim, serbest meslek, barınma ve ülke içinde hareket gibi belirli haklar sağlamıştır. Buna karşılık, mültecilerin ev sahibi ülkenin yasa ve düzenlemelerine uymak zorunluluğunu da ortaya koymuştur (Lentini, 1985: 187). Bununla birlikte mevcut mülteci tanımı ve anlayışının insan hakları ilkelerini tam olarak içermediği ve devletlere yalnızca sınırlı bir görev yükleyerek

mültecilerin ihtiyaçlarını kapsamlı bir şekilde karşılamakta yetersiz kaldığı yönünde tartışmalar olmaktadır (Hathaway, 1990: 132).

2.4.2. Mülteci ve Sığınmacıların Haklarını Düzenleyen Bölgesel Düzenlemeler

Dünya genelinde BMMYK ile uyumlu bir şekilde göç konusunda bağlayıcılığı sağlamak ve mültecilere yönelik uygulamaları standart hale getirebilmek maksadıyla göç mevzuatı konusunda bölgesel olarak da düzenlemeler yapılmıştır. Bölgesel düzenlemeler uluslararası düzenlemelerle uyumlu olmakla birlikte göç konusundaki çalışmaları her bölgenin kendi dinamiklerine bağlı olarak özelleştirme imkânı sunmuş, bölgesel kültürlerle uyumlu hale getirmiş ve bölgesel örgütlerin daha etkin barış yapıcı rollerinden faydalanarak göç konusunda ihtiyaç duyulan kişiye ve konuya özel tedbirler alınmasına imkân sağlamıştır (Andrade, 1998: 391). Bu tedbirlerin en önemlisi olarak da mülteci tanımlamasını bölgesel düzeyde yeniden düzenleyerek daha fazla insanın mülteci statüsünden yararlanabilmeleri için imkân sağlanması olmuştur. Bu konuda yapılan düzenlemelerden belli başlıları aşağıda sunulmuştur.

2.4.2.1. Afrika Bölgesel Mülteci Sözleşmesi

1951 Mülteci Sözleşmesi mülteci olarak öznesine Avrupa’da yaşanan olayları ve Avrupalıları yerleştirmişken aynı dönem içerisinde Afrika da iç savaşlar ve çeşitli şiddet eylemleri sonucunda büyük göç olaylarına sahne olmuştur. Bununla birlikte Afrikalı mültecilerin sözleşmede geçen mülteci tanımındaki “işkence görmekten haklı sebeple korku duyma” şartına uymadığı göz önüne alınmış ve her mültecinin daha öznel dertleri bulunduğu değerlendirilmiştir (Awuku, 1995: 79). 1960 yılına gelindiğinde ise 17 Afrika ülkesi bağımsızlığını kazanmış ve Afrika’da birliktelik oluşturmak maksadıyla büyük bir çaba harcayarak Afrika Birliği Örgütü’nü kurmuşlardır. Söz konusu örgüt kuruluşundan itibaren insan hakları ihlallerinin önlenmesi konusunda da önemli çalışmalar yürütmüştür (Gemalmaz: 2011, 132).

Afrika Birliği Örgütü’nün çalışmaları neticesinde 1969 yılında Mülteci Sorunu’na ilişkin sözleşme taslağına son hali verilmiş ve 1974 yılında kabul eden ülkeler tarafından Afrika Bölgesel Mülteci Sözleşmesi yürürlüğe konulmuştur. Söz konusu sözleşme, 1951 Sözleşmesi’ni mülteci sorununda evrensel ve temel belge olarak kabul ederken, kendisini de 1951 Sözleşmesinin Afrika’daki etkin bölgesel tanımlayıcısı olarak kabul etmiştir

(Awuku, 1995: 81). Sözleşme mülteciyi tanımlarken 1951 Sözleşmesi'ne ilave olarak "Mülteci terimi aynı zamanda, kendi mense ülkesinin ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde, dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle, menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülke dışında bir başka yerde sığınma aramak için daimî ikamet ettiği yeri terk etmeye zorlanan herkes için geçerli olacaktır" ifadesini kullanmıştır (Arıkan, 2020: 332). Bunun dışında 1951 Sözleşmesi'nden farklı olarak sığınma ülkesinin dışında siyasi olmayan ciddi bir suç işlenmesi ve 1969 Afrika Sözleşmesi'nin amaç ve ilkelerinin ciddi şekilde ihlal edilmesi halinde mültecilik halinin sona ereceğini belirtmiştir (Arıkan, 2020: 335).

2.4.2.2.Cartagena Mülteciler Bildirgesi

Latin Amerika ülkeleri 1889 yılında imzaladıkları Montevideo Anlaşması ile siyasi düşünceleri sebebiyle zulüm gören insanların sığınma hakkının dokunulmaz olduğunu kabul etmiş ve 1928 Havana, 1940 Montevideo, 1954 Caracas ve 1969 San Jose Sözleşmeleri ile bölgesel ve diplomatik sığınma konularını açıklığa kavuşturmuşlardır (Arboleda, 1995: 88). Buna rağmen Orta Amerika Bölgesi'nde 1970 ve 80'lerde yaşanan çatışmalara bağlı olarak yaşanan 2 milyon insanın yoğun göçü ve buna rağmen sadece 150 bin kişinin 1951 sözleşmesi ile mülteci sayılabilmesi sebebiyle bölgesel anlayışı daha da geliştirmek maksadıyla 1984 yılında Belize, Kolombiya, Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama ve Venezuela'nın dahil olduğu on ülke tarafından Cartagena Mülteciler Bildirgesi ortaya konmuştur (Andrade, 1998: 400). Bildirge ile 1951 ve 1967 Sözleşmeleri'nde yer alan mülteci tanımı daha da genişletilerek dış saldırganlık ve iç çatışmalar olmak üzere şiddet eylemleri, insan haklarının kitlesel olarak ihlali veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan diğer koşullar tarafından özgürlüğü veya hayatı tehdit edilen ve bu sebeple ülkesinden kaçanları mülteci olarak tanımlanmıştır (Andrade, 1998: 401). Arboleda da bildirgeye göre mülteci olabilmek için iki şartın yerine getirilmesi gerektiğini ve bunların yaşam, güvenlik veya özgürlük için bir tehdidin var olması ve bu tehdidin genelleştirilmiş şiddet, yabancı saldırganlık, uluslararası çatışmalar, büyük insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan koşullar olmak üzere beş faktörden birinden kaynaklanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu tanımlama ile 1951 Sözleşmesinin ortaya koyduğu zulüm kaynaklı korku şartının kanıtlanmasına ihtiyaç kalmamıştır (Arboleda, 1995: 93). Cartagena Bildirgesi hukuki bağlayıcılığı olan bir sözleşme olmasa dahi bölge ülkeleri tarafından saygı gösterilen ve Bolivya ve Ekvador

gibi bazı ülkelerin iç hukukuna dahi dahil etmiş olduğu bir sözleşmedir (Arboleda, 1995: 98). Mülteci tanımındaki “ülkesinden zorla yerinden edilmiş olmasının” kanıtlanması için ilave isteklerde bulunmak gibi bazı normların değerlendirilmesinde çeşitli ülkeler tarafından aşırılıklar ve farklılıklar ortaya konmuş olsa da söz konusu bildirge bölgesel bir mülteci tanımının temelini oluşturmaktadır (Cantor ve Mora, 2014: 212)

2.4.2.3. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi

1994 yılında ortaya konan Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi ikamet ettikleri ülkenin işgale uğraması ve kamusal düzenin bozulması halinde afet şartlarında ülkesini terk edenleri de mülteci kapsamına alarak mülteci tanımını genişletmiş, mültecilerin sığınma hakkı, ayrımcılık yasağı, geri göndermeme yasağı ve mülteciye kimlik ve seyahat belgesi sağlanması gibi haklarını korumaya devam etmiştir. Bununla birlikte bağlayıcılığı olmayan bir sözleşmedir (Arıkan, 2020: 373). Söz konusu sözleşme, Arap ülkeleri tarafından pek fazla kabul görmemiş, bazı ülkeler sözleşmeye tam bağlılıklarını ifade ederken bazıları sadece belirli maddelere bağlılıklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte Arap Birliği tarafından 2015 yılında BMMYK ve IOM koordinasyonu ile Arab Regional Consultative Process on Migration and Refugee Affairs (ARCP- Arap Bölgesi Göç ve Mülteci İlişkileri İstişari Süreci) başlatılmış ve 2017 yılı Temmuz ayında yapılan toplantıda Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesinin güncellenmesi için çaba gösterilmesinin önemi vurgulanarak bu konuda çalışma yapacaklarının ön bilgisi verilmiştir. (League of Arab States, 2017: 4). ARCP süreci ile bölgesel göç yönetiminin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

2.4.2.4. Avrupa Birliği’nin Göç Politikası ve Göçe İlişkin Hukuki Düzenlemeleri

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda en çok etkilenen bölgelerden olan Avrupa Kıtası, göç ve mülteciler üzerine hazırlanan temel dokümanların da çıkış noktası olmuştur. 1951 Sözleşmesi incelendiğinde coğrafi kısıtlaması ile öznesine Avrupa’yı aldığı ve bu açıdan daha çok Avrupa ülkelerinin bakış açısıyla hazırlandığı görülecektir.

Savaş sonrası dönemde “üyelerinin sosyal ve ekonomik ilerlemesini kolaylaştırmak” maksadıyla 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi (Göçmen, 2015: 141) hukukun her konunun üstünde tutulması, toplumun tüm katmanlarının demokrasiye katılımı, azınlık haklarının savunulması, hoşgörüsüzlükle mücadele, yabancı düşmanlığı

ve ırkçılığın önlenmesi gibi konuları kendisine ilke edinerek, 1950 yılında hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini 1953 yılında kabul etmiştir (Yücel, 2016: 62). On altı protokol ile desteklenen AİHS bireysel başvuruları uluslararası mahkeme ile güvence altına almış ve yaptırımları ile bağlayıcılığı olan en etkili bölgesel sözleşme olmuştur (Göçmen, 2015: 142). Akıllıoğlu AİHS'nin Sadece vatandaşlara değil herkese yönelik olarak herkes açısından bir sonuç doğuran AİHS'nin herhangi bir şart sunulmadan uygulanması gerekmektedir. İç hukukta farklı hükümler olsa da AİHS iç hukukun yerine geçmekte ve kişi hakkında en uygun hükmün verilmesi gerekmektedir (Akıllıoğlu, 1989: 159). Bununla birlikte madde 15 ile sözleşmenin zaruri hallerde uygulanmama hakkının bulunduğu kabul edilmiştir (Arık, 1960: 115). AİHS yaşam hakkının savunulması, işkencenin yasaklanması, kölelik ve zorla çalıştırmanın engellenmesi, özgürlük ve güvenlik hakkının sağlanması, herkesin adil yargılanma hakkına sahip olması, kanunsuz ceza olmaz ilkesinin savunulması, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün sağlanması, herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi, ayrımcılığın önlenmesi, mülkiyetin korunması, herkesin eğitim ve seçim hakkına sahip olması, insanların borçtan dolayı özgürlükten yoksun bırakılmaması, serbest dolaşım özgürlüğü, vatandaşların sınır dışı edilmesinin önlenmesi, ölüm cezasının kaldırılması, cezai konularda iki dereceli yargılama hakkının sağlanması, adli hata durumunda tazminat hakkı verilmesi, aynı suçtan dolayı iki kez yargılanmayarak cezalandırılmaması ve eşler arasında eşitlik sağlanması hakkında düzenlemeler yapmıştır. Özellikle yaşam hakkının savunulması, işkencenin yasaklanması, kölelik ve zorla çalıştırmanın engellenmesi, düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün sağlanması, herkesin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi, ayrımcılığın önlenmesi, vatandaşların sınır dışı edilmesinin önlenmesi ve yabancıların topluca sınır dışı edilme yasağı maddeleri ile mülteci hukuku açısından bağlayıcı olmuştur (AİHS, Md. 2,3,4,9,14).

İkinci Dünya Savaşı sonuçları itibarıyla sadece AİHS'nin ortaya konmasına sebep olmamış aynı zamanda Avrupa Birliği'nin (AB) de temelini atılmasına imkân sağlamıştır. Almanya'nın yeni bir dünya savaşı çıkarmasını önlemek maksadıyla demir çelik üretiminin uluslararası ortak bir yapıya bırakılması maksadıyla başlayan çalışmalar 1951 yılında AB'nin temeli sayılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun doğmasını sağlamıştır. Söz konusu topluluk 1957 Roma Anlaşması ile Avrupa Ekonomik

Topluluğuna dönuşmüş ve 1991 Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği düşünceşinin nihai hedefine varılmıştır (Turhan, 2017: 460).

Bu dönem aynı zamanda AB'nin göç konusunda önemli çalışmalar yaptığı bir dönem olmuştur. Bu süreç içerisinde yabancı işçiler için açık kapı politikası uygulayan Avrupa ülkeleri 1973 Petrol Krizi sebebiyle kapalı kapı politikası uygulamaya başlamış ve göç ile ilgili tedbirler alma ihtiyacı hissetmiştir (Duruel, 2017: 3). 1985 yılına gelindiğinde Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından Schengen Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ile beş ülkenin birbirleri ile olan sınırları ortadan kalkarken dış sınırları üzerinde ise daha sıkı bir denetim rejimi kurulmuştur (Güleç, 2015: 85). Schengen Anlaşması ile fiilen Avrupa ülkelerine girmemiş yabancıların sığınmacı olarak başvurması engellenmiş, sığınmacıları taşıyanlara seyahat belgesi olmadan gelenler için yüksek cezalar verilerek caydırıcılık oluşturulmuş ve herhangi bir Avrupa ülkesine gayri resmi bir şekilde girenlerin Schengen Sistemi'ne kaydı yapılarak diğer ülkelere girişinin de önünün kapatılması sağlanmıştır. Tüm bu çalışmalar Avrupa ülkeleri'nin seyahat hakkını engelleyerek insan hakları ihlali yapmakla suçlanmasına sebep olmuştur. Bu durum aynı zamanda Avrupa Topluluğu için "Avrupa Kalesi" deyiminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Duruel, 2017: 3). 1990 yılında imzalanan Schengen Sözleşmesi sığınmaya dair şartları da düzenlenmiştir (Özcan, 2005: 34). Buna göre iltica başvurularının incelenmesinde herhangi bir ülke bir yabancıya vize veya oturma izni vermişse ve söz konusu yabancı iltica başvurusunda bulunmuşsa o ülkenin, ikiden fazla ülke vize veya oturma izni vermişse izin süresi en geç bitecek olan ülkenin veya hiçbir ülke vize veya oturma izni vermemişse hangi ülkenin toprağına girdiyse o ülkenin başvurunun incelenmesinden sorumlu olduğu kararlaştırılmıştır (Özcan, 2005: 49).

Sığınma ile ilgili şartların daha kapsamlı bir şekilde ortaya konması maksadıyla aynı yıllarda "Avrupa Topluluklarına Üye Devletlerden Birinde Yapılan Sığınma Başvurularının İncelenmesinden Sorumlu Devletin Belirlenmesine İlişkin Sözleşme" diğer bir adla Dublin Sözleşmesi imzalanmıştır (Özcan, 2005: 57). Schengen Sözleşmesi'ni yürürlükten kaldıran Dublin Sözleşmesi ile birbirinden ayrı yaşayan ailelerin birleşimi (bu konuda sığınmacının ailesinin bulunduğu ülke sorumlu sayılmaktadır), oturma izni veren ülke, yasal giriş durumunda girişin ilk kabul edildiği ülke, vize veren ülke, yasadışı giriş yapılan ülke, hiçbir şartın uymadığı (elçiliğe

başvuruda bulunma gibi özel durumlar) şartlarda sığınma başvurusunun yapıldığı ülke sırasıyla olacak şekilde sığınma başvurularından kimlerin sorumlu olacağı, ülkelere arasındaki anlaşmazlıkların nasıl çözümleneceği konuları karara bağlanmıştır (Duruel, 2017: 4).

1991 yılında sığınma hakkının kötüye kullanılmasını engellemek isteyen AT ülkeleri AT'ye katılmak isteyen bütün ülkeleri de siyasi olarak bağlayıcı “Açıkça Temelden Yoksun İltica Başvuruları Hakkında İlke Karar”, “Genel Anlamda Ciddi Zulüm Riski Olmayan Ülkeler Hakkında Sonuç Kararları” ve “Ev Sahibi Üçüncü Ülkelerle İlgili Meselelere Uyumlaştırılmış Yaklaşım Hakkında İlke Karar” olarak ifade edilen Londra İlkeleri’ni kabul etmiştir (Özcan, 2005: 68). Bu ilkeler ile başvuranın sahte kimlik ve belgelere dayanması, başvuru hakkında kasıtlı olarak yanlış ifade vermesi, daha önce yapılan sığınma başvurularının bildirilmemesi, daha önce başvuru hakkı olmasına rağmen sınır dışı edilmeden hemen önce başvurması, sığınma prosedüründe belirtilen maddi yükümlülüklere açıkça uymaması, daha önce üye bir devlet tarafından başvurusunun reddedilmesi, başvurunun güvenli menşe ülkeden gelip gelmemesi, başvuran üçüncü bir ülkede ise o ülkede güvenliğinin tehdit altında olup olmaması, işkenceye maruz kalma riskinin olmaması, korunma için bir fırsatının olması ve söz konusu ülkede geri göndermeme ilkesinin uygulanıp uygulanmadığı gibi hususların değerlendirilerek kişilerin sığınmacı olarak kabul edilip edilmeyeceğine karar verilmesi konusunda anlaşılmıştır (Özcan, 2005: 68). Bununla birlikte Londra İlkeleri’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mültecilere sağlanan hakları erozyona uğrattığını ifade edilmektedir (Özcan, 2005: 74).

1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile AT resmi olarak üç temel sütun üzerinde inşa edilmiş Avrupa Birliği haline gelmiştir (Tepealtı, 2020: 83). Birinci sütun, Roma Antlaşması ile oluşturulan ulus üstü kuruluşları ve ekonomik ve parasal birlik konularını, ikinci sütun güvenlik politikalarını, üçüncü sütun ise, adalet ve içişlerini kapsamaktadır. Bu çerçevede, göç ve siyasi iltica konuları üçüncü sütuna dahil edilmiştir (Göçmen, 2015: 96). Maastricht sürecinde yaşanan uluslararası gelişmeler ve kitlesel göç akınları ile karşı karşıya kalınması sığınma ve göç konularının AB bünyesinde şekillendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Ünlü, 2007: 140).

Göç konusunda kapsamlı çalışma ihtiyacı duyulması neticesinde şekillenen Amsterdam Anlaşması 1997 yılında imzalanarak 1999 yılında yürürlüğe girmiş ve Üçüncü Sütunda yer alan göç ve sığınma konularını Birinci Sütun'a taşıyarak göç konusunda ülkelerin inisiyatifini ellerinden almış ve bu konuyu ulus üstü bir hale getirmiştir (Tepealtı, 2020: 85). Amsterdam Anlaşması ile iç sınırlar kaldırılırken dış sınırlardan gelenlerin kontrolü, üye ülkelerin uyması gereken kurallar, vize alma şartları ve prosedürleri, vize alması gereken üçüncü ülkelerin tespiti ve tek tip vize modeli gibi konularda kuralları belirleme yetkisi Avrupa Konseyi'ne verilmiştir (Özcan, 2005: 128).

Amsterdam Anlaşması sonrasında Finlandiya Tampere'de 2000-2005 yılları arasındaki dönemi kapsayacak programı hazırlamak maksadıyla toplanan Avrupa Konseyi yayınladıkları sonuç bildirgesinde insan haklarına ve 1951 Sözleşmesi'ne saygılı bir AB hedeflendiği, üçüncü ülkelere gelen entegrasyonu için ortak bir yaklaşım gerektiği, suçluların ülkeler arası yasal boşluklardan faydalanmaması için ortak yaklaşım ihtiyacı bulunduğunu ifade etmiştir (Özcan, 2005: 151). Bu kapsamda Menşe Ülkeler ile Ortaklık, Ortak Bir Avrupa Sığınma Sistemi, Üçüncü Ülke Vatandaşlarına Adil Muamele ve Göç Akımının Yönetimi başlıkları altında göçe kaynak olan veya transit geçiş imkânı yaratan ülkelerle iş birliği yapılması, gönüllü geri dönüşün teşvik edilmesi ve bu ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapılması planlanmıştır (Tepealtı, 2020: 86).

2009 yılında kabul edilen Lizbon Anlaşması ile AB tüzel bir kişilik kazanmış ve yapısal değişiklikler geçirmiştir. Bu yapısal değişikliklerden bir tanesi de göç ve iltica gibi konuları da kapsayan kararların oy birliğe yerine nitelikli çoğunlukla alınması kararı olmuştur (Tepealtı, 2020: 91). Ayrıca AB'nin göç ve iltica ile ilgili konularda düzenleme yapması durumunda üye devletlerin kendi iç hukukunda düzenleme yapma imkânı da ortadan kaldırılmıştır (Göçmen, 2015: 102). Lizbon Anlaşması ile AB'nin birlik içerisinde müştereklik sağlamak maksadıyla ortak sığınma sistemi konusunda yapacağı düzenlemeler şunlardır:

- Dış sınırların etkin bir şekilde korunması ve birbiri ile bütünleşmiş bir göç yönetim sisteminin uygulamaya konulması
- Vizelerin verilmesi ve kısa süreli ikamet izinlerinin sağlanması maksadıyla ortak politika oluşturulması
- AB dışında kalan ülkelerin vatandaşları için AB genelinde kabul edilen tek tip mülteci statüsü,

- Aynı şekilde AB dışında kalan ülkelerden Korumaya muhtaç olanların AB’de sığınma hakkı kazanamamaları durumunda AB içerisinde kabul edilmiş tek tip bir ikincil koruma statüsü,
- Yukarıda bahsedilen statülerin geri alınması için ortak usuller,
- Kitlemel göç akınlarının yaşanması durumunda yerinden edilmiş olan kişiler için ortak bir geçici koruma statüsü,
- Sığınma başvurularının incelenmesinden hangi üye devletin sorumlu olduğunun belirlenmesine yönelik kriterler ve mekanizmalar,
- Sığınma başvurusunda bulunmuş kişilerin ülkeye nasıl kabul edileceğine ilişkin standartlar,
- Sığınma, ikincil koruma ve geçici koruma statülerine dair AB ülkeleri dışında kalan ülkeler ile ortaklık ve iş birliği
- Göçün etkin yönetimi
- Yasadışı göçün engellenmesi ve yasadışı göçle mücadele (Göçmen, 2015: 103).

2.4.3. Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacıların Haklarını Düzenleyen Ulusal Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti yıllar içerisinde milyonlarca insana kucak açmış ve mültecilerin haklarının korunması konusunda uluslararası anlaşmalara bağlı olmakla birlikte kendi iç hukukunda da gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Göçmenleri öznesine alan İskân Kanunu, yabancılarla ilgili 5682 Sayılı Pasaport Kanunu, 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, tüm dünyada artan kitlemel göçler sonucu oluşan 1994 İltica Yönetmeliği ve AB’ye uyum kapsamında hazırlanan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bu düzenlemeleri oluşturmaktadır. İlerideki bölümlerde bu düzenlemelerle ilgili ayrıntılı bilgi verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SURİYE’NİN SİYASİ TARİHİ VE TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİ

Türkler 1071 yılında Anadolu’ya göç ettikleri zamandan günümüze kadar geçen yaklaşık bin yıllık süreçte bölgede yaşayan halklar ile yakın ilişkiler içerisinde bulunmuş, Osmanlı İmparatorluğu zamanında ise çok geniş bir alanda yaşayan halkları yönetmişlerdir. Türklerin uzun süre hakimiyeti altında tuttuğu halklardan olan Araplar Birinci Dünya Savaşı ile kendi ülkelerini kurmuşlardır. Bu bölümde bölgede Araplar tarafından kurulmuş devletlerden birisi olan Suriye Arap Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti’nin geçmişten günümüze kadar olan ilişkileri incelenecektir.

3.1. Suriye’nin Siyasi Tarihi

Uzun süreler boyunca önce Roma, daha sonra İslam Devleti ve onun devamı niteliğinde Emeviler ile Abbasiler tarafından yönetilen Suriye toprakları, Moğolların istilasını yaşamış ve Osmanlı hakimiyetine kadar da Memlûklular kontrolünde kalmıştır. Kendisinden önceki padişahlardan farklı olarak hareket eden Yavuz Sultan Selim’in Osmanlı Devleti’nin genişleme istikametini batıdan doğuya çevirmesi ile 24 Ağustos 1516 yılında gerçekleşen Mercidabık Savaşı’nda Memlûklular’ın yenilgiye uğratılması sonucunda Suriye toprakları Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetini geçmiştir (Alkan, 2016: 23).

Zamanla Osmanlı Devleti’nin zayıflamaya başlaması ve bu dönemde İngiltere ile güç mücadelesine giren Fransa’nın Amerika ve Okyanusya bölgeleri üzerinde İngiltere’ye toprak kaptırması neticesinde Suriye toprakları Fransızların ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu dönemde Doğu Sömürge yolları üzerinde yer alan bölgenin stratejik önemini kavrayan İngiltere ve Fransa bölgede zayıflayan Osmanlı Devleti’nin yerini almak amacıyla güç mücadelesine girişmiştir (Yazgan, 2007: 3).

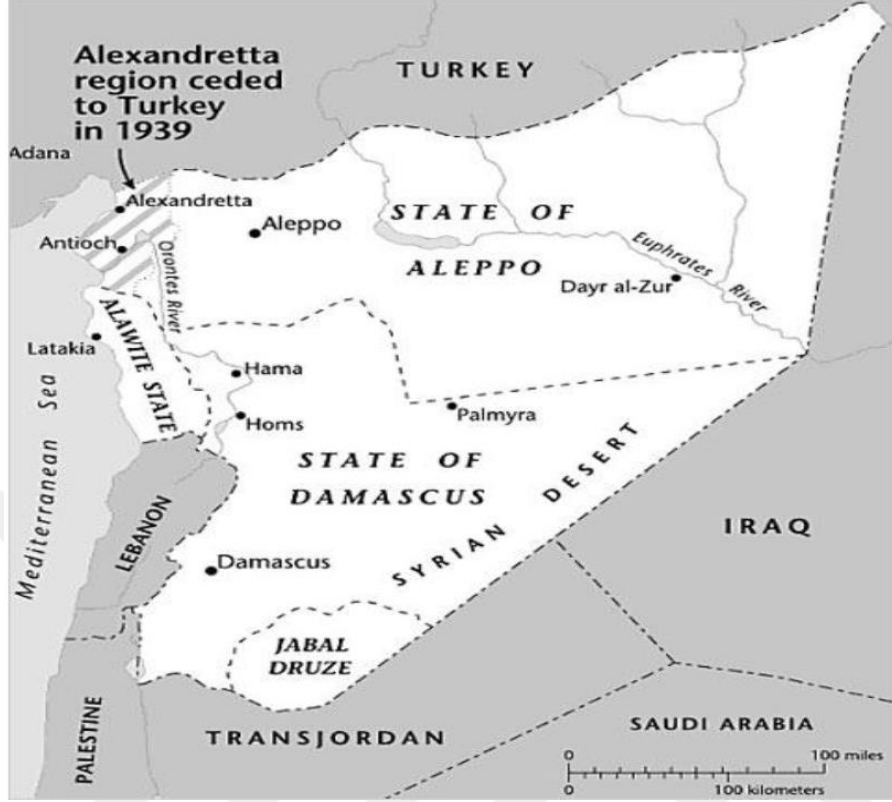
Osmanlı Devleti’nin sürekli güç kaybetmesi ve “Hasta Adam” konumuna düşmesi Fransa, İngiltere ve Rusya arasında Osmanlı Devleti’nin hakimiyetindeki toprakların hangi ülke tarafından işgal edileceği kavgasına dönüşmüştür. Bu güç mücadelesi esnasında özellikle İngiliz sömürgeleri için stratejik önemde olan Mısır ve Arap Yarımadası’nın İngilizler tarafından ele geçirilmesine cevaben Fransızlar da Cezayir, Tunus ve Fas gibi ülkeleri işgal etmişlerdir (Çakmak, 2021: 15). Ortadoğu’da güç

kazanma mücadelesi içerisinde İngiltere Suriye topraklarında bulunan Müslüman Dürzileri desteklerken Fransa da Katolik Marunileri desteklemiştir. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Suriye üzerinde etkisinin kalkması ile de Maruni-Dürzi çatışması isyana dönüşerek Avrupa Devletleri'nin bölgeye müdahale etme fırsatını yaratmıştır. Yine bu dönem içerisinde özellikle karayolu ve demiryolu yapımı bahanesi ile Fransa, İngiltere ve Almanya çeşitli imtiyazlar elde ederek bölgeye yerleşmeye çalışmışlardır (Uçarol, 2019: 266).

Osmanlı Devleti'nin paylaşılması maksadıyla 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'na göre Fransa Lübnan'ın güneyinden başlayarak Suriye'ye kadar uzanan toprakları doğrudan, Suriye'nin iç kesimleri ve Musul ise dolaylı denetimine hâkim olurken, İngiltere de Musul hariç Irak topraklarını doğrudan veya dolaylı denetimine almaktaydı (Şahinoğlu, 2018: 44). Bu anlaşmadan önce İngilizler tarafından savaşın sonucuna etki edecek olması sebebiyle Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmesi halinde o dönem Mekke Emiri olan Şerif Hüseyin'e Şam, Humus, Hama ve Halep'in batısına düşen topraklar hariç olmak üzere bütün Arap yarımadası ile kuzeyde Adana, Urfa, Musul, Mardin ve Cizre'ye kadar olan bölgelerin Emir Hüseyin'in başta olacağı Arap Krallığı şeklinde söz verilmiş; fakat daha sonra İngilizler Sykes-Picot Anlaşması ile bu sözünden vazgeçmiş ve Şerif Hüseyin'e vaad edilen Suriye ve Anadolu topraklarını Fransa'ya, diğer bölgeleri ise İbn Suud'a bırakmıştır. Şerif Hüseyin sadece Hicaz Emiri olarak tanınmıştır (Şahinoğlu, 2018: 42).

1920 yılında 120 temsilcinin katılımıyla toplanan Suriye Genel Kongresi sonunda Suriye, Lübnan ve Filistin'i de kapsayacak şekilde Büyük Suriye Krallığı'nın Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal krallığında kabul edilmiş olsa da Müttefik Devletler bu durumu kabul etmeyerek Filistin'i İngiliz mandasına Suriye ve Lübnan'ı ise Fransız mandasına vermişlerdir (Uçarol, 2019: 142). Suriye'de yönetimini güçlendirmek isteyen Fransa bölgenin etnik unsurlarını da dikkate alarak Arap Milliyetçiliğinin etkisini kırmak maksadıyla bölgeyi eyaletlere bölerek yönetme eğilimine girmiştir (Şahinoğlu, 2018: 69). Harita-1'de Fransa'nın uygulamak istediği eyalet sistemi ayrıntılı olarak görünmektedir. Buna göre Türkiye'ye katılan Hatay çıkarıldığında Suriye bölgesi Halep Eyaleti, Şam Eyaleti, Alevi Eyaleti ve Durzi Eyaleti olmak üzere dört farklı eyalet şeklinde planlanmıştır.

Harita-1 Fransa Yönetiminde Suriye Eyalet Manda Yönetimi

Kaynak: Çakmak (2021, 52)

Suriye ve Lübnan'ı bir süre manda yönetimi altında yöneten Fransa 1936 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması ile iki ülkeyi de bağımsız devlet olarak tanıyarak ittifak anlaşmaları yapmış ve bu ülkelerden çekilmiştir (Uçarol, 2019: 143). Fransa'nın bu ülkelerden çekilişi ve bu ülkeleri bağımsız devlet olarak tanıması da kolay olmamıştır. Fransa söz verdiği halde Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlıklarını tanımamış, bunun üzerine halk isyan etmiş ve bu isyan De Gaulle yönetiminde Fransa'nın Şam'ı bombalaması ile karşılık bulmuştur. 1944 yılında Amerika ve Sovyetler'in bu iki ülkeyi bağımsız devlet olarak tanıması da bu isyanın bastırılmasında Fransa'nın elini zayıflatmış, Winston Churchill'in Şam'a destek olmak maksadıyla kuvvet göndereceği tehdidi üzerine de 15 Nisan 1946 tüm Fransız Birlikleri ülkeden çekilerek 17 Nisan 1946'da Suriye bağımsızlığını ilan etmiştir (Şahinoğlu, 2018: 96).

3.2. 1923-2011 Arası Türkiye-Suriye İlişkisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Suriye ile olan ilişkileri genellikle gerilimli bir süreç izlemiştir. Bu dönemde Hatay Sorunu, sınır aşan sular konusu ve Suriye'nin terör örgütlerine vermiş olduğu destek konusu iki ülkeyi zaman zaman çatışmanın eşiğine kadar getirmiştir.

Henüz Suriye'de bir devletin var olmadığı ve Fransız mandasının devam ettiği dönemde 20 Ekim 1921 tarihinde Fransa ile Türkiye'nin imzalamış olduğu anlaşma ile Türkiye-Suriye sınırı konusunda anlaşmaya varılarak İskenderun bölgesi için özel bir yönetim şekli kurulmasına karar verilmiş ve 1925 yılında kurulan Karma Komisyon ile Suriye Sınırı konusunda kesin hüküm vermek maksadıyla çalışmalar yapılmış ve bu dönemde Cizre-Nusaybin sınırı konusunda karar verilmiştir (Uçarol, 2019: 234). İsviçre'nin Lozan kentinde 24 Temmuz 1923'te imzalanan Barış Anlaşması ve 30 Mayıs 1926 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında kabul edilen Dostluk Sözleşmesi ile Hatay'ın özel durumu teyit edilmiş olsa da Fransa Suriye ile 9 Eylül 1936 tarihinde farklı bir anlaşmaya imza atarak Fransa'nın Suriye ile ilgili olarak taahhütlerinden doğan tüm hak ve vecibelerini yalnız Suriye Hükümeti'ne devretmeyi taahhüt etmiştir. Bu şartlar altında Hatay'ın statüsü Türkiye için bir kriz haline gelmiştir (Çelik, 2018: 3). Bu anlaşmada Hatay ile ilgili özel bir hüküm bulunmaması Hatay'ın Suriye'ye bırakılması anlamına gelmiş ve Türkiye tarafında Suriye ve Lübnan gibi Hatay'a da bağımsızlık verilmesi konusu gündeme gelmiştir. Hatay sorununa Türkiye Cumhuriyeti tarafından Fransa ile ikili görüşmeler neticesinde karar verilmesi istenmiştir. Fransa ise cevaben Suriye'ye dair tüm takdir yetkilerini Suriye hükümetine devrettiğini belirterek bu talebi geri çevirmiştir. Türkiye tarafından Fransa'ya verilen notada Hatay ile ilgili kararın tanınmayarak 1921 ve 1926 anlaşmalarının doğal sonucu olarak Hatay'ın bağımsız bir devlet olması gerektiği ifade edilmiştir (Arslan, 2018: 31).

Türkiye'nin Hatay'ın bağımsızlığı konusundaki ısrarına Fransa Suriye'nin parçalanmasına sebep olacağı şeklindeki cevabı ve konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıma teklifi Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Milletler Cemiyeti'nin içişlerinde bağımsız dışişlerinde Suriye'ye bağımlı Hatay Devleti önerisi kabul edilmesine rağmen Fransa bu sistemin uygulanması konusunda sürekli güçlükler yaratmıştır. Türkiye'nin sınıra asker yığması ve bu dönemde Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın seslerinin duyulması

Fransa'yı Türkiye ile anlaşmaya mecbur kılmıştır. Bu anlaşmaya bağlı olarak Türk ve Fransız askerleri Hatay'a girmiş ve bağımsız Hatay Devleti'nin kurulması sağlanmıştır (Uçarol, 2019: 266).

Hatay Devleti'nin kurulduktan sonra Türkiye ile yakın ilişki içine girmesi Fransız ve Suriyeli devlet adamlarını ileride Hatay'ın Türkiye'ye bağlanma ihtimali karşısında endişelendirmeye başlamıştır. Hatay Devleti'nin Türkiye'de yürürlükte olan kanunları kabul ederek sanki Türkiye'nin bir bölgesi gibi davranması sebebiyle bu duruma tepki olarak ilk önce 11 Mayıs 1938 tarihinde Suriye Devleti daha sonra ise 20 Ekim 1938 tarihinde Fransa Devleti Hatay'a açılan gümrük kapılarını tek taraflı olarak kapattıklarını duyurmuştur (Akdeniz, 2019: 178). Hatay'da kurulan devletin ayakta kalabilmesi maksadıyla Türkiye birtakım tedbirler alma ihtiyacı hissetmiştir. Bu kapsamda;

-Türkiye'den Hatay'a yardım maksadıyla gönderilecek olan görevlilerin iki yıl müddetle izinli sayılmaları,

-Hatay'da Türk toplumunun yoğunluğunun sağlanması maksadıyla Hatay'a gönderilen Türk halkından öğrenci olanlarının sınavlarının Türkiye'ye dönüşlerinde yapılması,

-Hatay Devleti'nden satın alınan malların gümrük vergilerinde %99 indirim yapılması,

-Hatay'a görevlendirilecek olan personelin maaşları da dahil olmak üzere çeşitli masraflarının yarısının döviz olarak verilmesi,

-Hatay vatandaşlarının Türk konsolosluklarından alacakları pasaportlar ile seyahat edebilmeleri,

-Hatay Milletvekilleri'nin Türkiye'de demiryollarında ücretsiz olarak seyahat edebilmeleri,

-Hatay-Suriye sınırını tespit etmeleri için görevlendirilen Hatay Tahdidi Hudut Komisyonu başkanı ve komisyonun diğer iki üyesine siyasi pasaport verilmesi,

-Türkiye'den Hatay'a gönderilen bütün malların Hatay tarafından gümrükten muaf tutulmasına dair geçici kanunun kabul edilmesi gibi tedbirler alınmıştır (Kaştan,2017:274).

2. Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu gerginlik ortamında Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Fransa, 23 Haziran 1939 yılında "Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorununun Kesinlikle Çözümüne İlişkin Anlaşma" imzalayarak self-determinasyon ilkesi çerçevesinde Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiş ve Hatay Meclisi de bu kararı oybirliği ile onaylayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çıkartmış olduğu "Hatay'ın ilhakına ve Hatay ilinin kurulmasına" ilişkin kanun ile 23 Temmuz 1939 yılında Türkiye sınırlarına dahil olmuştur (Uçarol, 2019: 267). Buna rağmen Fransa ile Türkiye arasında yapılan anlaşmayı tanımayan Suriye Hatay'ı hala kendi sınırları içerisinde göstermekte ısrar etmektedir (Eskioğlu, 2019: 73).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda dünyanın Soğuk Savaş düzeninde şekillenmesi sonucu iki farklı kutupta yer alan Suriye ile Türkiye arasındaki Hatay üzerinden başlayan gerginlik devam etmiş ve yeni çatışma sahaları oluşmuştur. Bu dönemde Batı tipi kurumları kendisine örnek alan ve Sovyetler Birliği'ni kendisine tehdit olarak gören Türkiye, NATO'ya üye olarak NATO ekseninde dış politika izlemeye başlamıştır (Çelik, 2018: 10). Tam tersi şekilde Arap Milliyetçiliği'ni temel alan ve politikasının merkezine ABD ve Batı karşıtlığını yerleştiren Suriye de Sovyetler Birliği ile yakınlaşmaya başlamıştır (Korgun, 2020: 57). Komünist yönetimler altında olan Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ile komşu olan Türkiye, Suriye'nin de komünizmin etkisine girmesi ihtimali ile güvenlik endişesi yaşamaya başlamış ve bu sebeple 30 Kasım 1956'da ortaya çıkan güvenlik endişelerini gidermek maksadıyla askeri tatbikatlara başlayacağını ve daha fazla askerin silah altına alınacağını açıklamıştır. Suriye de mevcut şartlar altında İsrail, İngiltere, Fransa ve Türkiye gibi bazı "emperyalist devletlerin" Suriye'ye karşı bir saldırıya hazırlandıkları iddiasıyla BM'ye müracaat etmiştir (Özkan, 2021: 149). Türkiye'nin sınıra 33 bin kişilik askeri sevkiyatı sonucunda Sovyetler Birliği Başkanı Bulganin, Türkiye'nin Suriye'ye saldırmasının yerel düzeyde kalmayacağını ve I. ve II. Dünya Savaşları'nın da yerel düzeyde filizlendiğini ileri sürerek ikaz etmiş, Suriye de Türkiye'yi BM'ye şikâyet etmiştir. Bu gerginlik esnasında Sovyetler Birliği'nin iki zırhlısı Lazkiye limanına giderken, Amerikan güdümlü füze kruvazörü Canberra ve ABD

6. Filo savaş gemileri de İzmir'e gitmiştir (Takkaç, 2022: 49). Kriz sürecinde Arap ülkelerinin tutarsız davranışlar sergilemesi Türkiye'nin çözüm aramasına sebep olmuş ve Türkiye de Suudi Arabistan'ın arabuluculuk teklifini kabul etmiştir. Buna rağmen Suriye konuyu BM'ye taşıırken Endonezya temsilcisinin tarafların meseleyi kendi aralarında görüşerek halletmesini önermesiyle iki ülkelerin tasarıları oylamaya bile sunulmamış ve Suriye-Mısır tarafından kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Türkiye tarafından tanınmasıyla kriz çözülmüştür (Özdemir, 2012: 17).

Suriye ile Türkiye arasında yer alan gerginliklerden bir diğeri de su sorunu olmuştur. Buna göre Türkiye topraklarından çıkıp Suriye ile Irak'a giden Dicle ve Fırat nehirleri başta olmak üzere akarsu kaynaklarında 1965 yılında üç ülkenin birden kalkınma projesi geliştirmesi Türkiye, Suriye ve Irak arasında su sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Türkiye elektrik üretmek maksadıyla Keban Barajını, Suriye ise tarımsal sulama için Tabqa Barajını inşa etmeye başlamış ve Türkiye'nin 450 m³/sn suyu Suriye'ye vereceğine dair söz vermesiyle su krizi geçici bir süre ile dondurulmuştur (Çelik, 2018: 22). Zaten kısıtlı su imkanına sahip olan Suriye'nin 1967 yılında gerçekleşen savaş sonucu önemli bir su kaynağı olan Golan Tepeleri'nin İsrail tarafından işgal edilmesi tarıma dayanan ekonomisini de önemli oranda etkilemiştir (Arslan, 2018: 77). Türkiye'nin hem elektrik üretimini arttırmak hem de selleri önlemek maksadıyla Keban barajından sonra Karakaya barajının yapımını da tamamlaması su sorunun tekrar ortaya çıkmasına sebep olmuş ve Suriye ile Irak uluslararası kredi kuruluşları tarafından barajların finansmanı için verilecek kredinin engellenmesini sağlamıştır. Türkiye bu krizi aşabilmek için 350 m³/sn su bırakacağına dair taahhüt vermiştir (Çelik, 2018: 22). Bu süreçte Suriye'den doğan Asi nehri ise Suriye'nin Hatay'ı kendi toprakları olarak görmesi sebebiyle bu nehrin sınırı aşmadığı iddiasıyla tartışma konusu bile edilmemiştir (Özdemir, 2012: 25). Türkiye'nin konunun çözümü ile ilgili önerilerini iki ülkenin sürekli reddetmesi üzerine Türkiye su sorununu çözmek maksadıyla Barış Suyu Projesi'ni ortaya koymuş; fakat bu proje de Arap ülkeleri tarafından İsrail'in bu sudan faydalanacağı ve Türkiye'nin Orta Doğu üzerinde üstünlük kurarak bölgeye hâkim olacağı endişeleri neticesinde reddedilmiştir (Arslan, 2018:87). Suriye su sorunu konusunda Arap Birliği'ni Türkiye'ye karşı kışkırtmış ve bununla yetinmeyerek Türkiye'yi baskı altına alabilmek maksadıyla başta Ermeni kökenli ASALA, Kürt ayrılıkçı terör örgütü PKK ve 12 Eylül

1980 darbesinin ardından Türkiye’den kaçan sol görüşlü gruplar olmak üzere Türkiye’yi hedef alan terör örgütlerine maddi ve lojistik destek sağlamıştır (Çelik, 2018: 25).

Türkiye ile olan sorunlarının çözümünde ne askeri ne de politik yollardan Türkiye ile mücadele edemeyeceğini anlayan Suriye, bunun yerine el altından terör örgütlerini destekleyerek amaçlarına ulaşmaya çalışmıştır. 70’li yıllarda kendini gösteren Türk kökenli Marksist-Leninist örgütlere destek ile başlattığı süreçte Beyrut’ta ASALA’nın kuruluş sürecine yardımcı olup lojistik sağlamış, ASALA’nın zayıflaması ile de bu sefer ayrılıkçı Kürt terör örgütü PKK’nın Bekaa Vadisi’nde Suriye Gizli Servisi El Muhaberat tarafından eğitilmesi ve lojistik destek sağlanması ile devam ettirmiştir (Arslan, 2018: 105). Suriye özellikle PKK konusunda Türk İstihbarat verilerine göre temel ihtiyaçlarının %80’ini karşılamış, Hafız Esad’ın kardeşi Rıfat Esad PKK ile Suriye bürokrasisi arasındaki ilişkiyi kurmak ve korumakla görevlendirilmiş ve diğer kardeşi Cemil Esad’la beraber Öcalan’ın yönlendirilmesinde etkin rol almıştır (Özdemir, 2012: 30). Dönemin Dışişleri Bakanı İlder Türkmen’in Suriye seyahati esnasında Türkiye PKK terör örgütünün Suriye topraklarında örgütlenme çabalarına karşı öncelikle tepkisini dile getirmiş, devam eden süreçte ise gösterdiği tepkilerin dozunu arttırarak ihtiyaç halinde silahlı güç kullanmaktan çekinmeyeceğini muhataplarına net bir şekilde ifade etmiştir (Gökcan, 2018: 175). Türkiye’de terör olaylarının artması sebebiyle dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Genelkurmay Başkanı Hüseyin Kıvrıkoğlu beyanları ile gerekirse Türkiye’nin Suriye’ye karşı askeri bir müdahale hazırlığında olduğunun sinyalini vermiş ve bu suretle Suriye’nin geri adım atmasını sağlamıştır (Korgun, 2020: 61). Mısır’ın arabuluculuğuyla 1998 yılında imzalanan Adana Protokolü’nde Suriye; PKK’nın Suriye’ye girişi ve kamplarda eğitim görmeyeceği, PKK elebaşısı Öcalan’ın ülkede bulunmadığı ve asla giremeyeceği, kendi topraklarında Türkiye’nin güvenliğini tehdit edecek hiçbir faaliyete karşılıklılık ilkesi açısından izin verilmeyeceği, PKK’nın bir terör örgütü olduğu ve ülke topraklarının PKK mensuplarının üçüncü ülkelere geçiş için kullanılmasına müsaade edilmeyeceği konularında taahhütlerde bulunulmuştur (Çelik, 2018: 39).

Hafız Esad’ın ölümü ile dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdettin Sezer’in Suriye’ye gerçekleştirdiği taziye ziyareti sonrasında yumuşamaya başlayan Suriye-Türkiye ilişkileri, AKP Hükümeti’nin komşularla sıfır sorun politikası çerçevesinde devam

etmiştir (Eskioğlu, 2019: 76). Türkiye bu dönemde Lübnan eski Başbakanı Refik Hariri'nin ölümü sonrasında suçlu görülen Suriye'nin uluslararası alanda yalnızlaştırılmasına karşı çıkmış, Suriye ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalamış, Su Sorunu'nun çözümüne yönelik ek tedbirler alınmış, iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi toplantıları düzenlenmiş ve iki ülke ortak askeri tatbikatlar düzenlemiştir (Çelik, 2018: 76). İki ülke arasında vizeler kalkarken Cumhurbaşkanı Beşar Esad'ın 2009 yılında Türkiye'ye ziyaretinde enerji ve su, terör örgütlerine karşı birlikte hareket edilmesi, ekonomi, doğalgaz ve petrol gibi ortak projeler için antlaşma sağlanmıştır. Türkiye'nin yürütmeye çalıştığı sıfır sorun politikasına rağmen Arap Baharı'nın başlaması ve Suriye'ye sığraması ile tüm bu olumlu gelişmeler tersine dönmüştür (Korgun, 2020: 63).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM SURİYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE'YE YANSIMASI

Arap Baharı ile adlandırılan süreç bazı Arap ülkelerinde iktidar değişikliği ile sonuçlanırken bu değişime direnen Esad yönetimindeki Suriye’de ise bir iç savaş haline dönüşmüştür. Türkiye’nin en uzun sınıra sahip komşusu olan Suriye’de yaşanan bu sürecin elbette Türkiye’ye etkisinin olmaması düşünülemez. Bu bölümde Suriye İç Savaşı ve bu sürecin Türkiye’ye olan etkileri üzerinde durulacaktır.

4.1. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı

Önce Arap Baharı daha sonra ise Arap Kışı, Arap Uyanışı, Arap İsyanı veya Arap Devrimi gibi isimlerle anılan olayların başlangıcı Tunus’ta ateşlenmiştir. Üniversite mezunu olduğu halde işsiz kaldığı için seyyar satıcılık yapmak zorunda kalan Muhammed Bouazizi’nin tezgahına polislerin el koyarak tartaklaması neticesinde isyan olarak 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini Sidi Buzid şehrinin valilik binası önünde yakması ile olaylar başlamıştır (Toraman, 2015: 57). Aynı yılın Kasım ayında yayınlanan ve Wikileaks sızıntıları olarak geçen ABD Dışişleri Bakanlığı’nın büyükelçilik ve konsolosluklarla yapmış olduğu yazışmalardan oluşan belgelerde Tunus lideri Zeynel Abidin Bin Ali ve ailesinin bulaştığı iddia edilen yolsuzluk iddiaları, sürekli artan gıda fiyatları ve yüksek işsizlik oranı gibi hususların kısa sürede halkın Muhammed Bouazizi’nin intiharının ardından sokaklara dökülmesine sebep olduğu ifade edilmiştir (Tekdemir, 2021: 49). Ekonomik olarak daha değerli çokça petrol kaynaklarına sahip olmalarına rağmen tarıma dayalı bir altyapısını devam ettiren Arap ülkelerinin sanayileşmek bir yana ekonomilerini dışa kapatmalarının ve bireyciliğin ağır basması sonucu demokrasiyi geciktirmelerinin Arap Bahar’ının ana sebeplerinden sayan Paksoy ve arkadaşlarına göre Arap Baharı’nın: işsizlik, enflasyon ve zor yaşam koşulları gibi ekonomik nedenler, özgürlüklerin kısıtlı olduğu baskıcı, yolsuzluğa batmış ve diktatör rejimler gibi siyasal nedenler, sosyal medya gibi imkanlar sayesinde artık kültür alışverişinin kolaylaşması sonucu dünyadan haberdar olan gençler gibi kültürel nedenler ve uluslararası güçlerin muhaliflere yapmış olduğu yardımlar gibi uluslararası nedenler olmak üzere dört önemli sebebi bulunmaktadır (Paksoy vd, 2013: 178).

Arap Baharı sadece Tunus ile sınırlı kalmamış sırası ile Cezayir’de, Lübnan’da, Ürdün’de, Moritanya’da, Sudan’da, Umman’da, Yemen’de, Suudi Arabistan’da, Mısır’da, Suriye’de, Cibuti’de, Fas’ta, Irak’ta, Bahreyn’de, İran’da, Libya’da, Kuveyt’te ve Batı Sahra’da çeşitli protestolarla kendini göstermiştir. Bu protestolar sonucu Tunus, Mısır, Libya, Kuveyt ve Yemen’de yönetimler devrilirken; Umman, Suudi Arabistan, Fas ve Bahreyn’de yöneticiler halka ekonomik ve sosyal refahlarını arttıracak imkanlar sağlayarak protestoları sakinleştirmiş, Suriye’de ise olay iç savaşa dönmüştür (Akkan, 2016: 24). Tablo-6’da hangi ülkede gösterilerin hangi sebeple başladığı ve gösterilerin nasıl sonuçlandığı ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Tablo-6 Arap Baharı’nın Etkilediği Ülkeler

Ülke	Başlangıç Sebebi	Sonuç
Tunus	Muhammed Buazizi’nin tezgahına el konulması sonucu kendisi yakarak intihar etmesi	Yıllardır Tunus’u yöneten Zeynel Abidin Bin Ali devlet başkanlığını bırakmıştır
Mısır-1	Halkın yönetimin değişmesi maksadıyla düzenlediği gösteriler	Hüsnü Mübarek başkanlığı bırakmıştır.
Mısır-2	Müslüman Kardeşler’e karşı ordu darbesi	Muhammed Mursi ve Müslüman Kardeşler tasfiye edilirken Mursi idama mahkûm edilmiş fakat mahkeme safhasında vefat etmiştir.

Libya	Muhalif Avukat Fethi Terbil'in tutuklanması	Kaddafi halk tarafından linç edilmiş, Libya'da İç Savaş hala devam etmektedir.
Yemen	Gençler hükümet karşıtı protestoları	Abdullah Salih istifa etmiştir. Yemen'de İç Savaş hala devam etmektedir.
Suriye	Duvara yazı yazan muhalif gençlerin tutuklanması, protestoculara ateş açılması	Suriye'de İç Savaş hala devam etmektedir.

Kaynak: Kaynakça'da yer alan kaynaklardan derlenerek yazar tarafından oluşturulmuştur.

Suriye'deki olaylar ise öğrencilerin duvarlara rejim karşıtı yazılar yazması ve bunun sonucunda gözaltına alınmaları ile başlamıştır (Özdemir, 2012: 74). Der'a kentinde gerçekleşen bu olay sonucu halk protestoya başlamış ve hükümetin silahlı müdahalede bulunması sonucu diğer kentler de protesto eylemlerine dahil olmuş ve bazı göstericiler eylemler esnasında polisler tarafından öldürülmüştür. (Takkaç, 2022: 58). Beşar Esad'ın bu ayaklanmaları talihsiz olaylar olarak görmesi ve toplumun sadakatinin ölçüldüğü bir test olduğunu ifade etmesi, söz konusu eylemlerin Suriye'yi yönetenler tarafından ilk başta ciddiye alınmadığını göstermektedir (Şen, 2013: 60). Beşar Esad'ın ilk başlarda söz konusu protestoların kaynağı olarak Batı'yı göstermesi, yabancı basının yasaklanmasına ve Reuters muhabirinin sınır dışı edilmesine sebep olsa da gösterilerin şiddetle artması birtakım tedbirler alınmasını da gerekli kılmıştır. Esad yönetimi bu kapsamda yirmi bir aylık askerlik süresini on sekiz aya indirmek, olayları şiddetle bastıran Dera valisini görevden almak, bazı suçları içeren kısmi affı kabul etmek ve devlet kadrolarını değiştirerek yeni yöneticilerin atanması gibi değişikliklerin bulunduğu reform hareketlerine girişmiştir (Gökçe, 2021: 38). Reformları yeterli bulmayan muhalefet gösterilerine devam ederken Esad yanlıları da karşı protesto eylemlerine girişmiş, bu gösteriler esnasında 850'den fazla Suriye vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Eylemlerin büyümesi üzerine AB, İsrail, Fransa ve Türkiye gibi devletler rejime tepkilerini dile

getirip Suriye'nin bir an önce normalleşmesini isterken; Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak ve Rusya gibi devletler ise Beşar Esad'ı desteklediklerini belirtmişlerdir (Çalığışu, 2021: 27). Bu dönemde uluslararası kamuoyu Suriye'de yaşanan problemlerin çözümü için arayışlara girmiş fakat Birleşmiş Milletler, Arap Birliği gibi kuruluşlarda Suriye'yi eleştirenler olduğu gibi Suriye'deki yönetime destek verenler de olduğu için ortak bir uzlaşuya varılamamıştır. 2012'de yılında ise Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından Suriye'de artık iyice şiddetlenen karışıklık iç savaş olarak ilan edilmiştir (Takkaç, 2022: 60).

Suriye'de Arap Baharı'nın Arap Kışı halini alarak eylemlerin bir iç savaş haline dönüşmesi ve birçok ülkenin de duruma müdahil olması olayları bir çeşit vekalet savaşları haline sokmuştur. Suriye'de ortaya çıkan muhalif gruplar, Kürt ayrılıkçılar ve radikal islami örgütler hem birbirleri ile hem de Suriye Ordusu ile çatışmışlardır. Özellikle selefi inanca sahip olan Radikal İslami Örgütler birbirlerini tekfirci ilan etmiş ve öncelik olarak birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmışlardır. Bu örgütlerin aynı zamanda El Kaide isimli terör örgütünün tarzında eylemlerde bulunması ve bu terör örgütünün uzantısı niteliğinde olması da Esad yönetiminin karşısında olan Batı ülkelerinin dikkatlerini aynı zamanda muhalif unsurlara da yöneltmesine sebep olmuş ve Suriye'de muhalefetin Esad karşısında zayıflamasına sebep olarak Esad rejiminin nefes almasına yardımcı olmuştur. Neredeyse tüm Radikal İslami Örgütler Batı ülkeleri tarafından terör örgütü sayılırken Kürt gruplar desteklenmiştir. Türkiye ise bu dönemde Kürt gruplardan özellikle YPG'yi terör örgütü olarak tanımış; fakat ABD'nin ve diğer Batı ülkelerinin bu örgüte olan desteğini kesememiştir (Akkan, 2016: 41). 2022 yılına gelindiğinde her ne kadar çatışmaların şiddeti azaltmış olmasına rağmen Suriye'de yaşanan iç karışıklık hala devam etmektedir.

4.2. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye-Suriye İlişkisi

Türkiye'de AKP hükümetinin yürütmeye çalıştığı komşularla sıfır sorun politikası ve Suriye'de ise Beşar Esad'ın yönetime gelmesi ile Suriye-Türkiye arasında başlayan yakınlaşma politikası, Suriye'de ortaya çıkan Arap Baharı ile sekteye uğramıştır. Suriye'deki krizin başladığı ilk zamanlarda Türkiye Suriye'den halkın taleplerine kulak verip ihtiyaç duyulan reformların gerçekleştirilmesini tavsiye etmiş ve Başbakan Tayyip Erdoğan Beşar Esad ile bu konuda görüşmeler gerçekleştirmiştir (Tekdemir, 2021: 109).

Dönemin Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve MİT Müsteşarı Hakan Fidan da Suriye'yi ziyaret ederek gerçekleştirmiş oldukları resmi temaslarda Suriye'nin reform sürecini desteklediklerini muhataplarına iletmiştir (Adam, 2020: 72). Türkiye bu dönemde Suriye ile olan ilişkilerini devam ettirirken aynı zamanda rejim muhalifleri ile de ilişki kurmuş ve Suriye Ulusal Konseyi'nin (SUK) İstanbul'da kurulmasına yardımcı olmuştur. Türkiye'nin muhalefete olan desteği siyasi destekten öteye geçmiş ve zamanla lojistik ve askeri desteğe doğru evrilmiştir (Toraman, 2015: 54). Türkiye'nin Suriye'yi şiddeti önlemesi ve reformlara devam etmesi konusunda her türlü ikazına rağmen Suriye'nin göstericilere olan müdahalesinin sertleşmesi ve birçok insanın bu müdahaleler neticesinde ölmesi üzerine Türkiye, ülkeyi yönetmekte sıkıntılar yaşayan Esad'ın makamından ayrılması gerektiğini vurgulayan açıklamalarda bulunarak uluslararası arenada Suriye'deki rejime karşı hem kamuoyu oluşturma hem de yaptırım uygulatma amacıyla çalışmalara başlamıştır (Koşar, 2017: 65).

2012 yılına gelindiğinde ise Suriye tarafından Türkiye'ye ait bir uçak düşürülmüş ve yine Suriye'den atılan çeşitli mühimmatlar Türkiye'nin sınır şehirlerine düşmüştür. Türkiye de angajman kurallarını değiştirerek aynı şekilde Suriye'ye karşılık vermiştir (Özcan, 2019: 62). Bu dönemde Türkiye hava sahasını kullanan Suriye'ye ait bir uçak da zorla Esenboğa Havalimanı'na indirilmiş ve uçakta askeri nitelikli değerlendirilen malzemelere el koyularak uçuşuna devam etmesi için izin verilmiş, Suriye de karşılık olarak kendi hava sahasını Türk uçaklarına kapatmıştır (Koşar, 2017: 73). 2013 yılında bu sefer Türk tarafı hava sahasına izinsiz giren Suriye'ye ait bir helikopteri düşürmüş, 2014 yılında ise bu sefer Suriye'ye ait bir savaş uçağı düşürülmüştür (Akkan, 2016: 80). Bu dönemde Suriye sınırına yakın bölgelerde terör eylemleri tırmanmaya başlamış ve Reyhanlı'da gerçekleştirilen bombalı saldırıda 46 Türkiye vatandaşı hayatını kaybetmiştir (Koşar, 2017: 74).

2014 yılı Suriye'de iç savaşın farklı bir yöne gitmeye başladığı yıl olmuştur. Bu dönemde hilafeti kurduğunu iddia eden İŞİD, *ed-Devlet'ül İslâmiyye* (İslam Devleti) ismi olarak Suriye'de kendi devletlerini kurduğunu ilan etmiştir. Suriye'den önemli oranda göç kabul eden Türkiye, bu sorun ile başa çıkmak için güvenli bölge kurulmasını isterken ABD ve diğer müttefikler İŞİD ile mücadeleyi önceliklerine almıştır (Tekdemir, 2021: 120). 2015 yılının başında ABD ile Türkiye Suriye'deki muhaliflerin silahlı mücadele

kapasitesini arttırmak maksadıyla “Eğit Donat” olarak anılan bir proje başlatmış; fakat bu proje istenen verimliliği sağlayamamıştır. ABD Eğit-Donat projesinin başarısızlığa uğraması üzerine bu sefer dikkatini PYD ve silahlı kanadı YPG üzerine vermiş ve bu unsurların eğitilip gerekli teçhizatlarla donatılmasına gayret göstermiştir. (Özip, 2019: 76).

İŞİD’in Türkiye’de terör eylemlerinde bulunması, ABD ve diğer müttefiklerinden oluşan İŞİD’e karşı kurulmuş koalisyon güçlerinin İŞİD’le mücadelede kendi ajandalarını uygulayıp bu konuda Türkiye’ye aktif destek vermemesi, Türkiye’nin terör örgütü olarak tanıdığı PYD’yle mücadelesinde ABD’nin Türkiye tarafından terör örgütü olarak görülen PYD’yi destekleyen bir politika izlemesi, Suriye’de denize de ulaşabilecek şekilde sınırlara sahip bir Kürt devletinin oluşma olasılığı Türkiye’yi Suriye’ye askeri operasyonlar yapmaya zorlamıştır (Ayhan, 2017: 53). Bu dönemde Türkiye’de bazıları tarafından “Kürt Sorunu” olarak adlandırılan terör eylemlerinin sonlandırılması maksadıyla uygulamaya konulan Çözüm Süreci de sekteye uğramıştır. PKK-PYD’nin Türkiye içerisinde terör eylemlerini arttırması, bazı şehirleri silah deposu haline getirmesi ve sonuç olarak hendek operasyonları olarak anılan askeri operasyonların gerçekleşmesi ile çözüm süreci tamamen rafa kaldırılmıştır (Tekdemir, 2021: 122).

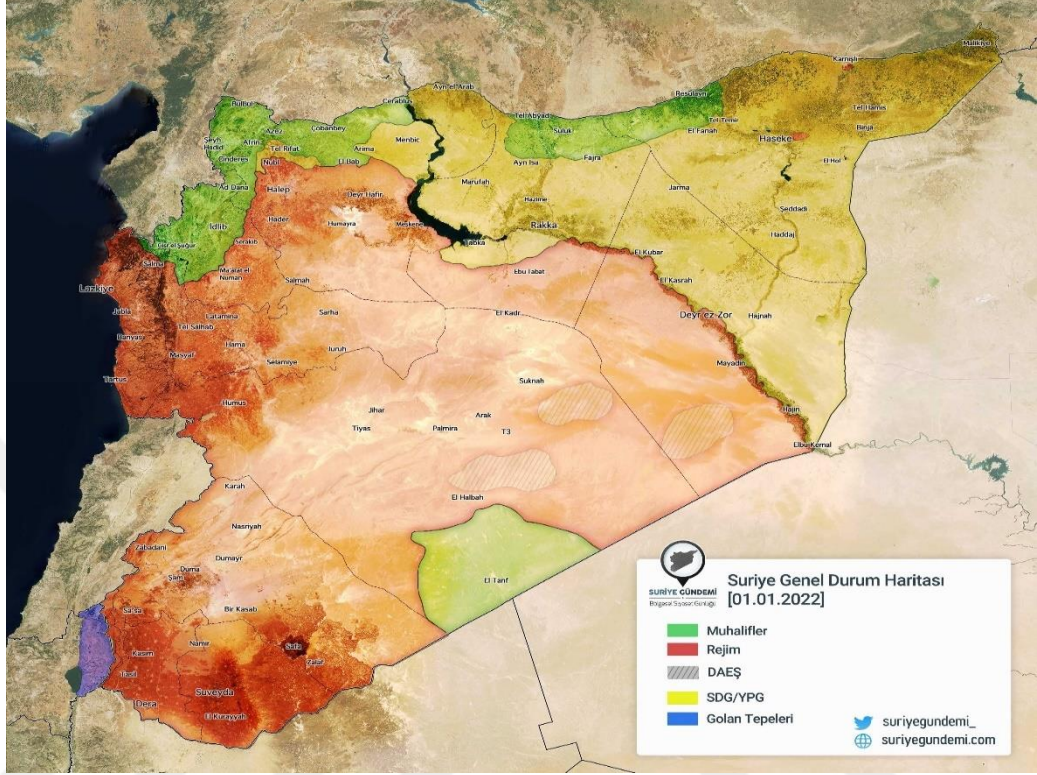
Suriye politikasında yalnız kalan Türkiye, kendi güvenlik önlemleri olarak önce İŞİD’e karşı Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile 24 Temmuz 2016’da Fırat Kalkanı Operasyonu’nu, daha sonra ise 20 Ocak 2018 tarihinde PYD’ye karşı Zeytin Dalı Harekatı’nı icra etmiştir (Özip, 2019: 76; Özcan, 2019: 68). Fırat Kalkanı ile Azaz-Cerablus arasındaki bölge terör unsurlarından temizlenirken Zeytin Dalı ile Afrin üzerinde hakimiyet sağlanmış ve Cerablus’tan Lazkiye’ye kadar olan bölge Türkiye’nin kontrolüne geçerek krizin başından bu yana Türkiye’nin ısrarla savunduğu güvenli bölge oluşturma işini Türkiye tek başına halletmeye çalışmıştır (Tekdemir, 2021: 128).

Kazakistan’ın başkenti Astana’da Türkiye, İran ve Rusya’nın garantörlüğünde ateşkes müzakereleri amacıyla toplanılmıştır. Astana Süreci’nde önce İdlib eyaletinin tamamı, Lazkiye, Halep ve Hama eyaletlerinin bir kısmı, Humus eyaletinin belli bir bölümü, Şam/Doğu Guta bölgesi ve Ürdün hududundaki Der’a ve Kuneytra eyaletlerinin belli bölümlerini kapsayan çatışmasızlık bölgeleri oluşturulmuş ve mütareke ihlalleri, tarihsel alanlardaki mayınların yok edilmesi, cezaevlerindeki mevkuf ve tutsak kimselerin

Esad rejimi tarafından serbest bırakılması, Doğu Guta başta olmak üzere kuşatma altındaki sahalara yardım yapılması, DEAŞ, Nusra Cephesi ve diğer terör örgütleriyle mücadele ve Suriyeli sığınmacıların ve geçici yer değiştirmiş kişilerin geri dönüşünü sağlanması hususları konuşulmuştur (Takkaç, 2022: 81-85).

ABD'nin sağlamış olduğu lojistik destek sayesinde Türkiye'nin Fırat'ın doğusu olarak ifade edilen ve sınır hattında kalan bölgesinde PYD-YPG varlığı tehdit yaratan boyutlara ulaşmıştır. Bu kapsamda 09 Ekim 2019 tarihinde Türkiye hem ulusal güvenliğini tehdit eden terör örgütlerini sınır hattından temizlemek ve iç savaş sonucu Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların güvenli bir şekilde Suriye'ye geri dönmesini sağlamak hem de Suriye'de terör örgütü olarak görülen PYD'nin kontrol altında tuttuğu bölgede yaşayan; söz konusu örgütten zulüm ve baskı gördüğünü iddia eden bölge halkının bu örgütten kurtulabilmek için Türkiye'den yardım istemesi üzerine Barış Pınarı Harekatı'na başlamıştır. 25 Kasım 2019'da sona eren Barış Pınarı Harekâtı ile Türkiye ile ABD arasında Ankara Mutabakatı imzalanmış ve bu mutabakat neticesinde Rasulayn ve Telebyad'ın Türkiye'nin kontrolüne geçtiği ABD tarafından kabul görmüştür. Soçi mutabakatı ile de Rusya, Fırat'ın doğusunda yer almasına rağmen Barış Pınarı Harekâtı bölgesi dışında kalan Ayn El Arap, Derbesiye, Amude, Kamışlı ve Malikiye/Derik gibi bölgelere yerleşmiş PYD mensuplarının 150 saat içinde Türkiye sınırlarından 30 kilometre güneye çekilmesini kabul etmiştir (Demir, 2021: 559-560). Suriye Rejimi'nin ateşkes anlaşmalarını defalarca ihlal etmesi sonucu İdlip ve çevresinde yaşayan halkın Türkiye sınırına göç etmesi sebebiyle Türkiye'nin yeni bir göç krizi ile karşılaşmıştır. Bu krizi önlemek isteyen Türkiye 27 Şubat 2020 tarihinde Bahar Kalkanı Harekâtı'na başlamıştır. Bu harekât neticesinde Moskova'da bir mutabakat imzalanmış ve mutabakatla Suriye Rejimi'nin ateşkes ihlali neticesinde ele geçirdiği yerlerde kalması Türkiye tarafından kabul edilmiştir (Demir, 2021: 560). Türkiye'nin operasyonları ve bölgesel diğer aktörlerin işgal ettiği alanlar neticesinde oluşan Suriye'nin 2022 tarihli genel durumu Harita-2'de sunulmuştur.

Harita-2 Suriye Genel Durum Haritası

Kaynak: Suriye Gündemi (03 Nisan 2022)

Türkiye Suriye Krizi'nin başlangıcında Suriye'de yönetim değişikliği hedeflemiş, uluslararası kamuoyu ile bu konuda hemfikir olmuştur. Bununla birlikte İŞİD gibi terör örgütlerinin bölgede güç kazanması Türkiye dışında diğer ülkelerin fikir değiştirmesine sebep olmuş ve rejim değişikliği ikinci plana atılmıştır. Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen yoğun göç de zamanla Türkiye'nin rejim değişikliği ısrarından vazgeçmesine ve göç yönetimine odaklanmasına sebep olmuş, Türkiye'nin Suriye politikası da göçün daha fazla azaltılması ve Suriyeli sığınmacıların geri dönüşüne odaklanacak şekilde değişmeye başlamıştır.

4.3. Suriye İç Savaşı Sonucu Türkiye'ye Sığınan Suriyelilerin Statü Sorunu

Suriye'de Arap Baharı'nın kontrolden çıkması ve şiddet eylemlerinin artması Soğuk Savaş döneminden günümüze kadar geçen süreçte karşılaşılan en kötü insani afet olarak kabul edilen Suriye İç Savaşı'nı ortaya çıkarmış ve bu süreç boyunca yüzbinlerce

insan ölürken milyonlarca insan da mevcut şiddet ortamından etkilenmiştir (Berti, 2015: 41). Bu istikrarsız ve güvenliksiz ortamdan uzaklaşıp emniyetli bir yaşam alanı arayan Suriyeliler, öncelikli olarak en kolay yoldan kaçabilecekleri çevre ülkelere, bu ülkelerden de gelişmiş ülkelere göç etmeye çalışmıştır.

BMMYK'ye göre Suriye'de iç savaşın başlamasından 2021 yılına kadar geçen on yıllık süreçte Suriye'de 13,4 milyon insan insani yardıma ihtiyaç duymakta, 6,7 milyon insan ülke içinde yerinden edilmiş, 6,6 milyon insanın ise mülteci veya sığınmacı olarak çevre ülkelere dağılmıştır (UNCHR, 2022). Tablo-7'de BMMYK kayıtlarına göre Suriyeli göçmenlerin ülkelere göre dağılımları görülmektedir. BMMYK'nin hazırlamış olduğu Global Trends in Forced Displacement – 2020 (Zorunlu Göçte Küresel Trendler-2020) adlı çalışmaya göre Suriyeli göçmenler toplam 128 ülkeye göç etmişler fakat göç edenlerin %80'i komşu ülkelere yerleşmiştir (UNCHR, 2022). Bu tabloya göre Suriyeli göçmenlerin büyük oranda göç ettiği ülke Türkiye'dir. Bununla birlikte göçmen akını Ürdün'ün nüfusunu 10% ve Lübnan'ın nüfusunu 25% arttırmıştır. Lübnan'da bu şartlar altında her beş kişiden biri Suriyeli'dir (Balsari vd, 2015: 942). Tablo-8'de ise Suriyeli göçmenlerin dünya genelinde orantısal olarak dağılımı görülmektedir.

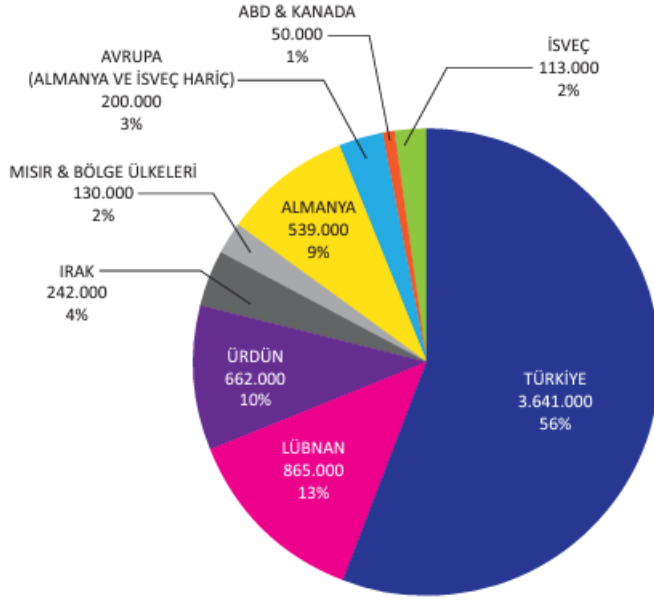
Tablo-7 Kayıtlı Suriyeli Sığınmacı Dağılımı

Total Persons of Concern by Country of Asylum JSON

Location name	Source	Data date	Population
Turkey	Government of Turkey	17 Mar 2022	65.7% 3,751,889
Lebanon	UNHCR	31 Jan 2022	14.7% 839,788
Jordan	UNHCR	31 Mar 2022	11.8% 674,268
Iraq	UNHCR	28 Feb 2022	4.5% 256,861
Egypt	UNHCR	28 Feb 2022	2.4% 138,853
Other (North Africa)	UNHCR	31 Dec 2021	0.9% 48,548

Kaynak: (UNCHR) <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> Erişme Tarihi: 03.04.2022

Tablo-8 Suriyeli Sığınmacıların Bulunduğu Ülkeler

Kaynak: Erdoğan:2020, 25

Suriyeli göçmenlerin sayı olarak çokluğu ve kontrol edilemezliği birçok ülkeyi korkutmuş, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Yöneticilerinden María Eugenia Casar Suriyeli göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin ciddi ekonomik, sosyal ve altyapı problemleri ile başa çıkmaya çalıştığını ve bu durumun sadece bu ülkelerin istikrarını değil bölgesel istikrarı da tehdit ettiğini ifade etmiştir (Ostrand, 2015: 256). 2013 yılında Dünya Bankası'nın değerlendirmesine göre Suriyeli göçmenlerin Lübnan ekonomisine etkisi ek 2,5 milyar dolar olmaktadır ve bu durum zaten kırılgan olan Lübnan ekonomisine daha da fazla zarar verecektir (Berti, 2015: 47). Suriyeli göçmenlerin yükünü Türkiye, Ürdün ve Irak gibi gelişmekte olan ülkeler çekerken gelişmiş AB ülkeleri Suriyeli göçmenlerin AB topraklarına ulaşmasını engellemek maksadıyla Suriyelilerin AB'ye geçiş güzergahında bulunan Türkiye gibi ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapmıştır.

Savaşın ilk başlarında Suriye'de rejim değişikliğinin yakın zamanda gerçekleşeceği ve göçmenlerin ülkelerine döneceği düşünülmüşse de iç savaşın başlamasından bu yana geçen on yıl içerisinde Suriyelilerin geri dönüşüne dair olumlu

bir beklenti bulunmamaktadır. İşçileri Bakanlığı Sözcüsü İsmail Çataklı'nın 03 Haziran 2022 yılında yapmış olduğu açıklamaya göre toplamda 505 bin 190 Suriyeli ülkesine geri dönmüştür (SputnikNews, 2022).

4.4. Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilere Yaklaşımı

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi'ye göre “zamanımızın en büyük insani ve mülteci krizi” şeklinde tanımlanan Suriye İç Savaşı'nın en önemli muhataplarından biri de Suriye ile oldukça uzun bir sınır hattına sahip olan Türkiye olmuştur (Erdoğan, 2021: 24). Savaştan kaçan Suriyeliler sığınacak bir yer aramış ve önemli bir kısmı çevre ülkelere göç etmiştir. Suriyeli göçünün ana duraklarından birisi olan Türkiye'ye Suriyelilerin göç etmelerindeki asıl sebepler ise; Türkiye'nin doğu-batı arasında gerçekleşen göç güzergâhında transit ülke olarak yer alması, Türkiye'nin uyguladığı üçüncü ülkelere yerleştirme protokolü sebebiyle Avrupa'ya yerleşme umudu olanların tercih etmesi ve Türkiye'nin sınır komşusu olması sebebiyle binlerce Suriyelinin Türkiye'de akrabalarının bulunmasıdır (Sittiddar, 2021: 47). Türkiye'nin Suriyelilere uyguladığı göç politikası Açık Kapı Uygulaması, Geçici Koruma ve Afet Yönetimi olmak üzere üç ana esas üzerine kurgulanmıştır (Kutay, 2019: 41).

Türkiye'ye yönelik Suriyeli göçü, 29 Nisan 2011 tarihinde ülkedeki şiddet ortamından kaçmak isteyen 250-300 kadar Suriyelinin Türkiye topraklarına sığınma talep etmesiyle başlamıştır (İhlamur-Öner, 2014: 43). Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre Geçici Koruma Kapsamında Türkiye'ye sığınan Suriyeliler'in sayısı 2012 yılında 14 bin kişi ile başlamış, 2017 yılında 1 milyon kişiyi geçmiş ve Haziran 2022 itibari ile yaklaşık 4 milyon kişiye kadar ulaşmıştır. Suriyeli göçmenlerin önemli bir bölümü şehirlerde yaşarken çok küçük bir bölümü Adana (Sarıçam), Kilis (Elbeyli), Kahramanmaraş (Merkez), Osmaniye (Cevdetiye) ve Hatay (Altınözü, Yayladağı, Apaydın) olmak üzere beş ile yayılmış toplam sekiz Geçici Barınma Merkezi'nde kalmaktadır (Kadıoğlu, 2020: 2199). 1923-2011 yılları arası toplamda 1,7-2 milyon arası göçmen girişinin gerçekleştiği Türkiye'ye 2011-2017 yılları arasında en az 3,6 milyonu Suriyeli olacak şekilde toplamda 4 milyondan fazla göçmenin giriş yapması Türkiye için travma yaratan bir durum olmuştur (Kutay, 2019: 41). Türkiye'ye giriş yapan göçmenlerin bir kısmı Türkiye'de

yaşayan akrabalarının yanına yerleştirilirken bir kısmı da öncelikli olarak kamplara yerleştirilmiş; fakat zamanla göç edenlerin sayısının kamp imkânlarını zorlamasıyla da Türkiye'nin çeşitli şehirlerine dağılmıştır (Uğurludoğan, 2020: 95).

İlk göç kafilesinin gelmesinden bu yana kimi kesimler Mekke'den Medine'ye ilk Müslümanların göçünü referans alan Ensar-Muhacir bakış açısı ile konuyu değerlendirse de kamuoyu göçmenler geri dönecek mi, entegrasyon mümkün mü veya göçmenler vatandaşlık alacak mı gibi konuları tartışmıştır (Sert ve Danış, 2021: 198). Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin hemen dönecekleri şeklinde beklentiye girilmiş; fakat zamanla bu beklentinin gerçekleşmemesi ve kira artışı, işsizlik ve güvenlik problemlerinin ana sebebi olarak Suriyelilerin görülmeye başlanması ile de Suriyeli göçü hem mevzuat hem de kurumsal olarak Türkiye'nin göç konusunda köklü değişiklikler yapmasına dair ihtiyacın ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Akman, 2022: 101). Bu değişikliklerin en önemlisi Türkiye'ye göçen ve mülteci statüsünden faydalanamayan Suriyeliler için Geçici Koruma Statüsü oluşturarak Suriyelilerin sağlık, eğitim ve çalışma hayatına katılma gibi temel ihtiyaçlarının koruma altına alınması olmuştur. Geçici Koruma Statüsü sınırları açık olan ülkeye kabul, menşe ülkeye geri göndermeme ve gelenlerin acil ve temel ihtiyaçlarının sağlanması olmak üzere üç ilkeye dayanmaktadır (Adalı ve Türkyılmaz, 2020: 197).

2011-2017 yılları arasında Türkiye'ye giren ve Göç İdaresi tarafından kayıtları yapılan Suriyeli göçmenlerin sayısı Tablo-9'da, Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Suriyeli Göçmen Miktarı Tablo-10'da, Geçici Koruma Kapsamında Kalan Suriyelilerin Şehirlere Göre Dağılımı Tablo-11'de ve Geçici Koruma Kapsamına Alınan Suriyeli Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı Tablo-12'de gösterilmiştir.

Tablo-9 Göç İdaresi Tarafından Kayıt Altına Alınan Suriyeli Sayısı

Kaynak: Göç İdaresi <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişme Tarihi: 12.04.2022

Tablo-10 Geçici Barınma Merkezlerinde Yaşayan Suriyeli Göçmen Miktarı

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLERİN
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI (5 İLDE 7 BARINMA MERKEZİ)**

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	16.628	16.628
HATAY (3)	Altınözü	2.435	8.242
	Yayladağı	3.310	
	Apaydın	2.497	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	9.635	9.635
KİLİS (1)	Elbeyli	8.211	8.211
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	8.157	8.157
TOPLAM		50.873	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI			3.703.718

*24.03.2022 tarihi itibarıyla

Kaynak: Göç İdaresi <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişme Tarihi: 12.04.2022

Tablo-11 Geçici Koruma Kapsamında Kalan Suriyelilerin Şehirlere Göre Dağılımı

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELERİNİN
İLLERE GÖRE DAĞILIMI**

NO	İLLER	KAYIT EDİLEN SURIYELİ	İL NÜFUS	KAYITLI SURIYELİ NÜFUSU İLE İL NÜFUSUNUN KARŞILAŞTIRILMA YÜZDESİ	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN SURIYELİ	İL NÜFUS	KAYITLI SURIYELİ NÜFUSU İLE İL NÜFUSUNUN KARŞILAŞTIRILMA YÜZDESİ
	TOPLAM	3.754.591	84.680.273	4,43%		TOPLAM	3.754.591	84.680.273	4,43%
1	ADANA	256.301	2.263.373	11,32%	42	KAHRAMANMARAŞ	96.026	1.171.298	8,20%
2	ADYAMAN	23.131	632.148	3,66%	43	KARABÜK	1.698	249.287	0,68%
3	AFYONKARAHİSAR	12.587	744.179	1,69%	44	KARAMAN	822	258.838	0,32%
4	AĞRI	1.276	524.644	0,24%	45	KARS	187	281.077	0,07%
5	AKSARAY	4.114	429.069	0,96%	46	KASTAMONU	2.741	375.592	0,73%
6	AMASYA	1.312	335.331	0,39%	47	KAYSERİ	83.331	1.434.357	5,81%
7	ANKARA	100.659	5.747.325	1,75%	48	KIRIKKALE	1.958	275.968	0,71%
8	ANTALYA	4.013	2.619.832	0,15%	49	KIRKLARELİ	1.041	366.363	0,28%
9	ARDAHAN	133	94.932	0,14%	50	KIRŞEHİR	2.013	242.944	0,83%
10	ARTVİN	68	169.543	0,04%	51	KİLİS	107.025	145.826	73,39%
11	AYDIN	8.447	1.134.031	0,74%	52	KOCAELİ	56.656	2.033.441	2,79%
12	BAKİRESİR	5.062	1.250.610	0,40%	53	KONYA	123.330	2.277.017	5,42%
13	BARTIN	458	201.711	0,23%	54	KÜTAHYA	1.989	578.640	0,34%
14	BATMAN	16.022	626.319	2,56%	55	MALATYA	31.670	808.692	3,92%
15	BAYBURT	80	85.042	0,09%	56	MANİSA	14.226	1.456.626	0,98%
16	BİLECİK	650	228.334	0,28%	57	MARDİN	91.686	862.757	10,63%
17	BİNGÖL	1.146	283.112	0,40%	58	MERSİN	242.105	1.891.145	12,80%
18	BİTLİS	1.155	352.277	0,33%	59	MUĞLA	11.670	1.021.141	1,14%
19	BOLU	4.504	320.014	1,41%	60	MUŞ	1.661	405.228	0,41%
20	BURDUR	8.927	273.716	3,26%	61	NEVŞEHİR	13.487	308.003	4,38%
21	BURSA	184.143	3.147.818	5,85%	62	NİĞDE	6.991	363.725	1,92%
22	ÇANAKKALE	5.150	557.276	0,92%	63	ORDU	1.011	760.872	0,13%
23	ÇANKIRI	816	196.515	0,42%	64	OSMANİYE	42.810	553.012	7,74%
24	ÇORUM	3.418	526.282	0,65%	65	RİZE	1.269	345.662	0,37%
25	DENİZLİ	14.054	1.051.056	1,34%	66	SAKARYA	15.699	1.060.876	1,48%
26	DİYARBAKIR	24.447	1.791.373	1,36%	67	SAMSUN	10.346	1.371.274	0,75%
27	DÜZCE	1.701	400.976	0,42%	68	SİİRT	4.790	331.980	1,44%
28	EDİRNE	1.094	412.115	0,27%	69	SİNOP	373	218.408	0,17%
29	ELAZĞ	13.228	588.088	2,25%	70	SİVAS	3.585	636.121	0,56%
30	ERZİNCAN	222	237.351	0,09%	71	ŞANLIURFA	429.356	2.143.020	20,04%
31	ERZURUM	1.178	756.893	0,16%	72	ŞİRİNAK	14.907	546.589	2,73%
32	ESKİŞEHİR	6.221	898.369	0,69%	73	TEKİRDAĞ	12.626	1.113.400	1,13%
33	GAZİANTEP	462.261	2.130.432	21,70%	74	TOKAT	1.208	602.567	0,20%
34	GİRESUN	401	450.154	0,09%	75	TRABZON	3.644	816.684	0,45%
35	GÜMÜŞHANE	241	150.119	0,16%	76	TUNCELİ	66	83.645	0,08%
36	HAKKARİ	5.102	278.218	1,83%	77	UŞAK	3.232	373.183	0,87%
37	HATAY	432.987	1.670.712	25,82%	78	VAN	2.184	1.141.015	0,19%
38	İĞDIR	81	203.159	0,04%	79	YALOVA	3.912	291.001	1,34%
39	İSPARTA	8.169	445.678	1,83%	80	YOZGAT	5.528	418.500	1,32%
40	İSTANBUL	540.186	15.840.900	3,41%	81	ZONGULDAK	732	589.684	0,12%
41	İZMİR	149.855	4.425.789	3,39%					

Kaynak: Göç İdaresi <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişme Tarihi: 12.04.2022

Tablo-12 Geçici Koruma Kapsamına Alınan Suriyeli Göçmenlerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELİLERİN
YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI**

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	2.020.389	1.734.202	3.754.591
0-4	259.953	242.653	502.606
5-9	296.171	278.491	574.662
10-14	229.424	215.783	445.207
15-18	141.340	121.875	263.215
19-24	274.124	206.822	480.946
25-29	233.233	166.574	399.807
30-34	166.992	122.801	289.793
35-39	130.159	100.167	230.326
40-44	88.275	74.694	162.969
45-49	61.050	59.486	120.536
50-54	46.105	45.127	91.232
55-59	36.343	36.579	72.922
60-64	23.520	24.518	48.038
65-69	15.412	16.635	32.047
70-74	9.378	10.350	19.728
75-79	4.506	5.484	9.990
80-84	2.445	3.296	5.741
85-89	1.164	1.694	2.858
90 ve üstü	795	1.173	1.968

*24.03.2022 tarihi itibarıyla

Kaynak: Göç İdaresi <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişme Tarihi: 12.04.2022

Tablolar üzerinden kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse; 2013-2017 arası dönemde Suriyeli göçmen sayısının ciddi bir şekilde arttığı; fakat 2017-2022 yılları arasında genellikle stabil kaldığı, 2011-2022 arasında toplam 11 yıllık süreçte 0-9 yaş arası yaklaşık bir milyon Suriyeli'nin Türkiye'de doğduğu ve orantısız olarak bakıldığında GKK kapsamındaki Suriyelilerin önemli bir kısmını oluşturduğu, Suriyeli göçmenlerin önemli bir kısmının Gaziantep, Hatay ve Kilis gibi Suriye sınırına yakın şehirlerde yerleştiği ve hatta %73 gibi bir oranla Kilis'te yaşayan Türk nüfusun önüne çıktığı görülmektedir.

Türkiye'ye gerçekleşen böylesine yoğun göç ile ilgili elbette Türk halkının ne düşündüğü de önemli olmaktadır. Buna göre KONDA'nın 2016 yılında yayınlamış olduğu Suriyeli Sığınmacılara Bakış isimli rapora göre Türk Toplumunu %60 oranında

Suriyelileri zulümden kaçan zavallılar olarak görmekte, %66 gibi bir oranla haftada en az bir defa Suriyeliler ile karşılaştığını ve %40 gibi bir oranla da Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye kabul edilmesinin ülkemizin geçmişinden ve bulunduğu coğrafyadan doğan bir sorumluluk olduğunu ifade etmektedir. Aynı çalışmada %16 gibi bir oran Suriyeliler ile Türklerin kültürel olarak benzeştiğini ve %40 gibi bir oranla da Suriyelilerin ülkelerine geri döneceğini savunmuştur (KONDA, 2016).

Türkiye'de yoğun Suriyeli Göçü'ne rağmen ülke içerisinde toplumsal kargaşa yaşanmaması ve 2015 yılında gerçekleşen Türkiye Genel Seçimleri 'ne seçmenlerin oy verme eğilimlerinde göçmenlerden kaynaklanan herhangi bir tepki yaşanmaması da uzmanların dikkatini çekmiştir (Sert ve Danış, 2021: 198). Erdoğan'a göre Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de problemsiz bir şekilde kabul görmesinin üç önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye'nin kendi içerisinde yoğun göç yaşaması sebebiyle dinamik bir toplumsal yapıya sahip olması, Türkiye ekonomisinde hatırı sayılır bir yere sahip olan kayıt dışı ekonominin Suriyelilerin iş imkanlarını arttırırken yerel vatandaşları mağdur edecek şekilde işsizlik yaratmamaları ve Suriyelilerin ülkede çatışma ve sorun yaratmaksızın yaşamalarıdır. Bununla birlikte Türkiye demografisinde önemli bir değişiklik yaratacak bir grup ile yaşamının getireceği risklerin yükseldiğini, yeni bir toplumsal kırılganlığın geliştiğini ve bu kırılganlığın ülke dışından manipülasyona oldukça açık olduğu ifade etmiştir (Erdoğan, 2020: 52). Her ne kadar Erdoğan bu problemin üstesinden gelmek için hem toplum hem devlet hem de Suriyelilerin üzerine önemli bir sorumluluk düştüğünü ifade etse de son zamanlarda tüm dünya genelinde şartların değişmesi, enflasyonun dünya ekonomilerini zorlaması, Suriye'de savaş şartlarının değişmesi ve daha huzurlu bir iklimin oluşması, Suriye'den gelen göç oranının azalmasına rağmen Türkiye'nin sadece Suriye'den değil Afganistan ve Pakistan'dan da önemli oranda düzensiz göç almaya devam etmesi ve sosyal medyada göçmenlerle ilgili olumsuz haberlerin daha fazla görünür olması gibi sebeplerden Türk toplumunda hem düzensiz göçmenlere hem de Suriyelilere yönelik tepkiler artma eğilimindedir.

4.5. Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi ve Güvenlik Yönlerinden Etkileri

Suriye'den Türkiye'ye neredeyse on yıl boyunca gerçekleşen yoğun göç ile kayıtlı ve kayıtsız olmak üzere toplamda 5 milyon Suriyelinin Türkiye'ye yerleştiği tahmin edilmektedir. Bu göçler neticesinde bazı şehirlerin demografik yapısı önemli derecede değişmiş ve her ne kadar hemen geri dönecekleri düşünülse de 10 yıl boyunca Türkiye'de bulunan Suriyeliler artık yerleşik hale geçmiştir. Kültür ve inanç noktasında Türkler ile Suriyeliler benzeşiyor olsa da iki topluluk arasında farklılıkların bulunması Suriyeli göçmenlerin Türk toplumu üzerinde çeşitli etkilerine sebep olmuştur. Bu etkileri toplumsal, ekonomik, siyasi ve güvenlik konuları olmak üzere üç ana başlık üzerinde incelenecektir.

Türkiye'ye sığınan Suriyeli göçmenler sayılarının fazlalığı ile öncelikli olarak arz talep dengesini bozarak başta ev kiralari olmak üzere birçok üründe fiyat artışlarına sebep olmuştur. Yeterli sayıda ev olmaması veya ev fiyatlarının aşırı pahalı olması Suriyelileri lavabosu veya banyosu olmayan evlerde yaşamaya zorlamıştır (Karasu, 2018: 34). ORSAM tarafından hazırlanan Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri başlıklı araştırmaya göre Suriyelilerin eve ihtiyaç duymaları ve bu sebeple yoğun ev talebinde bulunmasının ev sahipleri tarafından fırsat olarak kullanılması sebebiyle kira fiyatları yükselmiştir. Aynı şekilde temel ihtiyaç malzemelerinin de fiyat artışı yaşamasıyla özellikle Suriye sınırında yer alan Gaziantep ve Kilis gibi önemli oranda Suriyeli göçmen yaşayan illerde enflasyon oranı Türkiye ortalamasından daha fazla olmaktadır (Gündoğar ve Orhan, 2015: 17).

Suriyeliler'in etkisi sadece arz talep dengesinde değil aynı zamanda emek piyasasında da hissedilmektedir. Duruel'e göre %61 gibi yüksek bir oranda ilköğretim ve daha düşük düzeyde eğitim sahibi olan Suriyeli göçmenler yerli iş gücünün yapmak istemediği işlerde çalışmakta ve düşük vasıflı yerli işçilerin aleyhine rekabet yaratarak bu iş gurubunda ücretlerin düşmesine neden olmaktadır (Duruel, 2017: 210). Bu kapsamda 900 bin civarında Suriyeli göçmenin çoğunlukla vasıfsız işlerde ve kayıt dışı olarak çalıştığı değerlendirilmektedir (İlgazi, 2019: 94). 2016 yılında Türkiye'de işsizlik istatistiklerinin 2011 yılı ile aynı olduğunu ifade eden Duruel sığınmacıların yoğunlukta olduğu şehirlerde ise durumun farklı olduğunu ve işsizlik oranlarının yükseldiğini; fakat

bu yükselmenin Suriyelilerden ziyade sınır bölgesinde ticaret yapan şehirlerin Suriye’de gerçekleşen iç savaş sebebiyle pazar kaybetmelerinden dolayı olduğunu ifade etmektedir (Duruel, 2017: 214). Türkiye aynı zamanda göçmenler için hükümet kaynaklarına göre 50 milyar dolar, muhalefete göre ise 100 milyar dolar harcama yapmıştır (Amerikanın Sesi, 2022). 50 milyar dolarlık harcama dahi kırılgan Türk ekonomisi için bir yük olmuştur (İlgazi, 2019: 95). Kendi işyerlerini açan Suriyelilerin bu işletmeleri kaçak olarak açması ve Suriyelilerin genellikle buralardan alışveriş yapması da yerel esnafla Suriyelileri karşı karşıya getirmiştir (Gündoğar ve Orhan, 2015: 18).

Suriyeli göçünün emek piyasasına sadece olumsuz etkileri değil olumlu etkileri de olmuştur. Bu etkilerden birisi Suriyeli göçmenlerin Türk işgücü piyasasında istihdamının hem kayıtsız çalışan hem düzenli çalışmayan hem de kayıtsız kadın Türk işçilerinin istihdamını azaltarak kayıtlı ve erkek istihdamını arttırmasıdır (Duruel, 2017: 216). Bir diğer katkı ise Ortadoğu bölgesinde ticari bağlantılara sahip olan Halepli tüccarların bu bağlantıları ile ticarete Türkiye’den devam etmesi ve Türkiye’ye girdi sağlamalarıdır (Gündoğar ve Orhan, 2015: 18).

Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin kısa sürede yoğun bir şekilde ve herhangi bir kontrol olmadan şehirlere dağılması ve arada dil problemi olması, gittikleri yerlerde uyum problemi yaşamalarına sebep olmuştur. Bu tür toplumsal uyum problemleri arasında çok eşlilik, boşanma oranlarının artması, gecekondulaşma ve çarpık yapılaşma ve çocuk istismarı gibi durumlar bulunmaktadır (Gündoğar ve Orhan, 2015: 16). Elazığ’da yapılan bir araştırmada halkın %88’inin Suriyelilerle iletişim kurmadığı, vatandaşların verdikleri cevaplarda Suriyelilerin çok eşli olmasından ve 13-14 yaşlarında evlilik kurmalarından rahatsız olduğu, kalabalık halde yaşayan Suriyelileri çok gürültücü ve çevreyi kirleten temizlik eksikliği olan insanlar olarak değerlendirdiği görülmektedir (Taş ve Tekkanat, 2018: 85). Aynı çalışmada Suriyeli göçmenler ile Türk vatandaşları arasında ayırım yapıldığı ve Suriyeli göçmenlere daha fazla sosyal yardım yapıldığı, Suriyelilerin bedavadan yaşadığına dair görüşler dile getirilmiştir (Taş ve Tekkanat, 2018: 86). Benzer bir çalışma Osmaniye’de yapılmış ve bu çalışmada da Suriyeli göçmenlerin gece geç saatlere kadar dolaşma ve nargile içme gibi hareketlerinin yerel halkın yaşayış tarzıyla uyuşmadığı, yerli halkın eğitim ve sağlık sorunlarına yönelik çocukların dil uyumu olmadığı için anlaşılamayacağı ve bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması korkusu,

göçmenlerin yüksek oranda çocuk doğum oranlarına sahip olması gibi hususların sorun yarattığı tespit edilmiştir (Ala ve Ersoy, 2019: 1352).

ORSAM'ın raporuna göre özellikle sınır şehirleri olan Kilis, Şanlıurfa ve Hatay'da Suriyeli gelinler yüzünden boşanmalar artmış, Suriyeli gelinlerle evlenmek isteyenlerin aracılara ve başlık parası şeklinde ödeme yapmaları sonucu bir piyasa oluşmuş, Suriyeliler ile olan evlilikler resmi nikah yerine dini nikah olarak kısılmış ve ne yazık ki çocuk yaşı kızların evlendirilerek istismar edildiği ifade edilmiştir. Aynı çalışma Suriyelilerin kalabalık gruplar halinde evlerde yaşadığını ve bunun da gecekondulaşmayı teşvik ettiğini, Suriyelilerin her türlü yasadışı işe bulaşma potansiyeli taşıdığını, genç kadınların fuhuşa zorlanma tehdidi yaşadığını ve Suriyeli çocukların okul yerine çalışmaya zorlandığını belirtmektedir (Gündoğar ve Orhan, 2015: 16).

Suriyeli göçmenlerin bir diğer önemli etkisi de insanların güvenlik algısında yaratmış olduğu değişiklikler ve Türkiye'de karışıkları suç oranları olmuştur. Yapılan çeşitli anket çalışmalarında Türk vatandaşlarının Suriyeli göçmenleri artan suç oranları ile ilişkilendirdikleri ortaya konmuştur (Kızmaz, 2018: 397). ORSAM ise toplumda var olan bu anlayışın provoke edilerek kitlesel şiddet eylemleri yaratılmasını önemli bir güvenlik riski olarak ifade etmiştir (Gündoğar ve Orhan, 2015: 19). International Crisis Group tarafından hazırlanmış olan "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Kentsel Gerilimleri Azaltmak" (2018) isimli çalışmada ise Suriyeli göçmenlere karşı 2017 yılı itibarıyla 24 Suriyeli de dahil olmak üzere toplam 35 kişinin ölümüne yol açan 181 olayın gerçekleştiği ve bu olayların dışında adli makamlara yansımamış daha fazla olayın olduğu ifade edilmiştir. Aynı çalışma işini kaybeden yerel çalışanların işlerini çaldığına inandığı Suriyeli göçmenlere nefret beslediğini ve çalışan Suriyelilerin, erkeklerden oluşan gruplar tarafından taciz edilerek dövüldüğünü ve aileleri ile ilgili tehditler aldığını ortaya koymuştur. ORSAM ise Suriyelilerin kendi arasında kendilerini korumak için örgütlendiğini ve bu durumun küçük çapta adli olayların kitlesel tartışmalara dönüşmesine neden olarak iki toplumun giderek daha da fazla kutuplaştırdığını ortaya koymuştur (Gündoğar ve Orhan, 2015: 19).

Her ne kadar Suriyeli göçmenler ile bağı olmasa da İŞİD, PYD ve PKK gibi terör örgütlerinin Reyhanlı, Ankara ve Suruç başta olmak üzere Türkiye'de gerçekleştirmiş olduğu terör eylemleri de yerel halkın bu konuda Suriyeli göçmenlerin suçlanmasına,

göçmenler üzerinde toplum baskısının artmasına ve bu suretle iki toplum arasındaki kutuplaşmanın artmasına sebep olmuştur (Karasu, 2018: 61). ORSAM'ın araştırması, bu durumu Suriyeliler içerisinde hala Esad'a bağlı olan kişiler, IŞİD ya da PKK isimli terör örgütlerinin üyeleri olabileceği ve bu kişilerin provokasyon çıkartmak ya da Türkiye'yi cezalandırmak maksadıyla terör eylemleri düzenleyeceği inancı ile açıklamaktadır (Gündoğar ve Orhan, 2015: 19).

Yerel halkta Suriyelilerin suça karıştığına dair inancın istatistiksel verilerle zıt olduğunu savunan Karasu, asıl önemli olan noktanın çoğu Türkçe iletişim kuramayan, yeterli eğitimi alamamış, maddi olarak zayıf imkanlara sahip, şiddet içinde büyüyen ve herhangi bir işte hiçbir şekilde çalışamayan Suriyelilerin suç örgütleri için ideal birer eleman adayı olarak suç işleme potansiyeline sahip olduklarını ifade etmiştir. Karasu'ya göre Suriyeli göçmenlerin suç işleme eğilimi zamanla artmaktadır (Karasu, 2018: 64).

ORSAM'ın çalışmasına göre toplumdan dışlanmışlık hissi yaşayan ve bu sebeple kimlik bunalımı yaşayan Suriyeli göçmenlerin ikinci nesli olan gençler, zamanla pek çok suça bulaşarak yeni güvenlik riskleri doğuracaktır. Karasu bu konuda Faslı ve Türklerin çoğunlukta yaşadığı Brüksel'de bulunan Molenbeek semtinin IŞİD saflarında savaşan toplam 553 savaşçıdan 472'sinin kaynağı olarak IŞİD için önemli kaynaklardan birisi olduğunu ve bu bölgede yaşayan gençlerin önemli bir özelliği olarak uzun süre toplumdan dışlandıklarını ve aile baskısında kaldıklarını, bu sebeplerle de radikalizme kaydıklarını ifade etmiştir (Karasu, 2018: 64).

BEŞİNCİ BÖLÜM: SURİYE İÇ SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASINDA TÜRKİYE’NİN GÖÇ MEVZUATI VE KURUMLARI

Uzun yıllar boyunca doğu ile batı arasında köprü görevi gören Anadolu yarımadası stratejik konumundan kaynaklanan sebeplerle günümüze kadar çeşitli göç akınlarının güzergâhı olmuş ve bu süreçte aynı zamanda milyonlarca göçmenin de yerleştiği bir yurt olmuştur. Söz konusu topraklar üzerinde Roma ve Osmanlı gibi iki önemli imparatorluk yaşamış ve bu imparatorlukların mirası günümüzde Türkiye Cumhuriyeti tarafından sahiplenilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yükseliş zamanında Orta Asya’dan Anadolu’ya göçler devam ederken yıkılış zamanında da Balkanlar ve Kafkasya’da kaybedilen imparatorluk topraklarında ortaya çıkan ulus-devletlerin zorlamalarıyla anavatana kaçmak isteyen çeşitli toplulukların kitlesel göçleri gerçekleşmiştir. Özellikle yıkılış döneminde hem dışarıdan içeriye hem de içeriden dışarıya gerçekleşen göçler, Osmanlı Devleti’ni oldukça zorlamış ve devletin iskân politikasının kontrolden çıkmasına sebep olmuştur (Babuş, 2006: 47). Ayrıca bu göçler günümüz Türkiye’sinin hem etnik alt yapısını hem de Türkiye’nin uzun bir süre göç politikasının temelini oluşturmuştur. Bu sebeple bu göçlere dair kısa bir bilgilendirmenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Osmanlı Devleti’ne yönelik ilk göç 1853 Osmanlı-Rus Savaşı sonucu Kırım’ın kaybedilmesi ile 300-500 bin arası Kırımlının Osmanlı Devleti’ne göç etmesi ile başlamıştır (Kazgan, 2012: 314). 1878 Berlin Antlaşması neticesinde Romanya, Sırbistan ve Karadağ’ın bağımsız olmalarıyla birlikte, Balkanlardan Osmanlı Devleti’ne 1,5-2 milyon dolayında insanın kitlesel göçü gerçekleşmiştir. Bu dönemde göç edenlerin ana özelliği, etnik kökenlerinden ziyade Müslüman olmalarıdır. Bu göçler Anadolu’nun da etnik ve demografik yapısını önemli oranda değiştirmiştir (Efe, 2018: 22). Bazen sadece Müslümanlar değil, onlara destek çıkan Yahudiler de bu zorunlu göçlerden etkilenmiş, 1821 yılında Mora Tripolis katliamı sırasında ve daha sonra 1912 yılında Selanik’in Yunanlılar tarafından teslim alınması ile Yunan ordusunun saldırıları sonucunda binlerce Yahudi Türklerle beraber göç etmek zorunda kalmıştır (Efe, 2018: 22).

Bu dönemde içeriden dışarıya göçler de gerçekleşmiştir. 1826-1829 yılları arasında Ruslar ellerine geçen Karabağ ve Revan topraklarına Azerbaycan’dan 40 bin Ermeni’yi göç ettirirken, 100 binden fazla Ermeni’yi de Doğu Anadolu’dan Rus topraklarına göç ettirmiştir (İpek, 2014: 100). Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı

Devleti'nin tebaası olan bazı etnik unsurların Osmanlı Devleti'ni yıpratmak maksadıyla silah olarak kullanılması sonucunda bu gruplardan olan Ermeniler Tehcir Kanunu ile bulundukları topraklardan Osmanlı Devleti'ne daha az zarar verecekleri Musul ve Halep civarına göç ettirilmişlerdir.

Yukarıda Osmanlı Devleti'nin yıkılış zamanlarında gerçekleşen göçlere kısaca değinilmesindeki maksat Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında göç konusuna bakış açısını kısaca anlayabilmektir. 1897 yılında 12,5 milyon olan Anadolu nüfusunun 2,5 milyonu Ermeni, Yunan ve Yahudilerden oluşmaktayken günümüzde bu sayı 80 milyonda 100 bin gibi düşük bir rakama tekabül etmektedir (Kazgan, 2012: 318). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi milliyetçilik akımının getirdiği etnik çatışmalar, iki dünya savaşının getirdiği yoğun göçler ve imparatorluk bakiyesi olan topraklarda ulus devlet kurma çabası ile şekillenmiş ve göç politikaları da bu doğrultuda olmuştur. Göçmen kabul edilmek için Türk soylu ve Türk kültürüne ait olmak da Mülteci tanımına coğrafi çekince koymak da tamamen kuruluş dönemine ait psikolojiye ait fikirler olarak değerlendirilmelidir. Günümüzde Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere yönelik politikasının doğruluğu ve yanlışlığı da bu psikoloji ile yargılanmaktadır. Toplumun bir kesimi Suriyeli göçmenlerin kabul edilmesini ulus devlet değerlerine aykırı olarak görürken başka bir kesimi de İmparatorluk bakiyesi olarak Türkiye'nin uyguladığı bu politikanın gereklilik olduğunu öne sürmektedir. Türkiye'nin kuruluş döneminde göç mevzuatı ulus devlet temelinde şekillenirken zamanla bu mevzuat yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu dönemde Kosova ve Bosna'da çatışmalar yaşanmış ve bu ülkelerdeki Müslümanlar Türkiye'ye göç etme ihtiyacı hissetmiştir. Aynı şekilde İran Devrimi ve Körfez Savaşı zamanında da Ortadoğu'dan Türkiye'ye göçler olmuştur. Bu dönemde göç hareketliliğinin artması, Türkiye'nin mevcut mevzuatının yetersiz kalması, Türkiye'nin 2005 tarihinde IOM'a üye olması ve AB üyelik sürecinin yaşanması göç mevzuatının da güncellenmesi ihtiyacı doğurmuştur (Aktaş, 2021: 71). Bu kapsamda Türkiye'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte göç ile ilgili ulusal mevzuatı aşağıdaki bölümde incelenmiştir.

5.1. Suriye İç Savaşı Öncesi Türkiye'nin Göç Mevzuatı

Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da devam eden kitlesel göçler neticesinde bu göç hareketlerinin kontrol edilip düzgün bir şekilde yönetilmesi için önce 1926 yılında İskân Kanunu çıkarılmış ve bu kanunun yetersiz kalmasıyla 1934 yılında daha güncel bir çalışma ile yeni bir İskân Kanunu çıkarılmıştır. İskân Kanunu'nu kronolojik olarak aşağıdaki-düzenlemeler takip etmiştir:

- 11.08.1941 tarih ve 41/4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun. Bu kanunla dönemin siyasi şartları içerisinde Türkiye'ye iltica etmek isteyen yabancı ordu mensuplarının iâşesi, iskanı ve tedavisi gibi konular ele alınmıştır.
- 1998 tarihli ve 98/4360 sayılı Kanunla yapılan değişiklikleri içeren 15.07.1950 tarih ve 50/5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun. Pasaport Kanunu ile Türkiye'ye girme hakkı elde eden yabancıların haklarını düzenlemiştir.
- 15.07.1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu. Ülkeye giriş çıkışların nasıl olacağını düzenlemiştir.
- 12.02.1981 tarih ve 2383 sayılı, 12.06.1995 tarih ve 22311 sayılı ve 04.06.2003 tarih ve 4866 sayılı Kanunlarla getirilen değişiklikleri de içeren 11.02.1964 tarih ve 64/403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu.
- 30.11.1994 tarih ve 94/6169 sayılı Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. Türkiye'nin karşılaştığı topluca sığınma başvurularının kontrolü maksadıyla hazırlanmıştır.
- 07.11.1995 tarih ve 7473 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Yönetmelik
- 27.02.2003 tarih ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
- 2922 sayılı Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilere İlişkin Kanun

- 26.09.2006 tarih ve 26301 sayılı 5543-İskân Kanunu. İskân kanunun güncellenmiş halidir.

Bu bölümde bu kanunların belli başlıları incelenecektir.

5.1.1. 34/2510 sayılı İskân Kanunu

Cumhuriyetin ilk yıllarında Mübadele ve diğer çeşitli sebeplerle yoğun bir şekilde Türkiye'ye yönelik göçlerin olması ve bu göçlerin uygun bir şekilde yönetilebilmesi maksadıyla dönemin göç politikasını belirleyecek bir iskân kanununa ihtiyaç duyulmuştur (Yıldız, 2019: 240). Toplamda 9 fasıl ve 52 maddeden oluşan ve 21 Haziran 1934 tarihinde 2733 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 2510 sayılı İskân Kanunu ilk iskân kanunumuz olarak kabul edilmektedir (Özkan, 2018: 436). Kanunun ilk iki maddesi iskana yönelik arazileri tanımlamakta ve buna göre 2 numaralı mntıkalar ile “*Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir*” tanımı yapılarak göçmenlerin yerleştirileceği araziler ifade edilmektedir. Üçüncü maddede muhacir tanımlamasına gidilmiş ve dördüncü madde ile “*Türk kültürüne bağlı olmayanlar, Anarşistler, Casuslar, Göçebe çingeneler ve Memleket dışına çıkarılmış olanlar*”ın muhacir olarak kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. Yedinci madde Türk ırkından olup yardım istemeyenlerin istedikleri yere yerleşebileceğini, yardım isteyenlerin ise hükümetin gösterdiği mecburi yerlere yerleştirileceğini, Türk ırkından olmayanların ise her ne şartta olursa olsun hükümetin gösterdiği yerde mecburi iskân edileceğini ve bu yerlerden ayrıldıklarına geri döndürüleceklerini, tekrarı halinde ise vatandaşlıktan çıkarılacaklarını belirtmektedir. Onuncu madde ile aşiretlere ait bir şahsiyetin tanınmayacağı, aşiretlere ait toprakların devlete ait oldukları ve bu topraklara muhacirlerin, mültecilerin ve az topraklı çiftçilerin yerleştirileceği ifade edilmiştir. Bu madde ile aynı zamanda Türk kültürüne bağlı olmayan aşiretlerin ülke içerisinde göç ettirileceği belirtilmiştir. 12-42 maddeleri arasında iskân politikasının nasıl olacağı ayrıntıları ile ifade edilmiştir (2510 Sayılı İskân Kanunu, md 12-42). Ayrıca kanunda, “Türkiye’de yerleşmek maksadıyla dışarıdan gelmek isteyen Türk soyundan fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı kimseler” denilerek *muhacir* tanımlaması yapılmış ve sadece bu kişilere göç etme, iskân edilme ve vatandaşlığa alınma hakkı tanınmıştır (Alan, 2016: 63).

İskân Kanunu ayrıntılı olarak incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde ortaya çıkan milliyetçi ve ayrılıkçı fikirlerden etkilenen ve İmparatorluk'un yıkılışını izleyen cumhuriyet kurucularının ümmet fikrinden uzaklaşarak özellikle kendi döneminde Anadolu'da homojen bir nüfus yapısı oluşturmak maksadıyla Türk kökenleri ve kültürü üzerine yoğunlaştığı ve göçmen kabulünü bu politika üzerine inşa ettiği görülmektedir (Yıldız, 2019: 244).

5.1.2. Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

34 maddeden oluşan 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun 24 Temmuz 1950 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanarak kabul edilmiştir. Bu kanunla yabancıların Türkiye'de seyahat şartları ve ikamet izni alıp ülkede kalma şartları düzenlenmiştir. Söz konusu kanunun yedinci maddesinde:

“a) Sırf iş tutmak için gelecek sanat ve meslek erbabı olup da tutacağı iş, kanunlar gereğince Türk vatandaşlarına hasredilmiş bulunan;

b) Türk kanun veya örf ve adetleriyle yahut siyasi icabatla telif edilemeyecek durumda olan veya faaliyette bulunan;

c) Türkiye'de kalmak istediği müddet zarfında yaşamak için maddi imkanları meşru bir şekilde temin edemeyeceği sabit olan;

d) Türkiye'ye girmesi memnu olup da her nasılsa girmiş bulunan;

e) Türkiye'de oturduğu müddetçe huzur ve asayiş ihlal eden;

Yabancılar ikamet tezkeresi verilmez.” ifadesiyle hangi şartlarda ikamet verilmeyeceği belirtilmiştir. On yedinci madde ile siyasi sığınmacıların İçişleri Bakanlığı'nca gösterilen yerlerde ikamet edeceği ve on dokuzuncu madde ile memlekette kalması toplumsal güvenliğe ve politik gerekliliklere aykırı sayılan yabancıların İçişleri Bakanlığı'nca verilecek bir süre zarfında Türkiye'den çıkmağa davet edileceği ve bu süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeyenlerin sınır dışı edilecekleri hükme bağlanmıştır. Madde 21'de ise *“Tabiiyetsiz veya Türk kültürüne bağlı olmayan yabancı göçebelerin sınır dışı edilmelerine İçişleri Bakanlığı yetkilidir.”* ifadesi ile yine Türk Kültürü üzerinden sınıflandırmaya gidilmiştir (5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, md. 21).

5.1.3. 5682 sayılı Pasaport Kanunu

15 Temmuz 1950 tarihinde kabul edilen ve 41 maddeden oluşan Pasaport Kanunu 2022 yılına kadar geçen süreçte özellikle 2011 yılı sonrası önemli oranda değişikliklere uğramıştır. Bu kanun ile pasaport çeşitleri ve bu pasaportların hangi şartlarda elde edilebileceği ayrıntıları ile ifade edilmiştir. Bu kanun genel olarak Türk vatandaşlarını ilgilendirmekle beraber kanunda yabancıları ilgilendiren hususlardan madde 2’de “*Türk vatandaşları ile yabancılar Türkiye’ye girebilmek ve Türkiye’den çıkabilmek için yolcu giriş - çıkış kapılarındaki polis makamlarına usulüne uygun ve muteber pasaport veya pasaport yerine geçerli bir vesika ibraz etmeye mecburdurlar.*” ifadesi ile yabancıların ülkeye giriş şartı tanımlanmış ve madde 18’e göre “*Tabiiyetsiz bulunan veya tabiiyet durumlarının muntazam bulunmaması hasebiyle ikamet ve seyahatleri bakımından fiilen tabiiyetsizlere tatbik edilen muamelelere tabi tutulmasında İçişleri Bakanlığınca zaruret görülen kimselere icabında mezkûr Bakanlığın alacağı kararla "yabancılar mahsus" damgasını taşıyan ve Türk vatandaşlığını iktisap bakımından her hangi bir manayı veya hamili lehine her hangi bir hak iktisabını tazammun etmiyen bir pasaport verilir*” denilerek yabancılar verilecek pasaport çeşidi tanımlanmıştır (5682 sayılı Pasaport Kanunu, md 18).

5.1.4. 64/403 sayılı ve 5901 Türk Vatandaşlık Kanunu

Türk vatandaşlığının nasıl kazanılıp kaybedileceğine dair işlemlerin yürütülmesine ilişkin yöntemleri belirlemek maksadıyla hazırlanan 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu 29 Mayıs 2009 tarihinde tekrar güncellenerek 5901 sayılı kanun olarak Resmî Gazete’de yayınlanmıştır. Kanundaki 5-25’nci maddeler Türk Vatandaşlığının kazanıldığı halleri tanımlamaktadır. Yabancıları ilgilendiren konular incelendiğinde sekizinci madde “(1) *Türkiye’de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşdır. (2) Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır.*” ifadesi ile yabancı ana babanın Türkiye’de doğan çocuklarının herhangi bir ülkenin vatandaşı olarak kabul edilmediği durumlarda Türk vatandaşlığı kazanacağını belirtmektedir. Sonradan Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancıların ise on birinci maddede ifade edildiği haliyle:

“a) Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,

b) Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye’de kesintisiz beş yıl ikamet etmek,

c) Türkiye’de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek,

ç) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak,

d) İyi ahlak sahibi olmak, e) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,

f) Türkiye’de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak,

g) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak,” şartlarını sağlayanların vatandaşlık için başvurabileceği hükmüne bağlanmıştır.

On ikinci maddede ise istisnai haller olarak:

“a) Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler.

b) (Ek: 28/7/2016-6735/27 md.) 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31 inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu. (1)

c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler.

d) Göçmen olarak kabul edilen kişiler.” olarak ifade edilen yabancıların istisnai hal sayılarak vatandaşlık alabileceği belirtilmiştir.

On dokuzuncu maddede ise:

“(1) Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılardan başvuru için gerekli şartları taşıyanların adına vatandaşlık dosyası düzenlenir ve karar verilmek üzere Bakanlığa gönderilir. Bakanlıkça yapılacak inceleme

ve araştırma sonucunda durumu uygun bulunanlar Bakanlık kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilirler, uygun görülmeyenlerin talepleri ise Bakanlıkça reddedilir.

(2) 12 nci madde uyarınca Türk vatandaşlığını kazanma işlemleri Bakanlıkça yürütülür.” ifadesi ile vatandaşlık işlemlerinin nasıl yürütüleceği ifade edilmiştir (5901 Türk Vatandaşlık Kanunu, md19).

5.1.5. İltica Yönetmeliği

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 31 Ocak 1967 tarihli protokolün Türkiye Cumhuriyeti tarafından nasıl uygulanacağını belirlemek maksadıyla hazırlanan İltica Yönetmeliği 30 Kasım 1994 tarihinde yayınlanmış ve 16 Ocak 2006 tarihinde güncellenmiştir. Toplamda 32 maddeden oluşan yönetmelik, yasal ve yasal olmayan yollarla Türkiye’ye giriş yaparak mülteci olarak kalmak isteyen veya başka bir ülkeye mülteci olarak yerleşmek isteyen yabancılara karşı nasıl tedbir alınacağını, karar makamlarını, başvuru usullerini ve yabancılardan uyması gereken kuralları açıklamaktadır. Yönetmeliğin üçüncü maddesinde:

“Mülteci; Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Sığınmacı: ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı,

Muharip Yabancı Ordu Mensubu: Ülkeye kabul edilen veya ülkede ele geçirilen, mensubu bulunduğu silahlı kuvvetlerin bir üçüncü ülke ile savaş veya silahlı çatışma halinde bulunduğu asker kişiyi,

Münferit Yabancı: Tek bir kişi veya anne, baba ve reşit olmayan çocuklardan oluşan bir aile,” şeklinde tanımlamalara yer verilmiştir.

Dördüncü maddede başvuru makamı olarak valilikler belirlenmiş ve beşinci maddede başvurulara karşı valiliklerin sorumlulukları anlatılmıştır.

Sekizinci madde toplu bir şekilde sığınma amacıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına gelen yabancılara nasıl davranılacağını açıklamaktadır. Buna göre uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak ülkeye yönelik kitlesel göçlerin, sığınmacıların sınıri geçmelerinin önlenerek arazinin el verdiği şekilde sınır hattında durdurulması esas alınmıştır. Ayrıca gelenlerin tesis edilecek toplanma merkezlerinde toplanması planlanmıştır.

Yönetmeliğin yirmi beşinci maddesinde:

“Türkiye Kızılay Derneği;

a) Kendi mevzuatına, uluslararası Kızılay, Kızılhaç anlaşma ilke ve kurallarına, mevzuat, uluslararası anlaşmalar ve yapılan protokol esasları çerçevesinde mevcut imkân ve kabiliyetlerini kullanmak,

b) Dışişleri Bakanlığı'nın olumlu görüşü üzerine Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Dernekleri Federasyonu ile diğer kuruluşlardan aynı ve nakdi yardım talep etmek ve sağlanan yardımın dağıtımını yapmak,

c) Sağlık Bakanlığı ile iş birliği yaparak sağlık hizmetleri desteği sağlamak,

d) Kampların kurulması sırasında gerek görülürse destek sağlamak, ile görevlidir.” ifadesi ile Türk Kızılayı'na sorumluluk verilmiştir (İltica Yönetmeliği, md 25).

5.1.6. 5543 Numaralı İskân Kanunu

1934 yılında kabul edilen İskân Kanunu'nun yetersiz gelmesi ile yurt dışından çeşitli sebeplerle yaşadıkları yerleri değiştirmek zorunda kalanların ülke içerisinde yerleştirilme usullerine dair alınması gereken tedbirlerin nasıl uygulanacağını açıklamak maksadıyla 2006 yılında 5543 sayılı İskân Kanunu kabul edilmiştir.

Kanunun üçüncü maddesinde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Göçmen tanımı bu kanunda da aynı şekilde yer almakla beraber 1934 yılındaki kanundan farklı olarak bu kanunda daha geniş tanımlamalar yapılmıştır. Buna göre:

“a) Tarımsal iskân: Bir aileye projesinde öngörülen miktarda tarım arazisi, işletme binası, konut, irat hayvanı, araç, gereç, tezgah ve kredilerden bir veya birkaçının verilmesiyle yapılan iskândır.

b) Tarım dışı iskân: Bir aileye projesinde öngörülen miktarda arsa, konut, araç, gereç, tezgâh ve kredilerden bir veya birkaçının verilmesiyle yapılan iskândır.

c) Fiziksel yerleşim: Bir aileye, yerleşim yerinin elverişsizliği nedeniyle köylerin nakledilmesi veya dağınık yerleşim birimleri ve afet sonucu parçalanmış köylerin toplulaştırılması amacıyla veya köy gelişme alanından ihtiyaçlılara yapılacak arsa satışından sonra Bakanlıkça belirlenecek kredi miktarı üzerinden verilecek kredi desteğiyle yapılan iskândır.

ç) Göçebe: Yerleşik tarımsal faaliyetler dışında kalmış, sabit ve daimi bir konuta bağlı olmadan geçimlerini göçer hayvancılıkla sağlayan, tabiat ve iklim şartlarına göre yurt içinde yaylak ve kışlaklar arasında göçen, bu hayat tarzını kadimden beri sürdüren, aralarında hısımlık ilişkileri bulunan ve hayvancılık faaliyetlerini bir grup halinde yürüten Türk vatandaşlarıdır.

d) Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.

e) Serbest göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskân edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir.

f) İskânlı göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlardır.

g) Münferit göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir.

ğ) *Toplu göçmen : Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir.*” tanımlamaları yapılmıştır. Dördüncü maddede ise “*Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye’ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.*” hükmü bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Türk kökeni üzerinden tanımlamalar bu kanunda da devam etmektedir. Diğer maddelerde ise iskân yardımları, zorunlu olarak yerinden edilenlerin iskânı ve muafiyetler üzerinde durulmuştur (5543 Numaralı İskân Kanunu, md 3).

5.2. Türkiye’nin Suriye İç Savaşı Sonrasında Güncellenen Göç Mevzuatı

2011 sonrasında Türkiye’nin hem mevzuatını AB ile uyumlu hale getirme çabası hem de bu dönemden itibaren Türkiye’ye yönelen yoğun Suriyeli göçü, Türkiye’nin göç ve iltica konusunda yeni düzenlemeler yapması ihtiyacını doğurmuştur. Bu dönemde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Geçici Koruma Yönetmeliği düzenlenerek kabul edilmiştir.

5.2.1. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

YUKK 2013 yılında Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Göç İdaresi tarafından yayınlanan Türkiye ve Göç isimli kitapçıkta 1951 Cenevre Sözleşmesi öncesinde yayınlanan kanunların yetersiz kalması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Türkiye’ye yönelik insan hakları ihlali yönünden mahkûmiyet kararlarının artması ve AB uyum sürecinde ulusal mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi gibi sebeplerden dolayı YUKK’un hazırlanmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir (Göç İdaresi, 2018: 13). Özçürümez ve Şenses ilave olarak 1998-2009 yılları arasında AB İlerleme Raporları’nda Türkiye’nin insan kaçakçılığını önleme konusunda ihtiyaç duyulan minimum standartları karşılamamak ve gerekli mevzuatı kabul etmemekle suçlandığını ve Türkiye’nin hem geçiş hem de hedef ülke olarak tanımlandığını belirtmiştir (Özçürümez ve Şenses, 2011: 240). Ayrıca Türkiye’nin, 2009 yılında USCRI tarafından yayınlanan Dünya Sığınmacı Raporunda (USCRI, 2009) sığınmacılara sağlanması gereken asgari yaşam standartlarını sağlama açısından en kötü ülkelerden birisi olmasının da etkisinin olduğu değerlendirilmektedir (Kartal ve Başçı, 2014: 287).

Göçü yönetebilecek kurumsal bir yapının oluşturulması hedefinde temel ve oldukça kapsamlı bir düzenleme olan YUKK toplamda 126 maddeden oluşmaktadır. Kanunun üçüncü maddesi çeşitli tanımları açıklarken uluslararası korumayı mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü şeklinde üçe ayırarak tanımlamıştır. Dördüncü madde ise *“Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.”* ifadesi ile geri göndermeme ilkesinin kabul edildiğini göstermektedir. Madde 5-18 arasını kapsayan Birinci Kısım Türkiye’ye giriş ve vizeleri açıklamakta, madde 19-49 arasını kapsayan İkinci Kısım ikamet izinlerini kapsamakta, madde 50-51 vatansız kişileri tanımlamakta ve madde 52-60 arasındaki Dördüncü Bölüm de sınır dışı etme şartlarını açıklamaktadır. Bu maddelerden Madde-55’te yer alan sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanların sınır dışı edilmemesine yönelik hükmün önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte “ciddi emare” ifadesinin ne ile ölçüleceği net değildir. Üçüncü Kısım 61-95 maddelerini kapsamakta ve Uluslararası Korumayı tanımlamaktadır. Bu kısımda uluslararası koruma çeşitlerinin açıklamaları ve şartları açıklanmıştır. Suriyeli göçmenlerin faydalandığı Geçici Koruma Statüsü Madde-91’de

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.” ifadesi ile açıklanmıştır.

Göç İdaresi’nin kuruluşu ve teşkilatına yönelik hükümler 103-120 maddelerini kapsasa da 2018 yılında çıkarılan KHK ile bu maddeler değişikliğe uğramıştır (6458 sayılı YUKK, md 4-91).

5.2.2. Geçici Koruma Yönetmeliği

Toplamda 61 maddeden oluşan Geçici Koruma Yönetmeliği Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen yoğun göçler neticesinde Suriyeli göçmenlerin ihtiyaç duyduğu kanuni düzenlemelerin yapılması maksadıyla ortaya konmuştur. Bu yönetmelikle uluslararası korumadan faydalanamayan Suriyeli göçmenler örneğindeki gibi yabancılara geçici koruma statüsü getirilmiştir. Madde-11’de Cumhurbaşkanı’nın geçici koruma kararını sonlandırıp bu statüden faydalananları ülkelerine gönderebileceği veya kanun kapsamında belirlenecek şartlarda ülkede kalabileceği ifade edilmiştir. Madde-12 ise “

(1) Geçici korunanların;

- a) Kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması,*
- b) Üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanması,*
- c) Üçüncü bir ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabul edilmesi ya da üçüncü bir ülkeye çıkış yapması,*
- ç) Ölmesi,*
- d) Kanunda yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanması,*
- e) Türk vatandaşlığını kazanması, hallerinde geçici koruma bireysel olarak sona erer.*

(2) 8 inci maddenin birinci fıkrası kapsamında yer alanların geçici korumanın kapsamı dışında tutulması gerektiğinin sonradan anlaşılması halinde geçici koruma, Genel Müdürlük veya valilikler tarafından iptal edilir.

(3) (Ek: RG-25/12/2019-30989-CK-1851/7 md.) Mazeretsiz olarak bildirim yükümlülüğünü üç defa üst üste yerine getirmeyenlerin geçici korumaları Valilik tarafından iptal edilir. Bu maddenin uygulanmasında 13’üncü madde hükümleri uygulanır” ifadesi ile geçici korumanın nasıl sona erdiğini hükme bağlamıştır. Bu şartlar altında her ne sebeple olursa olsun Türkiye’den ayrılan Suriyelilerin geçici koruma statülerinin sona ermesi gerekmektedir. Geçici koruma statüsü sona eren fakat tekrar bu statüden faydalanmak isteyenlerin ise Göç İdaresi tarafından değerlendirileceği ifade

edilmiştir. Madde 26 ile geçici korumadan faydalananların sağlık hizmetlerinden faydalanma, eğitim imkanlarına erişim, iş piyasasına katılım, sosyal hizmetler ve yardımlardan faydalanma ile tercümanlık benzeri hizmetlere erişim hakları kanunla korunmuştur (Geçici Koruma Yönetmeliği, md 12,13,26)

5.3. Türkiye’de Göç Yönetiminin Aktörleri ve Kurumsallaşma Süreci

Avrupa ile Asya arasında köprü vazifesi gören Türkiye aynı zamanda fakirlik ve çatışma içerisindeki bölgeler ile zengin ve refah içerisinde yaşayan ülkeler arasında da bir tampon bölge olarak yer almıştır. Türkiye’ye yönelik göçler ilk kuruluşundan günümüze kadar çeşitlilik göstermiş ve bu çeşitliliğe bağlı olarak da Türkiye tarafından hem mevzuat hem de göç ile ilgili kurumların vazifeleri daima güncel tutulmaya çalışılmıştır. Mübadele ile gelenlere Kızılay yardım etmiş ve uzun süre bu vazifesini sürdürmüş, zamanla bu vazifesini AFAD devralmış ve Suriyeliler ile birlikte göçün kontrolünün zorlaşması ve AB ile uyum çalışmaları kapsamında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü göç ile ilgili nihai kuruluş olmuştur. Bu bölümde bu kurumların Türkiye’nin göç sürecine vermiş olduğu katkılar ve yapıları incelenecektir.

5.3.1. Suriye Krizi Öncesi Göç Konusunda Yetkili Kurumlar

Suriye’de yaşanan çatışmalar öncesinde Türkiye böyle yoğun bir göç kriziyle karşılaşmadığı için göç yönetimini de klasik afet yönetimi mantığıyla yönetmek üzere bir politika kurgulamıştır. Bu kapsamda Suriyelilerin Türkiye’ye ilk girdiklerinde AFAD tarafından göçmenlerin ihtiyaçları giderilmeye çalışılmış fakat zamanla AFAD’ın çabaları yetersiz kalmıştır. Bu bölümde Suriye Krizi öncesi Türkiye’nin göç yönetiminde söz sahibi olan AFAD hakkında bilgi verilecektir.

Sık sık depremlerin ve heyelanların gerçekleştiği bir coğrafyada yer alan Türkiye, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi’nde yaşadığı kayıplar neticesinde alınan tedbirlerin yetersiz olduğunu anlamış ve afet yönetimini geliştirmek amacıyla daha önce İçişleri Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı bünyesinde yer alan Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık’a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü şeklinde olan birden fazla paydaşın yer aldığı yönetimi iptal ederek 2009 yılında 5902 sayılı kanunla kurulan

Başbakanlık’a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) olarak yeniden düzenlemiştir.

2014 yılında yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeliler geçici koruma statüsü altına alınmış ve bu statü kapsamındaki insanların ihtiyaç duyduğu tüm hizmetlerin koordinasyonu AFAD’a verilmiştir. Bununla birlikte 2018 yılında yapılan düzenlemeler ile AFAD’ın sorumluluğu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir (AFAD, 2017: 11). Bu dönemde Suriyeli göçmenler konusunda koordinatör olarak faaliyet yürüten AFAD Geçici Barınma Merkezlerinde 264 bin Suriyeli’ye barınma imkânı sağlamıştır (AFAD, 2016: 14). Barınma Merkezlerinde 617 sağlık personeli ile 151 bin doğum ve 336 bin ameliyat gerçekleştirilmiş ve 1.211 derslikte 2.847 öğretmen ile 75 bin yetişkine toplamda 298 yetişkin kursu verilmiş aynı zamanda 78 bin öğrenciye de ders verilmiştir (AFAD, 2016: 44).

AFAD Suriyeli göçmenlerin ülkeye ilk girişinde Kızılay ile birlikte ana aktör olmuş, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması ile vazifelerini bu kuruma devretmiştir.

5.3.2. Suriye Krizi Sonrası Göç Konusunda Yetkili Kurumlar

AFAD’ın her türlü gayretine rağmen tek sorumluluğunun göç olmaması, gelen göçmen sayısının yönetilemeyecek hale gelmesi ve AB’ye uyum kapsamında ulusal mevzuatın güncellenmesi ile Türkiye’de göçü yönetmek üzere yeni bir kurum ortaya çıkmıştır. Bu bölümde yeni kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile göç konusunda her daim paydaş olan Kızılay hakkında bilgi verilecektir.

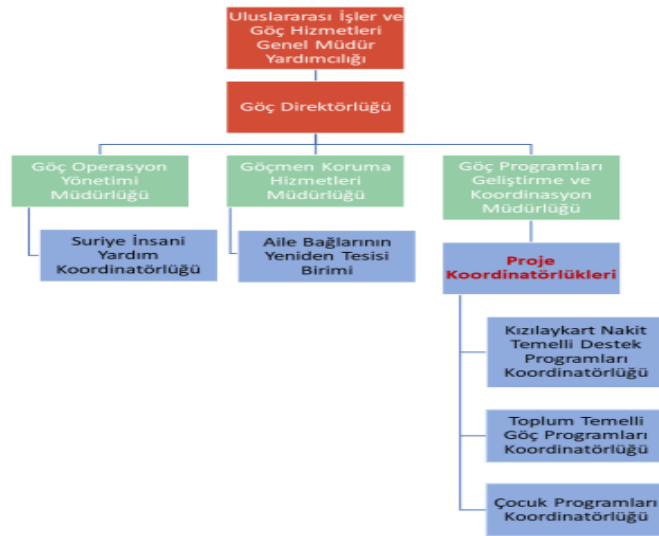
5.3.2.1. Türk Kızılayı

11 Haziran 1868 tarihinde Dr. Marko Paşa, Dr. Abdullah Bey, Kırmırlı Aziz Bey ve Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa’nın çabalarıyla savaş esnasında yaralanan askerlere yardım edilmesi maksadıyla "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulan Kızılay sırasıyla önce 1877’de "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti", daha sonra 1923’de "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti", 1935’te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve son olarak 1947’de "Türkiye Kızılay Derneği" adını almıştır. Kurulduğu günden günümüze kadar savaşlarda binlerce asker ve masum insanın tedavilerine yardımcı olmuş ve bu hizmetleri sağlarken kimseyi dini, dili veya ırkı ile yargılamadan insancıl çalışmalar

içerisinde olmuştur (Türk Kızılayı, 2022). Türk Kızılayı'nın Mübadele'de hem Yunanistan hem de Türkiye'de göçmenlerin sağlık, iâşe ve barınmaları ile başlayan göç yardımları günümüzde Suriyeli göçmenler ile devam etmektedir (Erdal, 2006: 213).

2014 yılında kurulan ve Türk Kızılayı'nın organik kuruluşu içerisinde yer alan Göç Hizmetleri Direktörlüğü'nce gönüllü geri dönüş, sağlık, sosyal yardım ve sınır ötesi yardım gibi göçmenlerin ihtiyaç duyduğu faaliyetler yürütölmektedir (Türk Kızılayı, 2022). Stratejisini, kitlesel göçler sonucunda mağdur duruma düşen insanlara insani hizmetlerde bulunmak, sığınmacı akışının yüksek olduğu ölkelerde yaşayan sığınmacıların koşullarını daha iyi hale getirmek, Türkiye'de yaşayan sığınmacıların yaşam koşullarını iyileştirmek, ihtiyaç halinde geri dönüşlerini kolaylaştırmak ve desteklemek maksadıyla ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla iş birliğı içerisinde olmak şeklinde tanımlayan Göç Hizmetleri Direktörlüğünün organizasyon şeması Şekil-6'da göröldüğü şekildedir (Göç Direktörlüğü, 2022: 2).

Şekil-6 Göç Direktörlüğü Organizasyon Şeması

Kaynak: Göç Direktörlüğü,2022

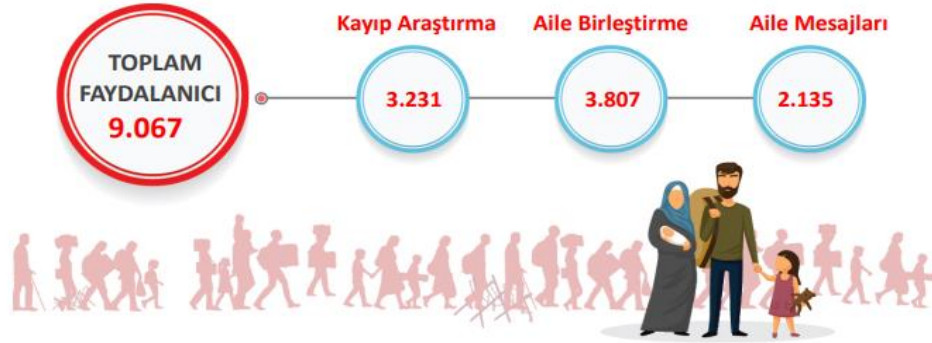
Gönüllü geri dönüş işlemlerini koordine eden Türk Kızılayı şubeleri aracılığıyla toplamda 15.624 geri dönüş formunu teslim alırken 9.607 kişiye de aile bağlarının yeniden tesisi kapsamında yardımcı olmuştur. Gönüllü geri dönüş başvuruları ve aile bağlarının yeniden tesisi kapsamında gerçekleştirilen işlemler Tablo-13 ve Şekil-7'de sunulmuştur (Göç Direktörlüğü, 2022: 6-7).

Tablo-13 Gönüllü Geri Dönüş Başvuru Sayıları

ŞUBE BAŞKANLIKLARI	SAYILAR
ADANA ŞUBE BAŞKANLIĞI	621
AFYON ŞUBE BAŞKANLIĞI	106
AMASYA ŞUBE BAŞKANLIĞI	11
ANKARA ŞUBE BAŞKANLIĞI	81
ANTALYA ŞUBE BAŞKANLIĞI	28
ARTVİN ŞUBE BAŞKANLIĞI	4
BURSA ŞUBE BAŞKANLIĞI	1409
ÇANAKKALE ŞUBE BAŞKANLIĞI	86
ÇANKIRI ŞUBE BAŞKANLIĞI	98
ÇORUM ŞUBE BAŞKANLIĞI	154
HATAY GÜVEÇÇİ EKİP BAŞKANLIĞI	28
HATAY YAYLADAĞI EKİP BAŞKANLIĞI	129
HATAY ANTAKYA ŞUBE	1640
İZMİR ŞUBE BAŞKANLIĞI	524
EGE (İZMİR) AFET YÖNETİMİ MÜDÜRLÜĞÜ	11
KOCAELİ ŞUBE BAŞKANLIĞI	34
(KOCAELİ) ÇAYIROVA ŞUBE BAŞKANLIĞI	5
KAHRAMANMARAŞ EKİP BAŞKANLIĞI	125
KIRKLARELİ ŞUBE BAŞKANLIĞI	173
KONYA ŞUBE BAŞKANLIĞI	59
KÜTAHYA ŞUBE BAŞKANLIĞI	66
MANİSA ŞUBE BAŞKANLIĞI	165
MARDİN(KIZILTEPE) ŞUBE BAŞKANLIĞI	1
MERSİN ŞUBE BAŞKANLIĞI	9122
MUĞLA ŞUBE BAŞKANLIĞI	147
NEVŞEHİR ŞUBE BAŞKANLIĞI	189
NİĞDE ŞUBE BAŞKANLIĞI	5
OSMANİYE ŞUBE BAŞKANLIĞI	30
RİZE ŞUBE BAŞKANLIĞI	59
SİİRT ŞUBE BAŞKANLIĞI	210
TOKAT ŞUBE BAŞKANLIĞI	36
VAN ŞUBE BAŞKANLIĞI	109
YOZGAT ŞUBE BAŞKANLIĞI	135
YALOVA ŞUBE BAŞKANLIĞI	21
ŞANLIURFA EKİP BAŞKANLIĞI	3
	15624

Kaynak: Göç Direktörlüğü,2022

Şekil-7 Aile Birleşim İşlemleri

Kaynak: Göç Direktörlüğü,2022

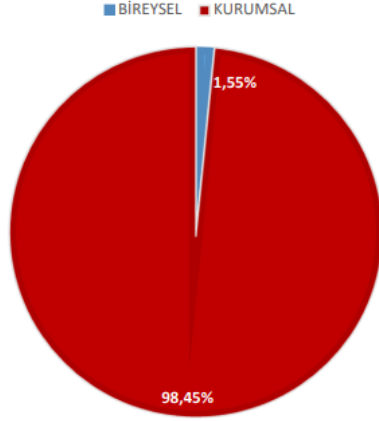
Göç Direktörlüğü Suriye İnsani Yardım Koordinatörlüğü 2021 yılının ağustos ayından itibaren sınırdaki 14 noktada toplam 4.016.947.994,87 değerinde yardım faaliyetinde bulunmuştur. Bu yardımların neredeyse yarıya yakını gıda yardımıdır. Gıda kadar önemli yer tutan diğer yardım kalemi de özellikle giyim malzemelerinin yer tuttuğu battaniye, yatak ve enerji malzemeleridir. Son önemli harcama kalemi de ilaç ve tıbbi yardım malzemelerinin yer tuttuğu sağlık giderleri olmuştur. Bununla birlikte elde edilen yardım gelirlerinin yarısından fazlası yerli ve yabancı STK vasıtasıyla elde edilmiş, bir diğer önemli kısmı da yerli kurumsal bağışçılardan alınmıştır (Göç Direktörlüğü, 2022: 14). Dağıtılan yardım malzemeleri ve miktarları Tablo-14'te, elde edilen gelirlerin sağlandığı kaynakların dağılımı ise Tablo-15'te sunulmuştur.

Tablo-14 Yardım Dağılımı

SEKTÖR / ALT SEKTÖR	TOPLAM MİKTAR	TOPLAM FİYAT(TL)
BARINMA	129.648	₺135.064.160,35
BARINMA DİĞER	16.981	₺15.561.776,88
ÇADIR	112.667	₺119.502.383,47
EĞİTİM	3.819.081	₺25.582.306,85
EĞİTİM MALZEMESİ	3.819.081	₺25.582.306,85
GIDA	859.248.067	₺1.653.328.185,58
EKMEK	143.094.517	₺44.682.147,11
GIDA DİĞER	146.273.980	₺346.256.058,82
GIDA KOLİSİ	8.201.451	₺520.228.620,40
KUMANYA	29.443.485	₺60.178.953,70
SU	39.440.175	₺14.687.824,14
ŞEKER	1.916.788	₺4.562.907,38
UN	490.877.672	₺662.731.674,02
GIDA DIŞI MALZEME	141.432.181	₺1.425.763.976,48
BATTANIYE	3.762.964	₺79.530.386,95
ENERJİ MALZEMESİ	41.832.575	₺59.444.206,40
GIDA DIŞI MALZEME DİĞER	23.448.159	₺203.573.646,03
GIYIM	71.528.244	₺1.043.981.006,65
YATAK	860.239	₺39.234.730,44
LOJİSTİK	121	₺8.608.581,74
VASITA	121	₺8.608.581,74
SAĞLIK	168.769.410	₺613.151.644,61
AMBULANS	527	₺30.144.127,99
İLAÇ MUHTELİF	101.716.163	₺336.437.644,29
TIBBİ CİHAZ MUHTELİF	224.774	₺48.236.288,53
TIBBİ SARF MUHTELİF	66.827.946	₺198.333.583,80
SU, SANİTASYON, HİJYEN	28.629.894	₺155.449.139,27
HİJYEN SETİ	2.839.964	₺77.976.276,31
SU, SANİTASYON, HİJYEN DİĞER	25.789.930	₺77.472.862,95
GENEL TOPLAM	1.202.028.403	₺4.016.947.994,87

Kaynak: Göç Direktörlüğü,2022

Tablo-15 Gelir Dağılımı

Bağışçı	Sevkiyat Tutarı TL
STK YERLİ	₺1.369.693.166,29
STK YABANCI	₺1.312.081.855,31
KURUMSAL YERLİ	₺671.547.825,56
KIZILAY	₺250.266.388,51
FİRMA YERLİ	₺225.788.414,90
KURUMSAL YABANCI	₺59.562.337,38
AFAD	₺52.053.464,93
BİREYSEL YERLİ	₺44.932.870,11
BİREYSEL YABANCI	₺17.530.273,85
FİRMA YABANCI	₺13.491.398,02
Genel Toplam	₺4.016.947.994,87

Kaynak: Göç Direktörlüğü,2022

Göç Direktörlüğünün göçmenlere yardım kapsamında yürüttüğü ve devam eden diğer faaliyetleri şunlardır:

KızılayKart Programı: Türkiye’de zorunlu göç ile gelip yaşamak zorunda kalan yabancılara yönelik hazırlanan KIZILAYKART programı ile ihtiyaç sahiplerine belirli bir miktar para verilmekte ve ülke genelinde tüm POS makineleri ve ATM’lerden KIZILAYKART’a yüklenen bu paralar çekilebilmektedir. Kızılaykart aracılığı ile Kamp İçi Gıda Destek Programı, Sosyal Uyum Programı, Şartlı Eğitim Yardımı Programı, Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı Programı ve Kurs Harcırah Desteği gibi devam eden projelerde toplamda 16 milyar Türk Lirası yardımda bulunulmuştur (Göç Direktörlüğü, 2022: 23).

Kamp İçi Gıda Destek Programı: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID), İnsani Yardım Bürosu (BHA), Japonya, Güney Kore ve Norveç hükümetleri tarafından fonlanan program 2012 yılında başlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM) desteği ile Türk Kızılayı ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı’nın (WFP) iş birliğinde yardım alan insanların Kızılaykart aracılığı ile kamp içindeki gıda ve gıda dışı alışverişlerinde kullanabilecekleri kupon şeklinde aylık kişi başı yardım almalarını sağlamaktadır (Göç Direktörlüğü, 2022: 23).

Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı: Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Ofisi (ECHO) tarafından fonlanan, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (NVİGM) ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) tarafından desteklenen ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından yönetilen Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programı ile geçici barınma merkezleri dışında yaşayan ve kırılganlık kriterlerine uygun bulunan kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmaktadır. Aralık 2016'dan 2022 Şubat ayına kadar 13.095.942.240 TL harcama yapılmıştır (Göç Direktörlüğü, 2022: 24).

Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) Programı: 2003 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yönelik uygulanan fakat 2017 itibariyle Türkiye'de ikamet eden ihtiyaç sahibi yabancı öğrencileri de kapsayan ŞEY Programı ECHO, Norveç Hükümeti ve ABD Nüfus, Mülteciler ve Göç Bürosu tarafından fonlanmakta ve ASHB, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Kızılayı ve UNICEF ile ortaklaşa yürütülmektedir.

Programın amacı, okula düzenli devam etmeyen çocukların nakit desteklerle okula edebilmelerinin teşvik edilmesini sağlamaktır. Bu kapsamda programdan faydalanmak öğrencilerin devam şartına bağlıdır. Ocak 2021 tarihine kadar 1.406.252.255 TL ödeme yapılmıştır (Göç Direktörlüğü, 2022: 25).

Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY) Projesi: Bu proje ile kırılgan olarak tanımlanan ve iş gücüne yönlendirilmesi mümkün olmayacak olan bireylerin en temel ihtiyaçlarını, kimseye muhtaç olmadan insan onuruna yakışır bir şekilde karşılamalarını sağlamak planlanmıştır. Toplamda 790 milyon TL harcanmıştır (Göç Direktörlüğü, 2022: 27).

Kurs Harcırah Desteği Programı (KHD): Bu kapsamda birden fazla proje fonlanmaktadır. Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Dernekleri Federasyonunun fonladığı projede Adana, Ankara, Bursa, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Kilis, Kocaeli, Konya, Mardin, Mersin ve Şanlıurfa olmak üzere toplam 15 ilde ihtiyaç sahibi göçmenlerin mesleki eğitimler alabilmeleri maksadıyla teşvik ödemeleri yapılmaktadır. Japon Büyükelçiliği tarafından fonlanan ve Ankara, Gaziantep ve İstanbul'da yaşayan bireylerin mesleki eğitimler alarak ekonomik açıdan güçlendirilmeye çalışıldığı proje ile Danimarka Mülteci Konseyi'nin fon sağlayıcı olduğu ve Hatay ilinde yaşayan toplulukların iş gücüne katılımlarını desteklemek üzere tarımsal eğitimler

almasını hedefleyen bir diğer proje de bu kapsamda devam etmektedir. Toplamda 8,6 milyon TL harcanmıştır (Göç Direktörlüğü, 2022: 27).

Bununla birlikte Çocuk Programları Koordinatörlüğü vasıtasıyla 4-18 yaş grubu çocuklar ile ebeveynlerini veya bakım verenlerini hedefleyen ve bu grupların hem psikolojik hem de sosyal destek almasını, çocukların korunmasını, sosyal uyumun sağlanmasını, gençlerin güçlendirilerek eğitime destek konularında yardım almasını sağlayan faaliyetler yürütülmektedir. Toplamda 53 binden fazla etkinlik düzenlenmiş ve bu etkinliklerden 13.407 kişi faydalanmıştır. Bu faaliyetlere ait veriler Tablo-16'da sunulmuştur.

Tablo-16 Çocuklara Yönelik Programlar

ÇOCUK PROGRAMLARI KOORDİNATÖRLÜĞÜ / ŞUBAT

PROGRAM BAZLI ÇOCUK VE ETKİNLİK VERİLERİ

MODEL BAZLI ÇOCUK VE ETKİNLİK VERİLERİ

PSİKOSSİYAL DESTEK PROGRAMI

Çocuk Sayısı

5.864

Etkinlik Sayısı

11.556

ÇOCUK KORUMA PROGRAMI

Çocuk Sayısı

5.499

Etkinlik Sayısı

9.179

SOSYAL UYUM PROGRAMI

Çocuk Sayısı

1.114

Etkinlik Sayısı

2.242

AKADEMİK DESTEK PROGRAMI

Çocuk Sayısı

1.297

Etkinlik Sayısı

3.256

EĞİTİME DESTEK PROGRAMI

Çocuk Sayısı

1.212

Etkinlik Sayısı

13.486

GÖNÜLLÜLÜK PROGRAMI

Çocuk Sayısı

292

Etkinlik Sayısı

1.103

LİDERLİK PROGRAMI

Çocuk Sayısı

487

Etkinlik Sayısı

1.731

GEÇİCİ BARINMA MERKEZİ

Çocuk Sayısı

3.598

Etkinlik Sayısı

10.753

TOPLUM MERKEZİ

Çocuk Sayısı

6.033

Etkinlik Sayısı

23.391

ÇOCUK KORUMA MERKEZİ

Çocuk Sayısı

1.712

Etkinlik Sayısı

11.285

MOBİL PSİKOSSİYAL DESTEK TAKIMI

Çocuk Sayısı

1.001

Etkinlik Sayısı

4.049

MOBİL ÇOCUK DOSTU ALAN

Çocuk Sayısı

1.064

Etkinlik Sayısı

3.604

3

Çocuk Koruma
Merkezi

3

Mobil Çocuk
Dostu Alan

5

Mobil
Psikososyal
Destek Takımı

7

Geçici Barınma
Merkezi

14

Toplum
Merkezi

ŞUBAT 2021'DE TOPLAM

13.407

Çocuk Sayısı

53.082

Etkinlik Sayısı

Kaynak: Göç Direktörlüğü, 2022

5.3.2.2. Göç İdaresi Başkanlığı

Göç İdaresi Başkanlığı göç alanına ilişkin strateji üreterek bunu politika haline getirip uygulamak, göç konusunda çeşitli kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak, yabancılara ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde tanınan hak ve yükümlülüklerini takip edip bu konudaki iş ve işlemleri yürütmek amacıyla 04/04/2013

tarıhli ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile İçişleri Bakanlığına bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olarak kurulmuştur. 15/07/2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile görevleri yeniden düzenlenmiştir. 2021 tarihinde Genel Müdürlük ibaresi Başkanlık olarak değıştirilmiştir. Göç İdaresi Başkanlığının görevleri:

- “1) Göç alanına ilişkin, mevzuatın ve idari kapasitenin geliştirilmesi konularında çalışmalar yürütmek ve Cumhurbaşkanınca belirlenen politika ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etmek,*
- 2) Göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek,*
- 3) 19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanununda Bakanlığa verilen görevleri yürütmek,*
- 4) İnsan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,*
- 5) Türkiye’de bulunan vatansız kişileri tespit etmek ve bu kişilerle ilgili iş ve işlemleri yürütmek,*
- 6) Uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,*
- 7) Geçici korumaya ilişkin iş ve işlemleri yürütmek,*
- 8) Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek,*
- 9) Kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin programlanmasına ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek ve onaylamak, yürütölen çalışma ve projeleri izlemek, bu çalışma ve projelerin uluslararası standartlara uygun şekilde yürütölmesine destek vermek,*
- 10) Mevzuatla verilen diğer görevleri yürütmek”* olarak tanımlanmıştır (GİB, 2022).

Yabancılar ile ilgili her türlü faaliyeti koordine eden Göç İdaresi Başkanlığı, Merkez Teşkilatı, Taşra Teşkilatı ve Yurtdışı Teşkilatı olmak üzere 81 il ve 148 ilçede faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca büyükelçiliklerde göç müşaviri, konsolosluklarda ise göç ataşeleri olarak hizmet vermektedir (GİB, 2021: 21). Göç İdaresi Başkanlığı’na bağlı olarak Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü, Uluslararası Koruma Genel Müdürlüğü,

Göç İdaresi Başkanlığının 2021 yılı Faaliyet Raporuna göre 2021 yılında 1.244.799 kişiye ikamet izni verilmiş, 145.835 kişi dil ve meslek kursları başta olmak üzere çeşitli kurslardan faydalanmış ve 1.466.802 kişinin geçici koruma kapsamında kayıtları güncellenmiştir. Aynı dönemde 46.845 kişi sınır dışı edilmiş ve 49.838 kişinin uluslararası koruma başvurusu sonuçlandırılmıştır (GİB: 2021) .

ALTINCI BÖLÜM: TÜRKİYE’NİN SURİYELİ SİĞİNMACILARA YÖNELİK TOPLUMSAL UYUM POLİTİKASI

2011 yılında başlayan Arap Baharı’nın kanlı bir iç savaşa döndüğü Suriye’de yerel halk can güvenliği kaygısıyla en yakın ülkelere kaçmaya başlamış ve bu göç dalgasından en büyük payı açık kapı politikası sebebiyle Türkiye almıştır. 2011-2022 yılları arasında Suriye’den kaçan kayıtlı-kayıtsız 4 milyondan fazla insanın Türkiye’ye giriş yaptığı tahmin edilmektedir. Suriyelilerin ilk başta misafir olarak kalacağı ve iç savaşın kısa sürede sonuçlanacağı tahmin edilmişse de gerçekler umut edilen ile uyuşmamış ve Suriyelilerin misafirliği artık zorunlu bir beraberliğe dönüşmüştür. Türkiye mülteci tanımına koymuş olduğu coğrafi çekinceyi hala kaldırmadığı için Suriyelilere mülteci statüsü verilmemiş ve böylesi kalabalık bir grubun her geçen gün mağduriyetlerinin artmasının önüne geçebilmek maksadıyla geçici koruma statüsü ile korunmalarına çalışılmıştır.

Her ülke kendi politikaları çerçevesinde göçmenlerin topluma uyumu için farklı şekillerde çaba harcamaktadır. TBMM ideal uyum için hem yerel unsurların hem de göçmenlerin karşılıklı etkileşimde olmasının, hak ve yükümlülüklerin bir arada sunulmasının, göçmenlerin işgücü piyasasına katılımının sağlanmasının ve göçmenlerin kendi kültürel kimliklerinden vazgeçmeyerek muhafaza edebilmelerinin gerekli olduğunu hukuki bir çerçeve olarak kabul etmiştir (Göç ve Uyum Raporu, 2018: 253). Bu çalışmada her ne kadar Suriyelilerin Türkiye’de kalıp kalmayacakları hukuki mevzuat üzerinden değerlendirilse de merkezi idarenin de Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olacaklarını değerlendirip bu kadar kalabalık bir grubun topluma uyum sağlamaları maksadıyla tedbir alınıp alınmadığının ve bu tedbirlerin ne kadar fayda sağladığının da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bölümde Türkiye’de kalışları artık misafirlikten öteye geçen Suriyelilerin topluma sosyo-kültürel uyumlarının sağlanması maksadıyla merkezi idarenin uygulamaya çalıştığı uyum politikaları incelenecektir.

6.1. Barınma ve İşgücü Piyasasına Katılım

Her ne kadar GİGM’in hazırlamış olduğu Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023 çalışmasında toplumsal kabul konusuna öncelik verilip işgücü piyasasına katılım beşinci stratejik önemde görülmüşse de (Göç İdaresi Genel

Müdürlüğü,2018:26) göçmenler için uyumda en önemli basamak hedef ülkeye yerleşme, barınma problemini çözme ve iş piyasasına katılım sağlama olmaktadır (Taş, 2021: 31). Suriyelilerin iş gücü piyasasında yer almaları Ocak 2016 tarihli “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile düzenlenmiştir. Bu yönetmeliğe göre geçici koruma altında olanlar kayıtlarını yaptırmalarının üzerinden altı ay geçtikten sonra çalışma izni almak üzere başvurma hakkına sahiptirler. Mevsimlik tarım işçileri ve hayvancılıkla uğraşanlara kayıtlı oldukları il valiliğine başvurularak çalışma izni muafiyeti hakkına kavuşma imkânı sağlanmıştır. İcra etme hakkı sadece Türk vatandaşlarına tanınan iş ve meslekler için çalışma izni verilmemektedir. Ayrıca işyerinde çalışma izni verilen geçici koruma altında bulunan kişi sayısının Türk çalışanların %10’nu geçemeyeceği ve yabancılara asgari ücret altında ödeme yapılmayacağı da hüküm altına alınmıştır (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016: Md.8). Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının “Yabancıların Çalışma İzinleri” başlıklı raporunda 2020 için Suriyeli göçmenlere verilen çalışma izni sayısı, toplamda 62.369 olarak açıklanmıştır (Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020: 11). Elbette Suriyelilerin hepsi işçi olarak çalışmamaktadır. Maddi imkânı iyi olan bazı Suriyeliler de Türkiye’de kendi işlerini kurmuşlar ve işletmeci olarak işveren durumunda bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu ile iş yapan Suriyeliler Gaziantep ve Mersin gibi sınıra yakın şehirlerde Suriye’deki dönemlerinden kalan bağlantılarını devam ettirerek ticari hayatlarını devam ettirmektedir. Türkiye’de Suriyelilere ait 15 bin civarında işletme olduğu değerlendirilmektedir (Kaya ve Çolakoglu, 2020: 601) Türkiye’ye göçen Suriyelilerin işgücü piyasasındaki kişisel ağları ile ilişkilerini devam ettirmelerinin ve Türkiye’de kurdukları firmalarla ticarete devam etmelerinin 2015 yılında %0,5 ila yüzde 1,7 oranında gayrisafi yurt içi hasılaya katkı sağladığı düşünülmektedir. Bununla birlikte yaşlı ve çocuk bakımı ile Türk gençlerinin rağbet etmediği tarım sektörünün Suriyeliler için istihdam imkânı olacağı değerlendirilmektedir (Göç ve Uyum Raporu, 2018: 259).

Bu kapsamda Türkiye’de bulunan Suriyelilerin işgücü piyasasına katılımının değerlendirildiği ve 2020 yılında yayınlanan ILO’nun Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler isimli raporun giriş bölümünde ifade edildiği şekliyle, Murat Erdoğan’ın 2017 tarihli Suriyeliler Barometresi ve birkaç tane eski tarihli çalışma dışında Suriyelilerin Türk işgücü piyasasındaki performanslarına dair ulusal çapta bir çalışma yapılmamıştır

(ILO,2020:2). Elbette bu tarihten sonra da çalışmalar yapılmış; fakat ILO’nun eleştirdiği gibi bu çalışmaların çoğu ulusal düzeyde bilgi sağlamaktan ziyade daha küçük ölçekli çalışmalar olmuştur. Benzer bir çalışmayı da 12 ilde çoğunluğu Suriyeli göçmen olmak üzere Suriyeli, Türk vatandaşı ve işverenlerden oluşan 3 farklı kitlede toplam 21 bin kişi ile anket yapan Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) hazırlamıştır.

ILO’nun bu raporu bazı önemli konuları göz önüne getirmiştir. Rapora göre Suriyeliler asgari ücretin altında fiyatlarla çalıştırılmakta ve bu durum ailelerin çocuklarını erken yaşta işgücü piyasasına sokmaya zorlamaktadır. Aynı zamanda Suriyelilerin diplomasının olmasının onlara kazanç anlamında hiçbir şey katmamakta tam aksine Türk vatandaşlarına kıyasla beş kat daha düşük fiyatlarla çalışmalarına sebep olmaktadır. Mevcut şartlar Suriyelileri hem önemli oranda kayıt dışı çalışma şartlarına yönlendirmekte hem de Türklerden daha fazla çalışma saatlerine sahip olmalarına sebep olmaktadır (ILO, 2020: 7-24)

TEPAV’ın çalışması ise 12 il ile kısıtlı olmasına rağmen sorduğu sorular ve farklı araştırma gruplarını içermesi sebebiyle daha aydınlatıcı olmaktadır. Ankette hem Suriyeli göçmenlerin hem de Türk vatandaşlarının fikirlerine başvurulmuştur. Toplamda 15.617 Suriyeli ile gerçekleştirilen ankete katılanların %94’ü kayıtlı oldukları illerde yaşamaktadır. Ankete katılan Suriyelilerin aile genişliğinin 5,6 kişi olduğu ve çoğunluğunun geçici koruma statüsünde olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılanların %95’inin meslek sahibi olduğu; fakat sadece %55,8’inin bir işte çalıştığı ve %90’ının kayıt dışı çalıştığına ortaya konduğu bu çalışmada %68’inin kendisi veya bir aile üyesinin çalışarak geçimlerini sağladığı, diğerlerinin yardımlardan faydalandığı, Kızılaykart Sosyal Uyum Yardım (SUY) Programından faydalananların neredeyse yarısının buna rağmen çalışıp gelir elde ettiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte iş hayatında karşılaşılan en büyük sorunun düşük ücret olduğu tespit edilmiştir (TEPAV, 2021: 20-28). Kayıt dışı çalışan Suriyelilerin Sosyal Uyum Yardım programından faydalandığından Erdoğan da Suriyeliler Barometresi adlı çalışmada bahsetmektedir. Bununla birlikte aylık 120 liralık SUY ödemesi elbette ki anlamlı bir geçim kaynağı olmamaktadır. Aynı çalışma kayıt dışı çalışan Suriyelileri de 1,3 milyon civarında göstermektedir (Erdoğan,2021:80). Suriyelilerin iş hayatında karşılaştığı zorluklar Şekil-9’da gösterilmiştir.

Şekil-9 Suriyelilerin Karşılaştığı Zorluklar

Kaynak: Tepav, 2021: 28

Ankete katılan 4.169 Türk vatandaşlarının %80'i bir işte çalışmakta, %60'ı iş piyasasında sıkıntı yaşamamakta ve %76,2'si kayıtlı bir işte çalışmaktadır. Türk vatandaşlarının en büyük problemi sosyal güvence eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ankete katılanların neredeyse yarısı Suriyeliler sebebiyle işlerini kaybettiğini, %66'sı ise Suriyelilerin ülkelerine döndüğünde iş bulma şanslarının artacağını düşünmektedir (TEPAV, 2021: 35-44).

Bayramoğlu entegrasyon için mültecilerin kendi kültürlerine uygun bir şekilde gelir elde etmelerine imkân sunan bir ekonomik katılım erişmesi, yerel halkın erişim sağladığı mal ve hizmetlere erişmesi ve mültecilerin işgücü piyasasına dengeli bir şekilde etki ederek yerel piyasayı etkilememesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Türkiye'de Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin beceri düzeylerine göre ödeme sağlayan işler bulma şanslarının Türk iş gücü piyasası sebebiyle az olduğunu, piyasanın yerliler ve göçmenler için iş yaratmakta sıkıntı yarattığını, kanunların Suriyelilerin vatandaşlığını öngörmediğini ve Suriyelilerin işgücü piyasasına katılımını kısıtladığını, AB'nin göç yükünü paylaşmadığını ve yaptığı mali yardımların yetersiz kaldığını ve Suriyeli istihdamının kayıt dışı sektörü arttırarak yerel unsurlar içerisinde zaten dezavantajlı olan gruplar üzerinde olumsuz durum yarattığını ifade ederek Suriyelilerin entegrasyonunun gerçekleşmediğini ifade etmektedir (Bayramoğlu, 2022: 164). Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde istihdam açısından Suriyelilerin toplumsal uyumunun tam

olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Suriyelilerin önemli bir kısmı hem sosyal yardımlarını kaybetmemek adına hem de işverenlerin zorlamasıyla kayıt dışı ve sigortasız çalışmaktadır. Bu konu Suriyelileri emek sömürsünün öznesi yapmakta ve ekonomik açıdan dışlanmalarına sebep olmaktadır. Aynı zamanda Suriyelilerin Türk toplumuna bakışını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Göçmenler için bir ülkeye ilk girdiklerinde hayatlarını idame ettirecek kadar ekonomik bağımsızlığa sahip olmak o topluma uyum sağlamalarında ne kadar önemliyse barınma imkanları da aynı öneme sahip bir diğer başlığı oluşturmaktadır. Türkiye'nin ilk başta barınma politikası gelenlerin geçici barınma kamplarında kalması veya akrabalarının yanına yerleşmesi şeklinde olmuştur. Fakat zamanla Suriyelilerin Türkiye'deki misafirliklerinin uzayacağını anlaşılmaması ve Türkiye'ye göç edenlerin sayısının artması ile Suriyelilerin önemli bir kısmı farklı şehirlerde barınma imkanını değerlendirerek bu şehirlere yerleşmiştir (Özdemir ve Uğurludoğan, 2021: 168). Türkiye'nin bu konuda belirli bir politikasının olmaması hem yerli halkı hem de Suriyelileri mağdur etmiştir. Suriyelilerin de kiralık ev araması ile kira fiyatları artmış ve Suriyelilerin çok kötü evlerde çok kalabalık gruplar halinde yaşamasına sebep olmuştur. Bu durum çoğu Suriyelinin şehir merkezlerinin dışında daha ucuz evlerde yaşamasına ve bu bölgelerde kümeleşmesine sebep olmaktadır (Aktaş, 2021: 113). Suriyelilerin sadece kendilerinin yaşadığı gettolar oluşturmaması, bu bölgelerin dışına çıkmamaları ve bu şartlar altında yerel halk ile iletişime ihtiyaç duymamaları ne yazık ki önemli bir uyum problemi olarak ortaya çıkmaktadır (Coştan, 202: 76).

6.2. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Erişim

Barınma sorununu halleden Suriyelilerin karşılaştığı problem sahalarından birisi de gençlerin ve Türkiye'de doğup büyüyenlerin eğitimlerinin nasıl gerçekleşeceği konusu olmuştur. Suriyelilerin ilk başlarda misafir olarak kalıp çok uzun süre kalmadan geri dönecekleri öngörüsü ile kısa vadeli planlarla öğrencilerin acil eğitim ihtiyaçları ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Hatta dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer DİNÇER yapmış oldukları eğitim planlamalarında Suriyelilerin Türkiye'de kalmalarını pekiştirecek tutumlardan uzak kalmaya çalıştıklarını ifade etmiştir (Tanrıku, 2018: 2588). Fakat zamanla Suriyelilerin uzun yıllar Türkiye'de kalacağını anlaşılmaması ile Suriyeli çocuk ve gençlerin mağduriyet yaşamamaları için tedbir alınma ihtiyacı hissedilmiştir.

Eğitimsiz kalan kitlelerin gelecekte ülke için yaratabileceği sıkıntılar göz önüne alındığında Türkiye bu konuda politika değişikliğine giderek geçici veya kalıcılığına bakılmaksızın tüm yabancıların eğitim imkanlarından faydalanması için tedbirler almaya başlamıştır (Tanrıkulu, 2018: 2590). Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi kapsamında Geçici Eğitim Merkezleri(GEM) kurulması, bu merkezlerde göçmenlerin hak kaybına uğramadan eğitim görmeleri, gönüllü olarak eğitim vermek isteyen yabancılardan uygun görülenlerin görevlendirilmesi, Türkçe, sınıf öğretmenliği ve yabancı dil konularında öğretmen görevlendirilmesi yapılması ve öğrenim göreceklein kayıtlarının alınması gibi konular hüküm altına alınmıştır (2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi, md. 3). Türkiye'nin yapmış olduğu bu düzenleme ile 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılına kadar Suriyelilerin GEM'lerde kendi seviyelerine göre eğitim görmeleri sağlanmış ve 15 saat Türkçe eğitim alarak devlet okullarına geçişleri kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılından itibaren ise GEM'lerde eğitim görüp anasınıfı, 1'inci, 5'inci ve 9'uncu sınıfı geçen öğrencilerin devlet okullarına kayıtlarının yapılarak eğitimlerine bu okullarda devam etmeleri zorunlu tutulmuştur (Tanrıkulu, 2018: 2594). Sadece okul dönemindeki göçmenlere değil aynı zamanda geçici koruma altındaki Suriyelilere de Halk Eğitim Merkezleri tarafından Türkçe öğrenimi, meslek edindirme, beceri geliştirme ve hobi gibi kurslara ücretsiz olarak katılım sağlamalarına imkân verilmiştir. Bu sayede göçmenlerin iletişimde önemli bir unsur olan dil bariyerini aşarak yerel halk ile iletişim kurabilmesi ve toplumsal uyumun sağlanması hedeflenmiştir (Taş, 2021: 99). Suriyelilerin eğitim sürecinde elbet bazı sıkıntılar da yaşanmaktadır. Bunların en önemlisi Suriyelilerin dil problemi yaşaması, dil problemi sebebiyle kendilerini baskı altında hissedip okullardan soğumaları, ailelerin çocuklarının Arapça'yı unutacakları endişesi ve karma eğitim sisteminde kız çocuklarının okula gönderilmek istenmemesi olarak değerlendirilebilmektedir (Tanrıkulu, 2018: 2594).

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından açıklanan “Geçici Koruma Kapsamı Altındaki Öğrencilerin Eğitim Hizmetleri” isimli çalışmada Aralık 2018 tarihi itibarıyla toplamda 655 bin yabancı öğrencinin eğitim gördüğü, ifade edilmiştir (MEB, 2018). MEB aynı zamanda 2016 yılında Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesini başlatmış ve AB'den alınan 300 milyon avro ile Suriyelilerin

eğitiminin finansmanı sağlanmıştır (Eğitim Bir-Sen, 2017: 51). Ayrıca GEM’lerde öğrenim gören çocuklara okula devamlılıklarını sağlamak maksadıyla okulların açık olduğu süre boyunca anaokulundan 8. Sınıfa kadar olan sınıflarda kız öğrencilere aylık 40 TL, erkek öğrencilere 35 TL, liseye devam eden kız öğrencilere 60 TL, erkeklere 50 TL ve ayrıca her çocuğa Eylül ve Ocak aylarında ekstra 100’er TL ödeme yapılmaktadır (Eğitim Bir-Sen,2017:53). Suriyelilerin Barınma Merkezleri’nden ayrılması ile devlet okullarından faydalanmalarının yanı sıra özel okullar açmaları konusunda da imkân sağlanmıştır. (Emin,2016:21). Ayrıca GİGM Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı ile Suriyeli gençlerin eğitim hayatına katılımlarını engelleyen durumları ortadan kaldırmak ve bu sayede örgün eğitimlere katılımlarını arttırmak maksadıyla 2018-2023 yılları için kendisine stratejik hedefler belirlemiştir. Bir kısım hedeflerin faaliyete geçtiği bu plana göre:

- Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi’nin kapsamının genişletilerek uyum yönetmeliğinin çıkarılmasının,
- Kapasitesi yetersiz kalan örgün eğitim kurumlarının kapasitelerinin artırılması,
- Daha fazla göçmen çocuğun örgün eğitime katılmasının sağlanması maksadıyla hedef gruba yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yapılması,
- Öncelik psikolojik danışman ve rehber öğretmenler olacak şekilde tüm öğretmenlere göçmen çocukların okullara uyumunun sağlanması maksadıyla ihtiyaç duyulan eğitimlerin düzenli olarak verilmesi ve yaygınlaştırılması,
- Geçici Eğitim Merkezleri’nin (GEM) kapatılarak burada eğitim gören Suriyeli göçmen çocukların devlet okullarına geçişlerinin sağlanarak Türk çocukları ile bir arada eğitim görmeleri ve bu süreçte ortaya çıkan ihtiyaçların tespit edilerek geçişleri kolaylaştıracak tedbirlerin alınması,
- Göçmenlere verilen eğitim verilerinin istatistiğinin tutularak analiz edilmesi, kamuoyuyla bu bilgilerin paylaşılması ve program geliştirilmesi sürecinde bu verilerin kullanılması,

- Maddi sebeplerle okula devam edemeyen öğrencilerin devamlılığını sağlamak maksadıyla çocukların ailelerine maddi destek sağlanması, içlerinde başarılı öğrenci varsa burs imkânlarının arttırılması ve devamlılıklarının takip edilmesi,

- Dil bariyerinin aşılması için herkesin seviyesine göre dil eğitiminin planlanarak verilmesi,

- Çocukların eğitim hayatına devam edebilmeleri için ailelerin bilinç seviyelerinin arttırılması maksadıyla eğitimler verilmesi,

- Okul öncesi eğitimin teşvik edilmesi,

- Eğitimine ara vermek zorunda kalan çocuklara açık öğretim gibi alternatiflerin sunularak bu konuda bilgilendirme yapılması,

- Okula ve çevrelerine uyumu kolaylaştırmak için spor ve sanat faaliyetlerine katılımın teşvik edilmesi,

- Göçmen çocuklarına yönelik bur imkanlarının geliştirilerek bu konuda toplumun bilgilendirilmesi,

- Belge ile kanıtlayabilenlerin Yükseköğrenimlerine devam edebilme imkanlarının sağlanması,

- Halk eğitim merkezleri gibi yaygın eğitim veren kurumların kapasitelerinin göçmenlerin ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi hedeflenmiştir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü,2018:39).

Göçmenlerin sağlık ile ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların en temel haklarından birisi olan sağlık hizmetlerine erişim hakkı zorunlu göçlerde hem kaynak ülkeden hedef ülkeye taşınacak hastalıkların önlenmesi, hem de göçmenlerin hedef ülkeye uyum sağlaması için önemli bir süreçtir. Göçmenlerin sağlık hizmetlerine ulaşmakta yaşadığı sorunların temelinde dil problemi, sağlık hizmetleri ile ilgili bilgi yetersizliği, yasal ve yönetsel sorunlar, sosyal güvenceden eksik olma, kurumların göçmenlere göre uygun olmaması, ayrımcılık, hizmetlerin yetersiz kalması, sağlık personeline güvensizlik ve sağlıkla ilgili yanlış bilinen inançlar bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2019: 46). Sağlık Bakanlığı her ne

kadar bu konuların çoğunun politik kararlılık ile aşıldığını ifade etse de Suriyeliler Barometresi 'ne göre Suriyelilerin en çok sıkıntı yaşadığı dördüncü konu başlığı sağlık alanında olmaktadır. 2017 yılında sorun yaşadığını söyleyenlerin oranı %20,9 iken 2020'de bu oran %39,1'e yükselmiştir (Erdoğan, 2021: 179). Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında 22 Ekim 2014 Tarihli ve 29153 Sayılı Yönerge 'ye göre geçici korunanların bulundukları illerde geçici barınma merkezlerindeki sağlık merkezleri, bakanlığa ait sağlık kuruluşları, üniversite hastaneleri, vakıf veya gönüllü sağlık kuruluşları ve özel hastanelerden faydalanabilecekleri belirtilmiştir. Yönergeye göre söz konusu sağlık hizmetleri valiliklere fatura edilecek ve valiliklerce ödeme yapılacaktır (Sağlık Bakanlığı, 2022) Suriyelilerin yoğunlukla yaşadığı bölgelerde sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesi maksadıyla 4 bin kişiye denk gelecek şekilde Göçmen Sağlığı Merkezleri, göçmen sayısının daha fazla olduğu yerlerde ise 20 bin kişiye denk gelecek şekilde Güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezleri kurulmuştur. Sağlık Bakanlığı'nın göçmenlere sağlık hizmeti götürülmesi maksadıyla kurmuş olduğu sağlık politikası ayakta tanı, ayakta tedavi, aşılama hizmetleri, üreme sağlığı ve çocuk sağlığı gibi hizmetleri içeren birinci basamak, ayakta tanı ve tedavi hizmetleri, yataklı tedavi hizmetleri, cerrahi işlemler, ruh sağlığı hizmetleri, ağız ve diş sağlığı hizmetlerini içeren ikinci basamak ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri olmak üzere üç aşamalı bir hizmet politikası yürütmektedir. Aile Sağlığı Merkezleri, Toplum Sağlığı Merkezleri, Göçmen Sağlığı ve Gönüllü Sağlık Merkezleri Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerini, devlet hastaneleri ile dal hastaneleri, ağız ve diş sağlığı merkezleri, özel hastaneler ve tıp merkezleri İkinci Basamak Sağlık Hizmetlerini ve Sağlık Bakanlığına bağlı eğitim ve araştırma hastaneleri, dal hastaneleri ve üniversite hastaneleri Üçüncü Basamak Sağlık Hizmetlerini sağlamaktadır (Coştan, 2020: 107). 2016 yılında faaliyete geçirilen SIHHAT Projesi ile 29 ilde kurulmuş toplam 175 göçmen sağlığı merkezi içerisinde 785 göçmen sağlığı birimi açılmış ve aralarında Suriyelilerin de yer aldığı 708 doktor, 966 hemşire/ebe, 11 psikolog, 11 sosyal çalışmacı, 13 teknisyen, Türkçe ve Arapça bilen 1.144 hasta yönlendirme rehberi ve 407 destek personeli bu birimlerde faaliyetine devam etmektedir (Turhan vd, 2021: 290). Ayrıca Suriyelilerin yoğun olarak başvurduğu sağlık merkezlerinde tercüman bulundurulmakta, dil bariyerini ortadan kaldırmak için "Uluslararası Hastalar İçin Tercümanlık Hattı" kurularak göçmenlerle iletişim halinde olan sağlık personeline AFAD, BMMYK ve Dünya Sağlık

Örgütü gibi kuruluşlarla göçmen sağlığına yönelik eğitimler verilmiştir (Gültaç ve Balçık, 2018: 198). Önder’e göre 2011-2018 yılları arasında Geçici Koruma Altında Bulunanlara yönelik 43.776.782 poliklinik hizmeti, 1.446.670 ameliyat hizmeti ve 375.394 doğum hizmeti gerçekleştirilmiştir. 2014-2018 yılları arasında ise 4.520.095 aşılama faaliyeti gerçekleştirilmiştir (Önder, 2019: 154).

6.3. Hukuki Haklar

Bu bölümde Suriyelilere vatandaşlık hakkı, daimî ikamet hakkı, ayrımcılığa uğramama, siyasal katılım hakkı ve aile birleşimi gibi konular incelenmiştir. Uyum politikalarının önemli bir ayağını da göçmenlerin barındıkları ülkede geleceğini etkileyen vatandaşlık hakkı ve bu hakla bağlantılı olarak siyasal faaliyetlere katılım hakkı oluşturmaktadır.

Daimî ikamet hakkı incelendiğinde Türkiye’nin YUKK ile vize ile izin verilen süreden veya doksan günden daha fazla kalmayı planlayan yabancıların ikamet izni almalarını mecburi kıldığı görülmektedir. Türkiye’de kesintiye uğramadan en az sekiz yıl süreyle ikamet izni kapsamında kalmış olan ya da Bakanlık tarafından uyulması zorunlu kılınan şartları uygulayan yabancılara süresiz ikamet izni verilirken Geçici Koruma altında bulunanlar bu kapsam dışında tutulmuştur. Ayrıca Geçici Korunma Yönetmeliği md.25’te Geçici Koruma Kimlik Belgesi’nin ülkede kalış hakkı tanıdığı fakat herhangi bir şekilde ikamet izni yerine geçmeyeceği ve uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımadığı ifade edilmiştir (Geçici Korunma Yönetmeliği, md 25) Bu kapsamda Türkiye’de Geçici Koruma Statüsü ile kalan Suriyelilerin daimî ikamet hakkının bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Siyasal katılım hakkı açısından bakıldığında; Anayasanın “Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir” ifadesi ile seçme ve seçilme hakkını düzenlediği görülmektedir (1982 Anayasası, md 67). Bu kapsamda bakıldığında seçme ve seçilme hakkı sadece vatandaşlara tanınmış bir haktır. Aynı zamanda YUKK md. 44 de açık bir şekilde uzun dönem ikamet hakkının seçme ve seçilme hakkı doğurmadığını ifade etmiştir (6458 Sayılı YUKK, md 44) Kanun maddeleri açık bir şekilde vatandaşlık hakkına sahip olmayanların siyasal katılım hakkına sahip olmadığını da ifade etmektedir. Geçici Koruma Statüsü vatandaşlık hakkı tanımadığı gibi

Suriyelilerin siyasal katılım hakkına sahip olmasını da engellemektedir. Yerel halkın konu ile ilgili düşünceleri de benzer şekildedir. Buna göre Suriyeliler Barometresi'nde Türk vatandaşlarının önemli bir kısmının Suriyelilere siyasal hak verilmemesini savunduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 153). Erdoğan'ın hazırlamış olduğu Suriyeliler Barometresi'ne göre Türkiye'de umulandan uzun bir süre kalan Suriyeliler'in %65'i hem Suriye hem de Türkiye vatandaşı olarak çifte vatandaşlık istemekte ve %77 kadar bir oranı hiçbir şekilde Suriye'ye dönmek istememektedir (Erdoğan, 2021: 225). Buna karşılık aynı çalışmada Türklerin %72'lik bir oranı da Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkmıştır (Erdoğan, 2021: 153). Geçici Koruma Statüsü Suriyelilerin eğitim haklarına erişmesini, sağlık hizmetlerinden faydalanmasını, iş piyasasına katılmasını, sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanmasını, tercümanlık ve benzeri hizmetlere ulaşmasını sağlarken ikamet hakkı veya vatandaşlık hakkı almalarına imkân tanımamıştır (Bostan, 2018: 58). Ayrıca Geçici Korunma Yönetmeliği'nde Geçici Koruma Kimlik Belgesi'nin herhangi bir şekilde ikamet izni yerine geçmeyeceği, ülkede geçirilen sürenin ikamet izni süresinden sayılmayacağı ve belge sahibine vatandaşlığa başvuru hakkı tanımayacağı net bir şekilde ifade edilmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014: Md.25). Vatandaşlık kanunu ise vatandaşlık başvurusu için beş yıl Türkiye'de ikamet şartı aramaktadır. Türkiye'de doğan çocukların vatandaşlık durumunu açıklayan Ekşi'ye göre çocukların anne veya babası Suriye vatandaşı olduğu müddetçe Suriye vatandaşı sayılacaklar; fakat ebeveynlerin vatandaşlıktan atılıp ancak vatansız olmaları durumunda çocuklara Türkiye vatandaşlığı verilebilecektir (Ekşi, 2015: 198). Ekşi aynı zamanda vatandaşlık kanunun 12. maddesine göre, "vatandaşlığa alınması zaruri görülen yabancılar", millî güvenliği tehdit edecek veya kamu düzenini bozacak bir hali bulunmamak şartıyla İçişleri Bakanlığı'nın teklifinin Bakanlar Kurulu'nca uygun bulunup bu konuda karar alması ile Türk vatandaşlığını kazanabilmektedir. Bu şartları sağlayan Suriyelilere topluca vatandaşlık verilebilmektedir. Fakat zorla vatandaşlık verilemeyeceği için Suriyelilerin başvuruda bulunması gerekmektedir (Ekşi, 2015: 200). Sınırlı sayıda vatandaşlık alan Suriyelilerin ise Türk soylu olduğu, ülkede geçici koruma statüsünde değil serbest göçmen olarak bulunduğu değerlendirilmektedir (Gülyaşar, 2017: 686). Göç ve Uyum Raporu da bu konuyu açıklığa kavuşturmaktadır. Bu rapora göre Türk kökenli anne-babadan doğma 6500 kişi, Türk vatandaşlarla evlenerek 4500 kişi

ve ikamet şartını doldurarak 1000 kişi olmak üzere toplam 12 bin kişi Türk vatandaşlığına geçmiştir (Göç ve Uyum Raporu, 2018: 137).

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme (md 44), BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (md 10,16,22) ve Göçmen İşçinin Hukukî Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi (md 12)', AİHS'nin 8. maddesine karşılık gelen AB Temel Haklar Şartı'nın 7. Maddesi gibi uluslararası anlaşmalar ile garanti altına alınan aile birleşimi hakkı Türk hukukunda da hem YUKK'ta aile ikamet izni hem de Geçici Koruma Kanunu'nda aile birleşimi başlıkları altında hüküm altına alınmıştır (Elçin, 2017: 186). Türkiye'de kalan Suriyelilerin tabi olduğu Geçici Koruma Kanunu md. 49:

“(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılar, başka bir ülkede bulunan eşi, ergin olmayan çocukları ve bağımlı ergin çocukları ile Türkiye’de bir araya gelmek üzere aile birleşimi talebinde bulunabilir. Bu başvurular, Genel Müdürlükçe değerlendirilir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde gerekli çalışmalar yapılabilir.

(2) Refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklarla ilgili olarak çocukların talebi beklenmeksizin aile birleşimine ilişkin işlemler derhal başlatılır.” ifadesi ile aile birleşimi konusunu garanti altına almıştır.

701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu da kimsenin kendini kabul ettiği cinsiyeti, köklerinin dayandığı etnik kökeni veya ırkı, derisinin rengi, konuştuğu dil veya inandığı dini, siyasi görüşü veya mezhebi, medeni hali, maddi durumu veya engellilik ve yaş temellerine dayalı herhangi bir ayrımcılığa uğrayamayacağını ifade etmiştir (701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, md. 3). Buna rağmen Suriyelilerin hem işgücü olarak daha fazla çalışma daha az ücret şeklinde ayrımcılığa uğradığı, sadece Suriyeli oldukları için daha yüksek fiyatla ev tuttukları ve bazen Suriyeli oldukları için ev kiralayamadıkları bilinmektedir.

6.4. Türkiye'nin Uyum Politikasının Değerlendirilmesi

Suriyelilerin Türkiye'ye girişlerinden itibaren merkezi idarenin göçmenler için öncelikle geçici barınma merkezleri ile barınma sorununu çözmeye çalıştığı; fakat çok fazla göçmen olması sebebiyle bu merkezlerin yetersiz kalması sonucu barınma sorununu toplumun insafına bıraktığı görülmektedir. Aynı şekilde işgücü piyasasına katılımları için bir düzenleme yaptığı; fakat bu düzenlemenin de Suriyelilerin kayıt dışı olarak çalışmalarını engellemediği ve önemli oranda Suriyelinin emek sömürüsüne maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Yüksek kiralar sebebiyle gettolar şeklinde yaşayan Suriyelilerin yerel halkla iletişim kuramamaları ve bu şartlar altında toplumdan uzak kalmalarının da ayrı bir problem sahası olduğu görülmektedir. Bu şartlar altında Türkiye'nin barınma ve ekonomiye katılım konularında yeterli bir politika üretmediği, bu durumun hem yerli halk hem de Suriyeliler için hoşnutsuzluk yarattığı görülmektedir. Türkiye'nin politikası Suriyelilerin hala geçici olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Eğitim konusunda ise merkezi idarenin tedbir almakta geç kaldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de kalan Suriyelilerin önemli kısmının okul çağında olması ve bu insanların ihtiyaç duyduğu eğitimi almaları için uygulanan geçici politikaların yetersiz kalması, eğitim konusunda daha ciddi tedbirler alınmasını gerekmiştir. Bu kapsamda 2018 yılından itibaren Suriyelilerin devlet okullarından faydalanması için çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte dil problemi Suriyelilerin okula karşı önyargılı olmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda ekonomik problemlerden dolayı çoğu Suriyeli okula gitmek yerine çalışmak zorunda kalmaktadır. Türk toplumu ile Suriyeliler arasında ise bazı kültürel farklılıklar bulunmaktadır. Bu kapsamda erkekler ile kızların aynı ortamda bulunduğu karma sınıflar da Suriyelilerin kız çocuklarını okula göndermeleri konusunda tereddüt yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu kapsamda sadece kızlara yönelik imam hatip okullarının açılması değerlendirilmektedir. Belki bu şekilde uyum politikası kız çocuklarının eğitim almasına imkân sağlasa da ne derece toplumsal uyum sağlayacağı tartışmalıdır.

Suriyelilerin hukuki statüleri de ayrı bir problem sahasıdır. Neredeyse on senedir Türkiye'de kalan Suriyelilere Geçici Koruma Statüsü'nün verilmiş olması hem vatandaşlık almalarının önünü kapatmış hem de siyasal katılım hakkına sahip olmalarını engellemiştir. Sadece Kızılay tarafından sürdürülen aile birleşimi konusunda yardımcı

olunmaktadır. Türk halkının; kültürel-dinsel dayanışma, Cumhurbaşkanı'nın liderliği, Suriyelilerin geri döneceğine olan inancı ve fakirlik dayanışması gibi sebeplerle ilk başlarda toplumsal kabulünün fazla olmasına rağmen (Erdoğan, 2019: 15) zamanla bu durumun Suriyelilere karşı hoşnutsuzluğu arttırdığı ve kimi zaman halk tarafından Suriyelilere karşı ayrımcılık uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Bu konuda Türkiye'nin iletişim kapasitesinin yetersizliğinden bahsetmek mümkündür. Bu iletişim eksikliğinin toplumun önyargılarının sosyal medya ile manipüle edilmesi sonucu Suriyelilere yönelik olumsuz bakış açısı yıllar içerisinde artmıştır. AFAD, KIZILAY, İletişim Başkanlığı ve GİGM yetkilileri ile yapılan bir çalışmada Suriyelilerin ayrımcılığa uğramaması konusunda toplumsal dinamiklere güvendikleri, Suriyelilerin sosyal uyumuna yönelik bir öngörülerinin bulunmadığı, Suriyelilere yönelik önyargının sosyal medyada körüklendiğinin farkında olduğu fakat hem bu konuyla ilgili hem de Suriyelilerin Türkiye'deki durumları ile ilgili uluslararası kamuoyuna yönelik stratejik bir iletişim planının GİGM dışında bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada özellikle İletişim Başkanlığı yetkilisinin Suriyelilerin en çok sağlık hizmetlerinden memnun olduğu ve Suriyelilerin geri dönmeyi istediği şeklinde vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde, söz konusu yetkilinin yeterli bilgi düzeyine sahip olmadığı veya kendi bakış açısı ile durumu idare etmeye çalıştığı değerlendirilmektedir (Özger, 2020: 87-120). Çünkü yukarıda ifade edildiği şekilde Suriyeliler içerisinde yıllar içerisinde sağlık hizmetinde sorun yaşadığını belirtenler ile geri dönmek istemediğini belirtenlerin miktarı artış eğilimindedir. Bu durum resmî kurumlara karşı iletişim açısından olumsuz bir bakış açısı doğurmaktadır. Toplumun Suriyeli göçmenlere bakışını sosyal medyanın nasıl etkilediğini inceleyen çalışmalarda ise Suriyelilerin ilk başta mağdur olarak görüldüğü ve merhamet duygusuyla yardım edildiği fakat zamanla Suriyelilerin iş sahibi olması, tatil yapması, kendi kültürlerini devam ettirmesi ve aile hayatını devam ettirerek çocuk sahibi olmalarının toplumda oluşan mağduriyet algısını etkilediği ifade edilmiştir (Keskinkaya, 2021: 171). Toplum içerisinde bazı bireylerin resmi kaynaklardan yayınlanan bilgilere inanıp bu konuda Suriyelilere destek olmasına rağmen yıllar içerisinde bu haberlerden etkilenip Suriyeliler karşıtı inanca sahip olduğu yine bu çalışmalardan birisinde görülmektedir (Keskinkaya, 2021: 176). Bu konuda da Türkiye'nin iletişim kaynaklarını doğru kullanmadığı anlaşılmaktadır. İnsanlar Suriyelilere tanınan haklarla haksızlığa uğradığını ve kendi ülkesinde ikincil vatandaş olarak görüldüğüne inanmaktadır

(Keskinkaya, 2021: 189). Bir başka çalışmada ise Suriyeliler üzerine twitter uygulaması incelendiğinde 2013,2016 ve 2019 yılları arasında atılan tweetler incelendiğinde yıllar içerisinde Suriyeli karşıtlığının ekonomik, güvenlik, sosyal ve kültürel kaygılar çerçevesinde arttığı fakat bu karşıtlığın ırksal bir durumdan ziyade güvenlik veya kalıcılık gibi farkı sebeplerden kaynaklandığı ifade edilmiştir (Nergiz, 2022: 84). Bu açıdan toplumun Suriyeliler ile uyum içerisinde yaşama isteği bulunmadığı ve misafir olarak gördükleri Suriyelilerin ülkelerine dönmesini bekledikleri anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada 2011 yılında başlayıp günümüze kadar devam eden Suriye İç Savaşı ile Türkiye'ye kaçmak zorunda kalan ve ilk gelişlerinde misafir olarak karşılanan; fakat yanlış öngörüler sonucunda Türkiye'deki ikametleri geçicilikten kalıcılığa dönmeye başlayan Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki yasal statüleri, mevzuatlar çerçevesinde gelişen göç politikası üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma hazırlanırken Suriyeliler için birçok çalışmadan farklı olarak sığınmacı veya mülteci ifadesi yerine göçmen ifadesi kullanılmıştır. Çünkü Suriyeliler için ortaya konan Geçici Koruma Statüsü mülteci veya sığınmacı terimlerinin içini tam olarak doldurmamaktadır. Anadolu toprakları yıllar boyunca birçok etnik unsura ev sahipliği yapmış olmasına rağmen Türkiye'nin kuruluşundan itibaren göçün yönetilmesine dair uyguladığı politikası, ulus devlet temelinde homojen bir Türk toplumunun oluşturulması üzerine bina edilmiştir. Bu konu, Türkiye'nin iskân kanunu ve vatandaşlık kanununa da yansımış ve Türk soylu olmayanların ülkeye kabulünde önemli kistaslar konulmuştur. Bu kapsamda Türkiye'ye sığınan 4 milyondan fazla Suriyeli'ye mülteci statüsü verilmesinden uzak durulmuş ve Suriyeli göçmenler için Geçici Koruma Statüsü ortaya konmuştur.

Suriyelilerin beklentilerin ötesinde bir şekilde kalıcı hale geleceğinin anlaşılması Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olup olmadıklarına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Siyasal söylemler ilk başlarda Suriyelilere vatandaşlık verileceği şeklinde olmuşsa da zamanla toplumsal tepki bu konudaki siyasal söylemlerin değişmesine yol açmıştır.

Siyasal söylemlerin uygulamaya yansıyor yansımadığı incelendiğinde Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikasının Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmalarını özendirmekten uzak bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir. Suriyelilere iş imkânı yaratılmış olsa bile bu konuda kota konulmuş, barınma ihtiyaçları konusunda kolaylaştırıcı düzenlemeler yapılmamış, Suriyelilerin hareketliliğinin kontrol altında tutulabilmesi maksadıyla kayıtlı oldukları illerin dışında iş imkânı ve sağlık haklarından faydalanmasını zorlayacak şekilde tedbirler alınmıştır. Bununla birlikte Suriyelilerin Türk toplumu ile bağ kurması için bir çaba gösterilmemiştir. Toplumun savaşın ilk

yıllarında göstermiş olduğu yardımsever tavırların zamanla göçmen sayısının artmasıyla değişebileceği öngörölmemiştir. Yerel halkın göçün yaratmış olduğu hayat pahalılığı, iş kaybı ve kültürel çatışmayı nasıl tolere edebileceği konusu üzerinde durulmamıştır. Göçmenlerin gettolar oluşturarak halktan uzakta yaşam sürmesinin uyum sürecine vereceği zarar hesap edilmemiş ve göçmenlerin yerleşimleri ile ilgili planlamaya gidilmemiştir. Tüm bu süreç içerisinde ensar-muhacir imgesinden yola çıkılarak toplumun kendi kendine Suriyeliler ile uyum içerisinde yaşayabileceğine inanılmıştır. Merkezi idare, bu konuda sorumluluklarını çok geç fark etmiştir. Suriyelilerin uyum sürecini kolaylaştırmak için Göç İdaresi tarafından 2018-2023 yılları için stratejik bir planlama yapılmıştır. Bununla birlikte dünyada artan enflasyonun Türkiye’yi de kötü etkilemesi ve halkın önemli bir şekilde hayat pahalılığı yaşaması, sosyal medyada Suriyeliler ile ilgili olumsuz bilgilerin yayılması, Türkiye’nin Suriyeliler ile ilgili paylaştıkları bilgilerin vatandaşlar tarafından inanılır bulunmaması gibi sebeplerden dolayı yalan yanlış bilgilere daha fazla itibar edilmesi toplumsal uyuma zarar vermiş ve halkın Suriyelileri kabul oranı azalmaya başlamıştır. Bu açıdan Suriyelilere uyum çalışmaları kapsamında merkezi idare istediği kadar yasal düzenleme yapsa da toplumsal kabulün sürdürülebilir olmadığı değerlendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, Anayasasında da belirtildiği üzere bir hukuk devletidir. Suriyelilerin Türkiye’deki süreçlerini belirleyecek olan en önemli konu da dolayısı ile kanunlar olacaktır. Türkiye’nin kuruluş yıllarında ortaya konan iskân kanunu her ne kadar yıllar içerisinde büyük eleştiriler almışsa da Türkiye’nin yeni göç politikası çerçevesinde de çok fazla değişikliğe uğramamıştır. Mevcut mevzuat çerçevesinde Türkiye Suriyelilere mülteci statüsü bile vermemiş, geçici koruma statüsü ile Suriyelilerin mülteci haklarından faydalanmasının önüne geçmiştir. Geçici Koruma Statüsü’nün Suriyelilerin gayri resmi olan misafirlik statülerini resmi hale getirdiği değerlendirilmektedir. Geçici Koruma Statüsü ile Suriyelilerin sadece sağlık ve iş imkânlarından faydalanmaları sağlanmıştır. Suriyelilerin vatandaşlık almasının ise önüne geçilmiştir.

Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmaları iki şartla sağlanmaktadır. Bunlardan ilki mültecilik statüsü iken, diğeri vatandaşlık hakkının verilmesidir. Geçici Koruma Statüsü ile mültecilik hakkının alınması tamamen ortadan kaldırılmıştır. Vatandaşlık hakkı ise kanun ile belirlenmiştir. Buna göre bir yabancının vatandaşlık alabilmesi için soy kıstası,

belirli bir yatırım yapması, belirli bir süre Türkiye’de ikamet etmiş olması veya bir Türk ile evlilik yapmış olması gibi şartlardan birisini sağlaması gerekmektedir. Geçici Koruma Statüsü daimî ikamet hakkı sağlamadığı için Suriyelilerin Türkiye’de ne kadar kalmış olurlarsa olsun vatandaşlık alma hakkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Suriyeli Türkmenler’e ve Türklerle evlilik yapmış Suriyelilere vatandaşlık verilebilmektedir. Ayrıca en az iki milyon dolar yatırım yapmış, bir milyon dolarlık ev almış veya 100 kişiye iş imkânı sağlamış yabancılara istisnai vatandaşlık yoluyla vatandaşlık verilebilmektedir. Bu kapsamda vatandaşlık alabilmiş Suriyeli sayısı çok fazla değildir.

Türkiye’nin hem uyum politikaları hem de ulusal mevzuatı incelendiğinde Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olarak görülmediği değerlendirilmektedir. Her ne kadar Suriyelilerin büyük bir çoğunluğu kendisini Türkiye’de kalıcı görmüş ve bu kapsamda vatandaşlık beklemekteyse de mevcut şartlar Suriyelilerin bu beklentilerini karşılamamaktadır. Ayrıca Geçici Koruma Statüsü’nün Cumhurbaşkanı kararı ile sonlandırılabilmesi göz önüne alındığında Suriyeliler için Türkiye’de kalma beklentisine girmemelerinin daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte on yıl boyunca Türkiye’de yaşayan hatta Türkiye’de doğup sadece Türkiye’yi bilen insanlara dair nasıl bir politika yürütüleceğinin devlet tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Bu insanlar geri dönseler bile ülkelerinde tekrardan sığınmacı gibi bir hayat yaşamak ve yeniden uyum sağlayabilmek için fazladan çaba harcamak zorunda kalacaklardır. Mevcut çalışma Suriyelilerin mevzuata göre Türkiye’de kalıcı olamayacaklarını ortaya koymuş olsa da Türk toplumu ile Suriyeliler yaklaşık 10 yıl boyunca beraber yaşamıştır ve belki bir 10 yıl daha beraber yaşayacaktır. Türkiye’nin yetersiz uyum tedbirlerinin ve dünya genelinde yaşanan yüksek enflasyonun Türk toplumunda sığınmacılara yönelik olumsuz bakış açısını arttırdığı göz önüne alındığında gelecek 10 yıl içerisinde çatışma yaşanmaması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikli olarak iki toplum arasındaki dil bariyerinin aşılması için gerekli tedbir alınmalıdır. Her ne kadar çoğu çalışmada kamu personelinin Arapça öğrenmesi tavsiye edilmişse de 80 milyonun Arapça öğrenmesi yerine 4 milyon insanın Türkçe öğrenmesinin daha mantıklı olacağı değerlendirilmektedir. Kamu kurumlarında göçmenlerin mağduriyet yaşamamaları için muhakkak suretle tercüman görevlendirmeleri yapılmalıdır. Ayrıca gettolaşmanın önüne geçilerek Suriyeliler ile ev sahibi ülke vatandaşlarının aynı ortamı paylaşmaları sağlanmalıdır. Bu konuda Suriyelilerin bazı mahallelere yerleşmelerine

yasak konularak bir çözüm üretilmeye çalışılmışsa da mevcut çözümün yetersiz kalacağı değerlendirilmektedir. Öncelikli olarak göçmenler maddi imkanlarının el verdiği mahallelerde yaşamaya çalışmaktadır. Yeterli iş imkânı bulamayan ve maddi olarak sıkıntı yaşayan Suriyelilerin mahalle yasaklarına uyamayacakları ve gerekirse gizli saklı da olsa yasaklanan mahallelerde ikametlerine devam edecekleri bir gerçektir. Okullaşma konusu da ayrı bir problem sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem maddi imkansızlıklar hem de kendi kültürlerini kaybedecekleri gibi sebeplerle Suriyelilerin çocuklarını okullara göndermedikleri değerlendirilmektedir. Bu konuda da tüm gençlerin okula gidebilmeleri için gerekli tedbirler alınmalı ve genç yaştakilerin suç eylemlerine karışmalarının önüne geçilmelidir.

Suriyelilerin Türkiye'deki durumları ile ilgili literatür tarandığında Türkiye'nin en önemli gündem konusu olmalarına rağmen haklarında düzenlenmiş güncel istatistiklerin ya yetersiz ya da sadece bölgesel olduğu görülmüştür. Bu konuda özellikle Göç İdaresi'nin toplumu bilgilendirme konusunda yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir. Aynı zamanda dünyanın en fazla göçmen barındıran ülkesi olarak Türkiye'nin yaşadığı sıkıntıları veya başarılarını kamuoyuna yeterli kadar anlatamadığı düşünülmektedir. Türkiye'nin bu konudaki iletişim çabaları hem yetersiz hem de güvenilir olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin göçmenler konusundaki iletişimi yeterli olmuş olsaydı sosyal medya üzerinden yürütülen göçmen karşıtlığının toplum üzerinde daha az etkisinin olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma hazırlanırken faydalanılan kaynaklarda sürekli bir şekilde toplumsal kabulün yüksek olduğunun değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte toplumun büyük bir kesimi Suriyelilerin vatandaşlık almasını ve kalıcı olmasını kabul etmemektedir. Bu kapsamda toplumsal kabulün hangi açıdan yüksek olduğu konusunun düşünülmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Acaba toplum Suriyelileri geçici olduğu için mi kabullenmektedir? Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmasına onay veren ne kadar insan bulunmaktadır? Ayrıca Suriyelilerin Türkiye'ye girişinden günümüze kadar geçen süreçte toplumun fakir olan kesimi daha fazla fakirleşmiştir. Suriyelilere yönelik sosyal yardım politikasının halkın ne kadarı tarafından onay gördüğü de değerlendirilmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bu yana en önemli insani krizlerden birisi ile karşılaşmış; fakat yetersiz mevzuat ve altyapıya rağmen bürokrasinin özverili çalışmaları

ile bu süreci şimdiye kadar çok az sıkıntılarla yürütmüştür. Dünyanın birçok gelişmiş ülkesinin bu kriz karşısında takınmış olduğu tavır ile kıyaslandığında Türkiye'nin önemli bir işi başardığı görülebilmektedir. Bununla birlikte Türkiye bu başarısını ne dünyaya gösterebilmiş ne de uzun ömürlü bir politika haline getirememiştir. Türk toplumunun hoşgörüsü ile Suriyelilere yönelik göç politikası belirli bir yere kadar gitse de artık daha istikrarlı bir hale gelmek zorundadır. Türkiye öncelikle Suriyelilere hukuki statülerini net bir şekilde anlatmalı ve geleceğe yönelik boş beklentilere girmelerinin önüne geçmelidir. Aynı zamanda Suriyelilerin ülkede kaldıkları süreç içerisinde yaşadığı sıkıntıları adilane bir şekilde çözüme kavuşturarak hem yerel halkın tepkilerini azaltmalı hem de gelecekte de komşuluk içerisinde yaşayacağımız Suriyelilerin yerel halka yönelik olarak olumlu bakış açılarını geliştirmek için gayret göstermelidir.

Bu çalışma ile Türkiye'de bulunan Suriyelilerin hukuki durumları ve Türkiye'deki tartışmalı konuları netleştirilmeye çalışılmıştır. Toplumun Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olup olmadıkları konusundaki tereddütlerinin yersiz olduğu ortaya konmuştur. Bununla birlikte bu süreç siyasi bir süreçtir. Siyaset kurumları yapacakları değişikliklerle Suriyelilerin hukuki statülerini değiştirip elbette Suriyelilere vatandaşlık verebilecek imkana sahiptir. Bu kapsamda Suriyelilere vatandaşlık verilip verilmemesinin Türkiye'ye fayda ve zararlarının incelenerek bir çalışmanın ortaya konması bu çalışmaya da fayda sağlayacaktır. Suriyelilere verilecek vatandaşlığın özellikle Türkiye'nin güvenlik politikaları veya milyonlarca genç işsizi göz önüne alarak ekonomi politikaları üzerinden değerlendirecek bir çalışmanın Suriyelilere verilmesi planlanan vatandaşlık süreci için daha aydınlatıcı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017), Bitmeyen Göç (3. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Abacı Yıldız, C. (2019). Suriye Kaynaklı Göç Ekseninde Türk Göç Mevzuatının Tarihsel Açıdan Yeniden Değerlendirilmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19 (43), 237-266. DOI: 10.21560/spcd. v19i46288.480321
- Adalı, T. and Türkyılmaz, A.S. (2020), Demographic Data on Syrians in Turkey: What do we know? Int Migr, 58: 196-219. <https://doi.org/10.1111/imig.12614>Adam, I.O. (2020), 2011 Suriye Devrimi'nin Sosyo-Ekonomik Nedenleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep
- Adıgüzel, Y. (2020), Göç Sosyolojisi (4. Basım), Nobel Yayın, Ankara
- AFAD (2017), Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması Erişim Adresi: https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari#:~:text=T%C3%BCrkiye%27deki%20Suriyelilerin%20Demografik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2C%20Ya%C5%9Fam%20K%C5%9Fullar%C4%B1%20ve%20Gelecek%20Beklentilerine%20Y%C3%B6nelik%20Saha%20Ara%C5%9Fat%C4%B1rmas%C4%B1_2017
- AFAD (2016), Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında, Erişim Adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25332/xfiles/13a-Suriyeli_Misafirlerimiz_Kardes_Topraklarinda_2016_Turkce_.pdf
- Akdeniz, S. (2019). Atatürk Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri ve Hatay Sorunu (1920-1938), Asia Minor Studies journal, 7(1), 158-183
- Akıllıoğlu, T. (1989). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuz. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 44 (03), DOI: 10.1501/SBFder_0000001516
- Akkan, İ. (2016), Arap Baharı Sonrası Suriye ve Türk Dış Politikası Açısından Türkiye - Suriye İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul

- Akman, K. (2022). Suriyeli Sığınmacıların Siyasal Rekabete Etkileri ve 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 98-116. DOI: 10.53443/anadoluibfd.1051207
- Aktaş, M.E. (2021) Türkiye'nin Göç Politikası ve 2011 Sonrası Suriyeli Kitleli Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya
- Akyıldız, İ. E. (2016). "Göç Teorilerinin Karşılaştırmalı Analizi". *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 127-176.
- Alan, B.P. (2016), Türkiye'nin Göç Yönetimine Yaklaşımı: Mevzuat ve Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Aliu, A., Öztürk, İ., Aliu, D., & Özkan, Ö. (2016). Türkiye’de göç olgusunun mevzuat, politikalar ve bilimsel projeler çerçevesinde incelenmesi. In 2nd International Congress on Applied Sciences: Migration, Poverty and Employment (pp. 19-28).
- Alkan, M. (2016). Osmanlı Devleti’nin “İslam Birliği” Siyaseti: Ortadoğu’nun Osmanlılaşması. *Gazi Akademik Bakış*, 9 (18), 17-32. DOI: 10.19060/gav.320623
- Altuğ, Y. (1991). Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler. *BELLETEN*, 55 (212), 109-12 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ttkbelleten/issue/62524/943962>
- Amerikanın Sesi (2022), Türkiye Suriyeliler'i Geri Gönderecek mi? (Erişim: 05 Haziran 2022) <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-suriyeliler-i-geri-gonderecek-mi/6535858.html>
- Amerikanın Sesi (2022), Erdoğan: “Onları Bu Topraklardan Asla Kovmayız” (Erişim: 05 Haziran 2022) <https://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-onlari-bu-topraklardan-asla-kovmayiz-/6563743.html>

- Andrade, J. H. F. D. (1998). Regional Policy Approaches and Harmonization: A Latin American Perspective. *International Journal of Refugee Law*, 10(3), 389–409. doi:10.1093/ijrl/10.3.389
- Arboleda E. (1995), The Cartagena Declaration of 1984 and its Similarities to the 1969 OAU Convention—A Comparative Perspective, *International Journal of Refugee Law*, Volume 7, Issue Special_Issue, Summer 1995, Pages 87–101, https://doi.org/10.1093/reflaw/7.Special_Issue.87
- Arık, F. (1960). İnsan Haklarının Milletlerarası Korunması (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 15 (04), DOI: 10.1501/SBFder_0000000785
- Arıkan, G. (2020) Göç Hukukunda Yabancıya Sağlanan Uluslararası, Bölgesel ve Ulusal Koruma (1. Baskı), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul
- Arslan, G. (2018), Türkiye-Suriye İlişkilerinde Kriz Dönemlerinin Değerlendirilmesi (1915-1998), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep
- Asar, A. (2016), Göç Yönetimi (2. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Awuku, E. O. (1995). Refugee Movements in Africa and the Oau Convention on Refugees. *Journal of African Law*, 39(1), 79–86. <http://www.jstor.org/stable/745608>
- Aydemir, S., & Şahin, M. C. (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 28(3), 359-71.
- Aydın, Ö. (2021), Ulus Devletin ve İnsan Hakları Hukukunun Sınırındaki Özneler: Mülteciler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi
- Ayhan, S. (2017), 2002-2015 Yılları Arasında Ak Parti'nin Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul

- Ayrancı, Z.Ş. (2006), Türkiye-Suriye İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir
- Babuş, F. (2006), Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti Uygulamaları, Ozan Yayıncılık, İstanbul
- Balsari, S., Abisaab, J., Hamill, K., & Leaning, J. (2015). Syrian refugee crisis: when aid is not enough. *The Lancet*, 385(9972), 942-943.
- Bartram, D. vd. (2019) Göç Meselesinde Temel Kavramlar (2. Baskı), Hece Yayınları, Ankara
- Barkın, E. (2014). 1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi. Ankara Barosu Dergisi, (1), 331-360. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abd/issue/33815/374463>
- Başel, H. (2003). Sosyal Politika Açısından İç Göçler: Sivas'tan İstanbul'a Göç Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Battır, O. (2020) Düünden Bugüne Uluslararası Göç: Kuram, Algı ve Siyasa (1. Baskı), Nobel Bilimsel Eserler, Ankara
- Baykal, S. & Yılmaz, L. (2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Bağlamında Türkiye'nin Yeni Göç Siyaseti. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 633-652. DOI: 10.17541/optimum.739217
- Bayramoğlu, N.K. (2022), An Analysis Of Labor Market Integration Policies Related To Syrians Under Temporary Protection In Turkey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- Berti, B. (2015). The Syrian refugee crisis: Regional and human security implications. *Strategic Assessment*, 17(4), 41-53.
- Bijak, J. Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, And Methods CFMR Working Paper <http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2006-04.pdf> 19.10.2021

- Birinci, G. (2017). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 7 (2), 50-81. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nevsosbilen/issue/33522/339814>
- Bostan, H. (2018). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu. Göç Araştırmaları Dergisi, 4 (2), 39-88. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gad/issue/45776/578123>
- Cantor, D. J., ve Mora, D. T. (2014). " A Simple Solution to War Refugees? The Latin American Expanded Definition and its relationship to ihl". In Refuge from Inhumanity? War Refugees and International Humanitarian Law. Leiden, 204-224 The Netherlands: Brill | Nijhoff. doi: https://doi.org/10.1163/9789004261594_010
- Coştan, U. (2020). Türkiye’de Göç Yönetimi ve Politikaları: Suriyeli Mülteciler Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 67-91. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/musbed/issue/23522/250638>
- Çakmak, R.A. (2021). Sykes Picot Antlaşması’nın Suni Sınırlarında Meydana Gelen Değişikliklerde Mezhep Faktörü: Suriye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Çalıkuşu, C.V. (2021), Arap Baharı’nın Suriye’ye Etkisi ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin Uluslararası Suriye Konferansı: “Barışa Açılan Kapı” Ekseninde Suriye Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van
- Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020), Yabancıların Çalışma İzinleri Erişim Adresi: <https://www.csqb.gov.tr/media/87487/yabanciizin2020.pdf>

- Çeker, M.E. (2010), Suriye Türkleri ve Türkiye-Suriye İlişkileri (Osmanlı Dönemi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş
- Çelik, C. (2018), Tarihsel Perspektiften Türkiye-Suriye İlişkileri ve Arap Baharı Süreci, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul
- Çelik, H. (2008). Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7 (16), 143-163. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cttad/issue/25239/266853>
- Çiçekli, B. (2016), 6458 Sayılı Kanun Gereğince: Yabancılar ve Mülteci Hukuku (6. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Demir, E. (2021). Türkiye'nin Suriye Politikası Bağlamında TSK'nın Suriye'deki Sınır Ötesi Harekâtlarının Nedenleri ve Sonuçları. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 5 (2), 541-580. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bader/issue/67183/995136>
- Dowty, A., & Loescher, G. (1996). Refugee Flows as Grounds for International Action. International Security, 21(1), 43–71. <https://doi.org/10.2307/2539108>
- Dromgold-Sermen, M.S. (2020) Farklılıkları Yönetme Kültürü: Göç Yönetimi Alanı ve Türkiye'ye Göç Eden Suriyeliler (1. Baskı), ODTÜ Yayıncılık, Ankara
- Duran, A. (2018), Göç Kuramları, Sosyal Bilimlerde Kuramlar (Ed. Figen Ereş) 1. Baskı, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara
- Duruel, M. (2017). Avrupa Birliği Göç Politikası ve Kitleli Göç Akınları Karşısındaki Durumu. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 3 (3), 1-12. DOI: 10.25272/j.2149-8539.2017.3.3.01
- Duruel, M. (2017). Suriyeli Sığınmacıların Türk Emek Piyasasına Etkileri Fırsatlar ve Tehditler. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3 (2), 207-222. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ead/issue/48242/610707>

- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Yaşanan Göçler ve Etkileri. Sosyal Bilimler Metinleri, 2018 (1), 16-27. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbm/issue/36882/412976>
- Eğitim Bir-Sen (2017) Türkiyede Suriyeli Çocukların Eğitimi- Güçlükler ve Öneriler, Ankara
- Ekşi, N. (2015). Suriyelilere Toplu olarak Türk Vatandaşlığı Verilebilir Mi?. İstanbul Barosu Dergisi, 89, ss. 196-201.
- Elçin, D. (2017). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda Aile İkamet İzni: Aile Hayatı Hakkı mı? Aile Birleşimi Hakkı mı? Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (30), 117-198.
- Emin, M.B. (2016), Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi-Temel Eğitim Politikaları, SETA Vakfı, İstanbul
- Erdal, İ. (2006). Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mubadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri. Tarih Araştırmaları Dergisi, 25 (40), 203-214. DOI: 10.1501/Tarar_00000000255
- Erdoğan, M. M. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler. (Erişim: 7 Mayıs, 2021) <https://www.kas.de/documents/283907/7339115/T%C3%BCrkiye%27deki+Suriyeliler.pdf/acaf9d37-7035-f37c-4982-c4b18f9b9c8e?version=1.0&t=1571303334464>
- Erdoğan, M.M. (2021), Suriyeliler Barometresi 2020, Eğiten Kitap Yayıncılık, Ankara
- Eren, E.Y. (2021). Mülteci Hukukunda Geçici Koruma (2. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Eren, V. ve Çakran, Ş. (2017). Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14 (39), 1-30. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/31632/321457>

- Ersoy, A.F. ve Ala M. (2019), Suriyeli Sığınmacı ve Mültecilere İlişkin Görüşler: Osmaniye’de Nitel Bir Araştırma, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 54 (3), 1343-1356
- Eskioğlu, R. (2019). Arap Baharına Kadar Türkiye-Suriye İlişkileri. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1), 70-80. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/49107/627179>
- Faist, T. (2000), The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces (1. Baskı), Oxford Scholarship Online, Oxford
- Gemalmaz, M. (2011). Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 7 (2), 131-146. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iumhmohb/issue/9390/117660>
- Gültaş, A. S. & Yalçın Balçık, P. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları. Sakarya Tıp Dergisi, 8/2, 193-204.
- Gilbert, G. (1993). Root Causes and International Law: Refugee Flows in the 1990’s. Netherlands Quarterly of Human Rights, 11(4), 413-436. <https://doi.org/10.1177/016934419301100403>
- Goodwin-Gill G. and McAdam J. (2021) The Refugee in International Law Forth Edition (4. Baskı), Oxford University Press, Oxford
- Gordon, M. M. (1964). Assimilation in American life: The Role Of Race, Religion, And National Origins (1. Baskı). Oxford University Press on Demand.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2022), Türkiye ve Göç, Erişim Adresi: https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/turkiyevegoc_tr.pdf
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2018), Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı, Ankara
- Göçmen, İ. (2015), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku (1. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara

- Gökcan, Ö. (2018), Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi veya Diğer Bir İfadeyle “İlan Edilmemiş Savaş”. Akademik İncelemeler Dergisi 13 / 1, 169-198. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.396405>
- Gökçe, T. Ö. (2021). Arap Baharı’nın Bir Varyantı Olarak Suriye İç Savaşı ve Esad Rejiminin Ayakta Kalma Nedenleri (2011-2014). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (2), 24-51. DOI: 10.30803/adusobed.945754
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye’ye Yansımaları. TESAM Akademi Dergisi, 2 (2), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tesamakademi/issue/12946/156436>
- Gülyavaş, M. (2017). Syrians and Citizenship: An Evaluation on the Local People and Syrian Asylum Seekers. OPUS International Journal of Society Researches, 7 (13), 678-705. DOI: 10.26466/opus.341263
- Gündoğar S.S., Orhan O. (2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri, ORSAM
- Hathaway, J.C. (1990). A Reconsideration of the Underlying Premise of Refugee Law. Harvard International Law Journal, 31, pp. 129-183.
- Hathaway, J. C. (1984). The Evolution of Refugee Status in International Law: 1920-1950. The International and Comparative Law Quarterly, 33(2), 348–380. <http://www.jstor.org/stable/759064>
- Hekimler, A. (2009). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin Kabul Edilişinin 60. Yıldönümünde Taşıdığı Anlam ve Önemi. Sosyal Bilimler Metinleri, 2009 (1), 1-24. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbm/issue/48005/610202>
- Hollifield, J. F. (1992). Migration and International Relations: Cooperation and Control in the European Community. *The International Migration Review*, 26(2), 568–595. <https://doi.org/10.2307/2547072>
- Ihlamur-Öner, S. G. (2014). Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası. Ortadoğu Analiz, 6(61), 42-45.

- International Crisis Group (2018), Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler: Kentsel Gerilimleri Azaltmak, Erişim Adresi: https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/241-turkey-srefugee-crisis-the-politics-of-permanence-turkish_0.pdf
- IOM (2013), Göç Terimleri Sözlüğü, 2’nci Baskı,
- IOM (2022), World Migration Report 2020, Erişim Adresi: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>
- ILO (2020), Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler, Erişim adresi: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf
- İçduygu, A., Sert. D. ve Karaçay, A. B. (2009). Türkiye’ye yönelen göç ve sığınma hareketleri ve politikaları üzerine brifing. No:1, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı (MiReKoc).
- İlgazi, A. (2019). Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Etkileri Gaziantep ve Şanlıurfa Örneği. Econharran, 3 (4), 93-123. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/econharran/issue/49062/583644>.
- İpek, N. (2014). Kafkaslar’lan Anadolu’ya Göçler (1877-1900). Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty, 6 (1), 101-138. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/omuefd/issue/20256/215090>
- Joppke, C., & Morawska, E. (2002). Toward Assimilation And Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States (1. Baskı). Springer, Londra
- Kadıoğlu, İ. A. (2020). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Çatışma, Güvenlik ve Sığınma. OPUS International Journal of Society Researches, 16 (29), 2179-2213. DOI: 10.26466/opus.714551
- Karasu, M. A. (2018). Türkiye’ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri. Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi, 14 (1), 21-41. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/paradoks/issue/36230/341341>

- Karasu, M. A. (2018). Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Kentlerde Neden Oldukları Güvenlik Riskleri. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 36 (2), 51-74. DOI: 10.17065/huniibf.297796
- Kartal, P. D. B. & Başçı, A. G. E. (2014). Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (2), 275-299. DOI: 10.18026/cbusos.42910
- Kaştan, Y. (2017), Atatürk Dönemi Türkiye- Suriye İlişkileri, Journal of International Social Research 10(53):271-282, DOI: 10.17719/jisr.20175334119
- Kaya, G. & Çolakoğlu, K. (2020). “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’deki Onuncu Yılına İlişkin Sosyolojik Bir Analiz. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13/73, 594-60
- Kazgan, G. (2012). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 30 (1-4). Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuifm/issue/844/9370>
- Keskinkaya, E. (2021), Hakikat Ötesi Çağda Sosyal Medya ve Suriyeliler: Ankara’da Göçmen Yoğun Bir Atölyede Etnografik Saha Çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli Sığınmacılar: Güvenlik Kaygıları ve Suç. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 392-431. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/bitlissos/issue/41200/459034>
- KONDA (2022) Suriyeli Sığınmacılara Bakış, Erişim Adresi: <https://konda.com.tr/tr/rapor/suriyeli-siginmacilara-bakis/>
- Konyalı, G. (2021) Uluslararası Hukukta Sığınma Hakkı (1. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Koşar, O. (2017), Suriye İç Savaşı’nda Türkiye’nin Kazanımları ve Kaybedimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

- Korgun, İ. (2020). Türkiye Suriye ilişkileri, Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 53-66.
- Köse, M. & Lokmacı, S. (2018). İngiliz Konsolosluk Raporlarında Rusya'nın 1864 Kafkas Soykırımı ve Çerkeslerin Anadolu'ya Göçleri. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (62), 407-422. DOI: 10.14222/Turkiyat3904
- Kutay, O. Ö. (2019), Turkey's Refugee Policies Towards Mass Displacements: The Case Of Mass Displacement From Syria, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- League of Arab States General Secretariat Social Sector Refugees, Expatriates & Migration Affairs Dept (2017), Contribution of the Arab Regional Consultative Process on Migration and Refugee Affairs (ARCP) in the Global Compact for Refugees
- Lewis C. (2005), UNHCR's Contribution to the Development of International Refugee Law: Its Foundations and Evolution, International Journal of Refugee Law, Volume 17, Issue 1, Pages 67–90, <https://doi.org/10.1093/ijrl/eei004>
- Lentini E. J. (1985), The Definition of Refugee in International Law: Proposals for the Future, Third World Law Journal, Vol:5(2),183-198
- Lozan Mübadilleri Vakfı, (2022) Erişim Adresi: <http://www.lozanmubadilleri.org.tr/mubadele-sozlesmesi/>
- Marshall, G. (2020), Sosyoloji Sözlüğü (Osman A. , Derya K., Çev.), (1. Baskı), Bilim ve Sanat Yayıncılık, Ankara
- Massey, Douglas vd. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Mertek, S. (2017) 1945-1957 Orta Doğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı. Journal of International Social Research, 10(48), 207–220. <https://doi.org/10.17719/JISR.2017.1495>

- Nizam, Ö. ve Sallan G. S. (2020). Türkiye'de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum Geri Dönüş mü Birlikte Yaşam mı (1. Baskı), Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Naz, Y. (2015), Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye'deki Güncel Sorunlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
- Ostrand, N. (2015). The Syrian Refugee Crisis: A Comparison of Responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States. *Journal on Migration and Human Security*, 3(3), 255–279. <https://doi.org/10.1177/233150241500300301>
- Ozankaya Ö. (1975), Toplumbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Öksüz, H. (2010). İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938). *Atatürk Dergisi*, 3 (1), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniad/issue/2357/30206>
- Önder, N. (2019). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yönelik Sağlık Politikalarının Analizi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 110-165. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gad/issue/48924/624009>
- Öngel, V. vd (2021), Sosyal Bilimlerde Göç (1. Baskı), Gazi Kitabevi, Ankara
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2, (4),183-215. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/isvehayat/issue/29036/310477>
- Özcan, İ. (2019), Suriye İç Savaşı: Neorealist Teori Çerçevesinden Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arel Üniversitesi, İstanbul
- Özcan, M. (2005). Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara,
- Ozcurumez, S., & Şenses, N. (2011). Europeanization and Turkey: studying irregular migration policy. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 13(2), 233-248.

- Özdemir, Ö. (2012), BAAS Rejimi Döneminde Türkiye-Suriye İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Özdemir, H. ve Uğurludoğan, U. (2021). Arap Baharı Sonrası Türkiye'nin Suriyelilere Yönelik Göç Politikaları: Avrupa Birliği'nin Bakış Açısı. YDÜ SOSBİLDİR, 14(1),162-196.
- Özger, T.A. (2020), Göç Politikalarında İletişimin Rolü: Suriye Göçü Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Özip, K.S. (2019), Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya
- Özkan, I. (2018) Göç – İltica ve Sığınma Hukuku (3. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Özkan, Ö. (2021), 1947-1998 Türkiye-Suriye İlişkileri: Güvenlik Sorunu Bağlamında Problemler ve Krizler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Özyakışır, D. (2013). Göç-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama (1. Baskı), Nobel Yayın ve Dağıtım, Ankara
- Paksoy, S., Paksoy, H. M. & Alancioğlu, E. (2013). Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (46), 2-15. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6160/82809>
- Pazarcı, E. (2019) Uluslararası Hukuk (18. Baskı), Turhan Kitabevi, Ankara
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. American Sociological Review, 23(3), 256–266. <https://doi.org/10.2307/2089239>
- Price, M. E. (2009). Rethinking Asylum : History, Purpose, And Limits. Cambridge University Press.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. Journal of the Royal Statistical Society, 52(2), 241–305. <https://doi.org/10.2307/2979333>

- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Sağlam, F. (2019). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25 (2), 1236-1252. DOI: 10.33433/maruhad.665522
- Sağlık Bakanlığı (2019), Göç ve Sağlık, Sıhhat Project, Ankara
- Sağlık Bakanlığı (2022) Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Hakkında Yönerge, Erişim Adresi: <https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1376,saglik-bakanligi-gecici-koruma-yonergesi-25032015pdf.pdf?0>).
- Saraçlı, M. (2019). Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler (2. Baskı), Adalet Yayınevi, Ankara
- Sarınay, Y. (2011). Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27 (80), 351-388. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/44068/542965>
- Sert, D.Ş. and Danış, D. (2021), Framing Syrians in Turkey: State Control and No Crisis Discourse. *Int. Migr.*, 59: 197-214. <https://doi.org/10.1111/imig.12753>
- Sittiddar, B. (2021), Göç Coğrafyası Bağlamında Suriye'den Yapılan Göçlerin Etkileri ve Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş
- SputnikNews (2022), İçişleri Bakanlığı Sözcüsü İsmail Çataklı: Ülkesine dönen Suriyeli sayısı 505 bin 190'a yükseldi (Erişim: 05 Haziran,2022), <https://tr.sputniknews.com/20220603/icisleri-bakanligi-sozcusu-ismail-catakli-ulkesine-donen-suriyeli-sayisi-505-bin-190a-yukseldi-1056937257.html>
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility And Distance. *American Sociological Review*, 5, 845--867.

- Suriye Gündemi (2022) Suriye Genel Durum Hartası, Erişim Adresi: <https://www.suriyegundemi.com/suriye-genel-durum-haritasi-01-01-2022>
- Şahinoğlu, A. (2018). Sykes-Picot düzeninin oluşturduğu başarısız devletler: Irak ve Suriye örnekleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İzmir
- Şan, M. K. ve Tzampaz, S. (2021). Asimilasyonculuk Sonrası Dönemde Asimilasyon. Akademik İncelemeler Dergisi, 16 (2), 63-81. DOI: 10.17550/akademikincelemeler.931028
- Şan, M. ve Haşlak, İ. (2014). Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek. Akademik İncelemeler Dergisi, 7 (1), 29-54. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1547/18999>
- Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 25 (1), 269-289. DOI: 10.18657/yonveek.407308
- Şen, Y. (2013). Suriye’de Arap Baharı. Yasama Dergisi, (23), 54-79. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yasamadergisi/issue/54522/743130>
- Takkaç, A. (2022), 1957 Krizi’nden Suriye İç Savaşına Suriye’ye Yönelik Türk Dış Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman
- Tanrıkulu, F. (2018). Suriye krizi sonrası Türkiye’deki sığınmacıların ve göçmenlerin eğitimi: Geçmiş, bugün ve gelecek perspektifleri, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(3), 2585-2604. doi: 10.17218/ hititsosbil.450208
- Taş, P. (2021). Türkiye’de Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Uyumuna Yönelik Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman
- Taş, D. & Tekkanat, S. S. (2018). Yerel Halk ve Suriyeli Sığınmacılar Arasında Bir Kent: Elâzığ Örneği. Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,

2018, vol: 10, issue: 4, 77-90. Retrieved from <http://aksarayiibd.aksaray.edu.tr/en/pub/issue/42407/497238>

TBMM, (2018). Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Haklarını İnceleme Alt Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, Göç ve Uyum Raporu, 26. Dönem 3. Yasama Yılı, Mart.

Tekdemir, S. (2021), Yerel, Bölgesel ve Küresel Siyasette Suriye İç Savaşı ve Türkiye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İstanbul

Tepealtı, F. (2020), Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye (1. Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara

Toraman, İ. (2015), Arap Baharı ve Suriye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova

Töre, N. (2016). Uluslararası Göç Hukuku (1. Baskı), Turhan Kitabevi, Ankara

Turhan, A. (2017). Avrupa Birliği'nin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 0 (9), 453-490. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/29931/322576>

Turhan, S., Gürsoy, S., ve Karakullukçu, S. (2021). Türkiye'de Göçmenlere Sunulan Sağlık Hizmetleri İçin Yürütülen İletişim Çalışmaları. Turkish Journal of Public Health, 19(3), 286-294.

Türk Dil Kurumu (1998), Türkçe Sözlük 1 A-J (9. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara

Türk Dil Kurumu (1998), Türkçe Sözlük 2 K-Z (9. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara

Türk Kızılayı (2022), Organizasyon Şeması, Erişim Adresi: <http://organizasyon.kizilay.org.tr/uluslararasi-isler-ve-goc-hizmetleri-genel-mudur-yard/goc-hizmetleri-direktorlugu/>.

Türk Kızılayı (2022), Tarihçe, Erişim Adresi: <http://kizilaytarih.org/tarihce.html>

- Türk Kızılayı Göç Direktörlüğü (2022), Şubat-Aylık Rapor, Erişim Adresi: <https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/02-subat-2022-goc-direktorlugu-aylik-rapor-06-04-2022-92877204.pdf>
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2021), İşgücü Piyasasında Suriyeliler
- Uçarol, R. (2019). Siyasi Tarih 1789-1914 Birinci Cilt (11. Baskı), Der Yayınları, İstanbul
- Uçarol, R. (2019). Siyasi Tarih 1914-2014 İkinci Cilt (11. Baskı), Der Yayınları, İstanbul
- Uğurludoğan, U. (2020). Arap Baharı Sonrası Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlere Yönelik Göç Politikaları: Avrupa Birliği Açısından Bakış, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya
- United Nations (2022), United Nations Treaty Series, Erişim Adresi: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=III-2-10&chapter=3&clang=_en
- UNHCR (2022), Syria Emergency, Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/syria-emergency.html>
- UNHCR (2022), Global Trends in Forced Displacement – 2020, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/60b638e37/global-trends-forced-displacement-2020.html>
- Uslu Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8(72), 1749-1758. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2579>
- Uygur, F. (2018). Fransız Diplomatik Arşivlerine Göre Suriye Olayları (1860). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (3), 181-200. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/cbayarsos/issue/39491/465723>
- Uzun, E. (2016). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK’nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri. Göç Araştırmaları Dergisi, (4), 60-85. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gad/issue/43301/526466>

- Ünlü, G. (2007). Uluslararası Göç ve Göçmenliğin Değişen Koşulları İçinde Mültecilik, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi SBE, Muğla.
- Weiner, M. (1996). Bad Neighbors, Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Causes of Refugee Flows. *International Security*, 21(1), 5–42. <https://doi.org/10.2307/2539107>
- Yazgan, Ö. (2007). Türkiye –Suriye İlişkilerinde 50 Yıl (1939-1989), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- YILDIZ, C. A. (2019). Suriye Kaynaklı Göç Ekseninde Türk Göç Mevzuatının Tarihsel Açıdan Yeniden Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 237-266.
- Yılmaz, S. (2016) Kitleli Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı (1. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara
- Yılmaz, Ö. (2014). 1864 Kafkas Göçü Hakkında Bir Rapor. *Mavi Atlas*, (3), 133-156. DOI: 10.18795/ma.92847
- Yücel, E. (2016). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Birliği Direktiflerinde Ayrımcılık Yasağı Hukuku. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 6 (1), 59-84. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adamakademi/issue/24945/263359>
- Zolberg, A. R., Suhrke, A., ve Aguayo, S. (1986). International Factors in the Formation of Refugee Movements. *International Migration Review*, 20(2), 151–169. <https://doi.org/10.1177/019791838602000202>

Yasal Düzenlemeler

- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (11 Nisan 2013 Tarih, 28615 Sayılı Resmî Gazete), (Erişim: 12 Haziran, 2022), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>
- 5682 sayılı Pasaport Kanunu, (24 Temmuz 1950 Tarih, 7564 Sayılı Resmî Gazete), (Erişim: 12 Haziran, 2022), www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5682.pdf

- 5543 Sayılı İskân Kanunu, (26 Eylül 2006 Tarih, 26301 Sayılı Resmî Gazete), (Erişim: 12 Haziran, 2022), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5543.pdf>
- 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu, (12 Haziran 2009 Tarih, 27256 Sayılı Resmî Gazete), (Erişim: 12 Haziran, 2022), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf>
- BMMYK (1951), Mülteci Sözleşmesi, (Erişim Tarihi: 12 Haziran, 2022), <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html>
- 2510 Sayılı İskân Kanunu, (21 Haziran 1934 Tarih, 2510 Sayılı Resmî Gazete). Resmî Gazete (1934), (Erişim: 12 Haziran, 2022), www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf
- Geçici Koruma Yönetmeliği, (22 Kasım 2014 Tarih, 29153 Sayılı Resmî Gazete)., (Erişim: 12 Haziran, 2022), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>
- İltica Yönetmeliği, (30 Kasım 1994 Tarih, 22127 Sayılı Resmî Gazete), (Erişim: 12 Haziran, 2022), www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeli.pdf